

**MERSİN'İN KENT KİMLİĞİNİN OLUŞUMUNDA
CELAL ABAÇ VE AİLESİ: 1930-1945 YILLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜSEYİN METİN

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI**

**MERSİN
MAYIS - 2018**

**MERSİN'İN KENT KİMLİĞİNİN OLUŞUMUNDA
CELAL ABAÇ VE AİLESİ: 1930-1945 YILLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜSEYİN METİN

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI**

**Danışman
Prof. Dr. Hacı KURT**

**MERSİN
MAYIS- 2018**

ONAY

Hüseyin METİN tarafından Prof. Dr. Hacı KURT danışmanlığında hazırlanan “Mersin’in Kent Kimliğinin Oluşumunda Celal Abaç ve Ailesi: 1930-1945 Yılları” başlıklı bu çalışma, aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Görevi	Ünvanı, Adı ve Soyadı	İmza
Başkan	Prof. Dr. Hacı KURT	
Üye	Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ	
Üye	Dr. Öğr. Üye. İbrahim BOZKURT	

Yukarıdaki Jüri kararı Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun 31.../05./2018 tarih ve 2018/...52... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Süleyman DEĞİRMEN
Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Bu tezde kullanılan özgün bilgiler, şekil, tablo ve fotoğraflardan kaynak göstermeden alıntı yapmak 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümlerine tabidir.

ETİK BEYAN

Mersin Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinde belirtilen kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
 - Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak kullandığımı,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
 - Bu tezin herhangi bir bölümünü Mersin Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı,
 - Tezin tüm telif haklarını Mersin Üniversitesi'ne devrettiğimi
- beyan ederim.

ETHICAL DECLARATION

This thesis is prepared in accordance with the rules specified in Mersin University Graduate Education Regulation and I declare to comply with the following conditions:

- I have obtained all the information and the documents of the thesis in accordance with the academic rules.
- I presented all the visual, auditory and written informations and results in accordance with scientific ethics.
- I refer in accordance with the norms of scientific works about the case of exploitation of others' works.
- I used all of the referred works as the references.
- I did not do any tampering in the used data.
- I did not present any part of this thesis as an another thesis at Mersin University or another university.
- I transfer all copyrights of this thesis to the Mersin University.

31 Mayıs 2018 /31 May 2018

İmza / Signature

Hüseyin METİN

ÖZET

Mersin, XIX. yüzyılın başlarında küçük bir balıkçı köyü iken hızla gelişmiş, özellikle de Cumhuriyetle birlikte ciddi bir kentleşme süreci yaşamıştır. Mersin'in kurulması ve bugünkü halini alması başta kültürel ve beşeri olmak üzere kentleşme deneyimini yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir.

Kurulduğu dönemde ticaret merkezi olması ve özellikle de gayrimüslimlerin Mersin'e yerleşmiş olması şehri kozmopolit bir kent olarak tarih sahnesine çıkarmıştır. İlk dönemlerden itibaren göç alan Mersin'in kozmopolit yapısı sürekli değişmiş ve kültürel bakımdan zenginliğini günümüze dek korumuştur. Mersin'in kültürel zenginliği, kent kimliğine etki etmiştir. Mersin'in kültürel kimliği özellikle Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni bir perspektif kazanmıştır.

Kent kimliği, sadece mimari ya da coğrafi özellikler olarak değerlendirilemez. Beşeri faktörler, toplumsal özellikler kültürel etkinlikler kentin yarınlarına miras bırakılabilecek en önemli kimlik öğesidir. Bu bağlamda Mersin'de 1930-1945 yılları arasında yürütülen tiyatro faaliyetleri Mersin'in Cumhuriyet Dönemi'nde kültürel kimliğinin oluşmasında büyük rol oynamıştır.

Mersin'de 1930-1945 yılları arasındaki tiyatro faaliyetleri Mersin'e 1929 yılında İstanbul'dan göç ederek gelen bir tiyatrocunun hayatından kesitler alınarak biyografi-monografi biçiminde incelendiğinde kent kimliği kavramının hayatın içinde ifade ettiği anlam yakalanabilecektir. Öte yandan o tarihlerden günümüze, günümüzden de geçmişe dönük olarak farklı perspektiflerden kent kimliği ve kültürel kimlik kavramları bu çalışma kapsamında somut bir hal alacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kent Kimliği, Mersin, Celal Aba, Tiyatro

Danışman: Prof. Dr. Hacı KURT, Mersin Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

ABSTRACT

While being a small fishing village in the beginning of 19th century, Mersin experienced a serious urbanization process with the foundation of republic. Establishment of Mersin and getting its todays form is quite important in terms of reflecting cultural and human urbanization experience.

Being a trade centre in its establishment stage with especially non-Muslims settlers, made the city appear in the stage of history as a cosmopolitan city. Receiving migrants since its early ages, Mersin's cosmopolite structure changed constantly, and its cultural wealth was preserved in this way. Mersin's cultural richness affected its urban identity. Mersin's cultural identity earned a new perspective with the proclamation of republic.

Urban identity can't be evaluated merely as architectural or geographical features. Human factors, social characteristics and cultural activities are the most important identity objects that can be left as a legacy. In this context, theatre activities which were conducted between 1930-1945's republican era played a big role in Mersin's cultural identity formation.

The meaning represented by the concept of urban identity in life can be captured when theatre activities between the years 1930-1945 in Mersin examined in the form of biography-monograph by taking cross-sections from a theatre player's life who came to Mersin from İstanbul as an immigrant in 1929.

On the other hand, from past to present and vice versa, the notions of urban and cultural identity will take concrete form retroactively from different perspectives within the scope of this study.

Keywords: Urban, Urban Identity, Mersin, Celal Aba , Theatre.

Advisor: Prof. Dr. Hacı KURT, Department of Puplic Administration, University of Mersin, Mersin.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Mersin’de entelektüel çevrelerde zaman zaman çeşitli sebeplerle konu edilen, panellere, söyleşilere konu olan, geçmişe ilişkin gıpta ile bahsedilen sözlü anlatımlardan ilham alınarak araştırma ihtiyacı duyulan ve kaleme alınan bir çalışmadır.

Çalışmamın hazırlık ve araştırma safhasında emeği geçen sevgili dostum Seçkin AVCI’ya ve hocam Dr. Öğretim Üyesi. Nuri ADIYEKE’ye, elde ettiğim verileri değerlendirerek tez konusu yapma konusunda beni teşvik eden başta danışmanım Prof. Dr. Hacı KURT’a, elde ettiğim bilgi ve belgeleri değerlendirerek bana ilham veren Prof. Dr. Hüseyin GÜL’e, Dr. Öğretim Üyesi İbrahim BOZKURT’a, Dr. Öğretim Üyesi Eylem BEYAZIT’a tez yazım aşamasında yardımlarını esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Bahri UÇAKÇIOĞLU’na, Nazlı GEYLANI’ye, Özkan DURNA’ya, Hülya KAŞIKCI’ya ve Semih ÜLKÜR’e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	i
ONAY	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ	1
2. KENT ve KENT KİMLİĞİ	2
2.1. Kent	2
2.2. Kentlerin Tarihsel Gelişimi	4
2.2.1. Paleolitik - Neolitik Dönem	4
2.2.2. Antik Çağ Kentleri	6
2.2.2.1. Mezopotamya Kentleri	6
2.2.2.2. Mısır Kentleri	8
2.2.2.3. Yunan Kentleri	9
2.2.2.4. Roma Kentleri	11
2.2.3. Ortaçağ Kentleri	11
2.2.4. Sanayi Öncesi Kentler	14
2.2.5. Sanayi Dönemi Kentleri	14
2.3. Kent Kimliği	16
2.3.1. Kimlik Kavramı ve Kent Kimliği	16
2.3.1.1. Kent Kimliğinin Bileşenleri	18
2.3.1.1.1. Doğal Çevre Özellikleri	19
2.3.1.1.2. Yapay Çevre Özellikleri	19
2.3.1.1.3. Sosyo-kültürel Çevre Özellikleri	20
2.3.1.1.4. Sosyo-Ekonomik Özellikler	21
3. MERSİN TARİHİ ve KENT KİMLİĞİ	22
3.1. Mersin Tarihi	22
3.2. Mersin'in Kent Kimliği	24
3.2.1. Mersin'in Kent Kimliğinin Bileşenleri	25
3.2.1.1. Doğal Çevre Özellikleri	25
3.2.1.2. Yapay Çevre Özellikleri	25
3.2.1.3. Sosyo-kültürel Çevre Özellikleri	28
3.2.1.4. Sosyo-Ekonomik Özellikler	30
4. ABAÇ AİLESİ' NİN KÜLTÜR, SANAT ve SPOR ETKİNLİKLERİ	32
4.1. Abaç Ailesinde Yaşam	32
4.1.1. Oğul Nuri Abaç ve Sudi Abaç Kardeşlerin Özgeçmişleri ve Kültürel Faaliyetleri	36
4.1.1.1. Nuri Abaç'ın Özgeçmişi ve Kültürel Faaliyetleri	36
4.1.1.2. Sudi Abaç'ın Özgeçmişi ve Kültürel Faaliyetleri	38
4.2. Mersin Belediyesi Şehir Bando ve Şehir Tiyatro Mektebi	39
4.3. Mersin Halkevi Temsil Kolu (1931- 1960) ve Celal ABAÇ	44
4.4. Celal Abaç Tarafından Kaleme Alınan Yazılar	46
4.4.1. Temsil Kolunun Urfa, Birecik, Antep Seyahati	46
4.4.2. Rıza Bozkurt Milli Savaşı Anlatıyor	49
4.4.3. Bugün Erzurum'a Vardık	53
4.4.4. Mersin'de Bayram ve Spor	55
4.4.5. Spor Hareketleri Karşısında İl Bayımız	56

4.5. Mersin Halkevi Bünyesinde Celal ABAÇ'ın Katkılarıyla Yapılan Tiyatro Faaliyetleri	57
4.5.1. Gösterit Şubesinin 1934 Yılında Yaptığı Etkinlikler	58
4.5.2. Gösterit Şubesinin 1935 Yılında Yaptığı Etkinlikler	58
4.5.3. Gösterit Şubesinin 1936 Yılında Yaptığı Etkinlikler	59
4.5.4. Gösterit Şubesinin 1937 Yılında Yaptığı Etkinlikler	61
4.5.5. Gösterit Şubesinin 1938 Yılında Yaptığı Etkinlikler	62
4.5.6. Gösterit Şubesinin 1939 Yılında Yaptığı Etkinlikler	64
4.5.7. Gösterit Şubesinin 1940 Yılında Yaptığı Etkinlikler	66
4.5.8. Gösterit Şubesinin 1941 Yılında Yaptığı Etkinlikler	68
4.5.9. Gösterit Şubesinin 1942 Yılında Yaptığı Etkinlikler	69
4.5.10. Gösterit Şubesinin 1943 Yılında Yaptığı Etkinlikler	69
4.5.11. Gösterit Şubesinin 1944 Yılında Yaptığı Etkinlikler	70
4.5.12. Gösterit Şubesinin 1945 Yılında Yaptığı Etkinlikler	70
5. DÖNEMİN SANAT HAYATINA DAİR YAZILAR	73
5.1. Tiyatro İhtiyacı	73
5.2. Halkevinde Çoban Temsil Edildi-1-	74
5.3. Halkevinde (Çoban) Temsil edildi -2-	75
5.4. Piyes Buhranı	76
5.5. Tiyatro	77
5.6. Sosyoloji – Tiyatro	79
6. CELAL ABAÇ, AİLESİ VE KENT KİMLİĞİNE ETKİLERİ	80
7. SONUÇ	83
KAYNAKLAR	85
EKLER	90
ÖZGEÇMİŞ	97

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

	Sayfa
Fotoğraf 1. Abaç Ailesi'nin Evi, 1934	33
Fotoğraf 2. Sahire Abaç, araba kullanırken,1938	33
Fotoğraf 3. Abaç Ailesi'nin radyosu 1936	34
Fotoğraf 4. Cumhuriyet Balosu, 29 Ekim 1933	34
Fotoğraf 5. Celal- Sahire Abaç, Kıyafet Balosu,1942	34
Fotoğraf 6. Celal Abaç Gençlik Yılları	35
Fotoğraf 7. Geleneksel Kıyafetlerle Bir Fotoğraf	35
Fotoğraf 8. Aile Fotoğrafı, 17 Şubat 1929	35
Fotoğraf 9. Sahire Abaç Ata Binerken,1932	35
Fotoğraf 10. Celal Abaç	35
Fotoğraf 11. Sahire Abaç Mersin İdman Yurdu Kimliği (iç yüzü),1932	36
Fotoğraf 12. Sahire Abaç Mersin İdman Yurdu Kimliği (Dış Yüzü),1932	36
Fotoğraf 13. Sporcularla Çekilmiş Bir Fotoğraf, Celal Abaç (Önde, Sağdan İkinci Sırada)	36
Fotoğraf 14. Sporcularla Çekilmiş Bir Fotoğraf, Celal Abaç (Sağdan İlk Sırada)	36
Fotoğraf 15. Köydeki Alman Gelin, Nuri Abaç (42. Devlet Sergisi Başarı Ödülü)	37
Fotoğraf 16. Sudi Abaç tarafından Yayınlanan Karikatür Albümü	38
Fotoğraf 17. Montreal Bienalinde Ülkemizi Temsilen Yayınlanan Sfenks Karikatürü,1974	38
Fotoğraf 18. Adalet Hile Karikatürü, Montreal, 1976, (Dünya Yılığında Türkiye'yi Temsil Eden Karikatür)	38
Fotoğraf 19. Yeni Mersin,18.04.1929	39
Fotoğraf 20. Mersin Belediyesi Şehir Bando Takımı,1930, Celal Abaç (önsırada soldan1.), Belediye Başkanı Mithat Toroğlu(ön sırada soldan 2.)	39
Fotoğraf 21. Mersin Belediyesi Şehir Bando Takımı	40
Fotoğraf 22. Sahire Abaç,1932, Tanıtma Kartının İç Yüzü	41
Fotoğraf 23. Sahire Abaç, 1932, Tanıtma Kartının Dış Yüzü	41
Fotoğraf 24. Celal Abaç,1932,Mete Piyesi	41
Fotoğraf 25. Yeni Mersin, 26.02. 1933	42
Fotoğraf 26. Yeni Mersin,27.02. 1933	43
Fotoğraf 27. Yeni Mersin, 13.03.1933	43
Fotoğraf 28. Mersin Halkevi Temsil Kolu (1931-1960) ve Celal Abaç	44
Fotoğraf 29. Mersin Halkevi	44
Fotoğraf 30. İçel, Mayıs 1940 (Sayı. 28)	46
Fotoğraf 31. İçel, Haziran 1940 (Sayı. 29)	46
Fotoğraf 32. İçel, Temmuz 1940 (Sayı. 30)	46
Fotoğraf 33. İçel, Ocak 1940 Sayı:24	49
Fotoğraf 34. İçel Şubat 1940, Sayı:25	50
Fotoğraf 35. İçel, Mart 1940, Sayı:26	50
Fotoğraf 36. İçel, Birinci Teşrin (Ekim) 1939, Sayı:21	53
Fotoğraf 37. İçel, İkinci Teşrin 1939, Sayı:22	55
Fotoğraf 38. İçel, Ağustos 1939, Sayı:19	56
Fotoğraf 39. İçel, Eylül 1938	57
Fotoğraf 40. İçel Eylül 1938	57
Fotoğraf 41. İçel, Eylül 1938	57
Fotoğraf 42. Yeni Mersin,23.02.1936	58
Fotoğraf 43. Yeni Mersin,25.04.1935	59
Fotoğraf 44. Celal ABAÇ (Reji), Çoban Piyesi, 1935	59
Fotoğraf 45. Yeni Mersin, 21.05.1936	59
Fotoğraf 46. Yeni Mersin, 21.02.1937	60
Fotoğraf 47. Yeni Mersin,21.01.1938	61
Fotoğraf 48. Celal Abaç, Kafatası Piyesi, 1937	61

Fotoğraf 49. Yeni Mersin,06.02.1938	62
Fotoğraf 50. Yeni Mersin, 16.02.1938	62
Fotoğraf 51. Yeni Mersin,19.02.1938	63
Fotoğraf 52. İçel, Eylül 1938, Sayı 9	63
Fotoğraf 53. Celal Abaç (no:6), İtaat İlamı Piyesi, 1938	63
Fotoğraf 54. Celal Abaç (no:4), Kozanoğlu Piyesi, 1938	64
Fotoğraf 55. Yeni Mersin, 31.03.1939	64
Fotoğraf 56. İçel, Mayıs 1939,	65
Fotoğraf 57. İçel, Ocak 1940, Sayı:24	66
Fotoğraf 58. İçel, Nisan 1940, Sayı:27	66
Fotoğraf 59. Yeni Mersin,6.05.1940	66
Fotoğraf 60. Işık,6.05.1940,Urfa	67
Fotoğraf 61. İçel, Mayıs 1940, Sayı:28	67
Fotoğraf 62. İçel, Mayıs 1940, Sayı:28	67
Fotoğraf 63. Yeni Mersin,12.01.1933	73
Fotoğraf 64. Yeni Mersin,26.04.1935	74
Fotoğraf 65. Yeni Mersin, 28.04.1935	75
Fotoğraf 66. İçel, Şubat 1938	76
Fotoğraf 67. İçel, 1938	77
Fotoğraf 68. İçel, 1941	79
Fotoğraf 69. Celal ABAÇ karikatürü ve dönemin diğeri ileri gelenlerinden bazılarının karikatürleri	81

TABLÖLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1. Sanayi Öncesi – Sanayi Dönemi Kentleri Karşılaştırması	15
Tablo 2. Mersin’in İdari Bakımdan Geçirdiği Tarihsel Süreç	24
Tablo 3. Mersin’de Nüfus	28
Tablo 4. Mersin’de Sanayi Tesisleri ile Küçük İşletmeler	30
Tablo 5. Mersin’de Tiyatro Etkinlikleri	72

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 1. Kent Kimliğini Oluşturan Bileşenler	18

1. GİRİŞ

Kent, uygarlığın yüz yıllar boyu sürdürdüğü gelişimin ve değişimin bir ifadesi olarak her dönemde farklı niteliklerde ve farklı görünümünde karşımıza çıkmaktadır. Müstahkem yer, saray ve tapınak üçlemesi ekseninde kurulan kent, işbölümü, savunma ve nüfus yoğunluğu bakımından önem kazanmıştır. Daha ilk çağda kent, Yunan kent devletlerinin deneyimleri ile demokrasi ve özgürlüğü uygarlık mirası haline getirmiştir. Ortaçağın başında ticaretteki durgunlukla gerileyen kent yine ticaretteki canlılıkla hayat bulmuştur. Kent, Ortaçağ boyunca feodal düzenle birlikte toprağa bağlı üretim biçiminin yansıması olarak tarihe iz bırakmıştır. Rönesans ve Reformu deneyimleyen batı ve bir bütün olarak insanlık, bu kültürel mirası kentin ev sahipliğinde yaşamıştır. Modern döneme gelindiğinde ise artık üretim araçlarına bağlı olarak kent yepyeni bir çehreye kavuşmuştur. Artık kırsalda geçinemeyen insanlar kentlere akın etmiş ve günümüz kentlerinin ilk temelleri atılmaya başlamıştır.

Osmanlı'nın son dönemlerinde küçük bir köy olan Mersin ise bir ticaret kentine dönüşerek uygarlığa eklenmiştir. Cumhuriyetle beraber Mersin modern bir kent haline dönüşmüş ve günümüze dek uzanacak olan serüveninin ilk ve en önemli adımları atılmıştır.

1840'larda kurulduğu varsayılan Mersin'in tarihi nispeten yeni ve büyük ölçüde Cumhuriyet dönemiyle özdeşleştirilebilecek niteliktedir.

Mersin, kent kimliği bağlamında düşünüldüğünde; Cumhuriyet Dönemi'yle ivme kazanan modernleşme ve batılılaşma hamlelerinin kente damga vurduğu, kentin Cumhuriyet kazanımlarına sahip çıktığı görülür. Bu dönemde yapılan kültürel etkinliklerin kentin kimliğini zenginleştirdiği, dönüştürdüğü görülmektedir.

1929'da İstanbul'dan Mersin'e göç eden bir tiyatrocu olan Celal ABAÇ ve ailesinin yaşamından kesitlerle ve onların deneyimleri ekseninde incelediğimizde, Mersin'in o yıllarda insanlar için bir özgürlük adacığı ve bir umut mekânı (Harvey, 2015) olduğu açıkça görülebilmektedir. "Kent havası özgür kılar." ifadesi batılı literatürde doğmuş ve sanayi kentine özgü bir yansımanın ürünüdür. Oysa İstanbul'dan ayrılarak küçük bir Anadolu kentine gelen Celal Abaç, Mersin'de umduğunun aksine sanatsal zenginliğin ve kültürel çeşitliliğin özgürce hayata geçirilebildiği bir ortam bulmuştur.

1930-1945 Yılları arasında Celal ABAÇ ve Ailesi'nin Mersin'de gerçekleşen kültürel etkinliklere katıldığı ve çoğu zaman aktif, öncü rol üstlendiği görülmüştür. Modern, Cumhuriyet aydını kimlikleri ile Celal ABAÇ ve Ailesi yaşadıkları dönemde Mersin'in kent kimliğine damga vurmuşlardır.

2. KENT ve KENT KİMLİĞİ

2.1. Kent

Kent ilkçağlardan günümüze farklı beşeri faktörlerin etkisinde, çeşitli gereksinimleri karşılamak amacıyla, var olan üretim araçlarının izin verdiği ölçüde farklı işlevleri yerine getirmiştir.

Kentin varlığına ilişkin dönemsel ve işlevsel çeşitlilik, tarihsel süreç içerisinde farklı kent tanımlarını gündeme getirmiştir. Her biri farklı bir üretim biçimine, farklı bir kentsel işleve ve farklı bir beşeri faktöre vurgu yapan bu kent tanımları, kent tanımı üzerinde uzlaşmayı güçleştirmektedir. Aslanoğlu da bunu vurgulamış, özellikle de her döneme uygun bir kent tanımı yapmanın zorluğunu ifade etmiştir. Kent tanımı *“yerleşim birimlerine tarihsel bir süreçte uyarlandığında sorunlar baş göstermektedir. Hangi dönemlerde hangi düzeydeki bileşimler kent olarak tanımlanmıştır? Tanımlanan işlevlerden hangisi kentlerin ortaya çıkışında temel etkiye sahiptir?”* (Aslanoğlu, 1998:13).

Ayrımını yapmakta zorlandığımız bu sürece bağlı iç içe olma durumunu Görmez şöyle ifade etmiştir: *“Kentlerin kurulmasında askeri, dini, ekonomik, hukuki faktörler bazen tek başına, bazen birlikte etkide bulunmuştur. Ama sonuçta insanlar büyük yerleşim merkezlerinde yaşamaya başlamışlardır”* (Görmez, 1991:3).

Mumford dönemsel bir ayrım yaparak ilk çağ ve öncesi dönemler için bir kent tanımı yapmakta ve kenti, *“neolitik çağ kültürüyle ondan daha eski olan paleolitik çağ kültürünün birleşiminin en önemli meyvesidir.”* şeklinde tanımlamaktadır (Mumford, 2013).

Kent, işbölümünün yarattığı toplumsallaşma üzerinde inşa edilmiştir, toplumsal ve sosyolojik bir değişimin sentezinin mekânsal sonucudur, dağınık haldeki insan kabiliyetlerinin mekânsal yoğunlaşması damıtılması ve organizasyonudur (Mumford, 2013: 41-47). Kentin uygarlık ürünü olduğu varsayımından hareketle inşa edilme süreci *gücün dört bir yana savrulduğu bir patlama yerine içe doğru bir sıkışma, bir içe patlama* olarak ifade edilmektedir (Mumford, 2013: 50).

Burada sözü geçen içe patlama mekânsal ve işlevsel yoğunluğun büyüklüğünü ifade etmektedir. Gül ve Ergun da benzer bir mekânsal yoğunluğa ve iç içe olma durumuna vurgu yapmaktadır. *“Sanayi devrimine kadar kent, küçük bir mekânda sıkışık ve yoğun olarak yerleşilen bir mekân olmuş, zanaatkârlık, tüccarlık, esnafılık gibi tarım dışı uzmanlığı olanlarla, yönetici elitlere ve din adamlarına ev sahipliği yapmıştır”* (Gül & Ergun, 2016: 59).

Bu bağlamda kentin insanda ve mekânda yarattığı değişim ve gelişim aynı anda kente etki eden bir süreç halini almıştır. Bu süreç özne ve nesnenin karşılıklı ve yoğun etkileşimini, bu etkileşimin sürekliliğini gözler önüne sermektedir.

Ortaçağ kent tarihi çalışmaları ile bilinen Pirenne ise kenti yine aynı bağlamda dönemsel yapısı ve işlevleri çerçevesinde tanımlamaktadır: (Pirenne, 2014: 47).

Batı Avrupa'nın dokuzuncu yüzyıl boyunca gelişerek dönüştüğü tarıma dayalı uygarlıkta kentlerin var olup olmadıkları ilgi çekici bir sorudur. Bu soruya verilecek yanıt "kent" sözcüğüne verilen anlama bağlıdır. Bu sözcükle halkın geçimini toprağı ekip biçmekle değil, ticaretle sağladığı bir yer anlatılmak isteniyorsa, yanıt " hayır" olacaktır. "Kent" sözcüğünden hukuksal bir varlığa ve kendine özgü yasa ve kurumları olan bir toplumu anlıyorsak yanıt gene olumsuz olacaktır. Öte yandan bir kenti bir yönetim merkezi ve bir kale olarak düşünüyorsak, Karolenj döneminde, bu dönemi izleyen yıllarda oldukça çok sayıda kent bulunduğu açıktır. Bu o zamanki kentlerin orta ve yeniçağlardaki kentlerin belli başlı iki özelliğı olan orta sınıf halk ile toplumsal örgütten yoksun olduklarını söylemenin bir başka yoludur.

Görüldüğü gibi Pirenne tarımsal üretim, ticaret, hukuksal varlık, yasalar ve kurumların olmadığı bir kent tanımı yapmaktadır.

Benzer şekilde sanayi dönemi ile birlikte üretim biçimindeki değişme, kentlerin yapısını değiştirmiş, kentte yaşayanların kentten beklentileri farklılaşmış ve kent yaşamı yeni bir görünüme kavuşmuştur. Yaşanan tüm bu değişim de kent tanımlarını etkilemiş, literatürde farklı işlevleri ön plana çıkaran kent tanımları yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları birbirinden esinlenmiş ve kenti bazen benzer yönleriyle bazen de farklı yönleriyle anlatmaya çalışmıştır.

Sanayi dönemi kent tanımlarından söz etmek gerekirse; Çezik, kenti geniş anlamda değerlendirmektedir:

"Tarım dışı ve tarımsal üretimin denetlendiğı, dağıtımın koordine edildiğı ekonomisi bunu destekleyecek şekilde tarım dışı üretime dayalı bulunan teknolojik gelişmenin beraberinde getirdiğı teşkilatlanma, uzmanlaşma ve işbölümünün en yüksek düzeye ulaştığı geniş fonksiyonların gerektirdiğı nüfus büyüklüğü ve yoğunluğuna varmış toplumsal heterojenlik ve entegrasyon düzeyi yükselmiş karmaşık ve dinamik bir mekanizmanın sürekli olarak işlediğı insan yerleşmesidir."(Çezik;1982, Görmez, 1991: 1).

Ortaylı ise kenti; *"Kendi kendine yetmeyen bir birimdir. Kent çevre yerleşimlerin iktisadi faaliyetlerini denetleyen ona göre ihtisaslaşan üretimde bulunan ve bunun sonucunda toplumsal ve idari yönden de çevresi üzerinde denetimci bir görev yüklenen yerleşme merkezidir"* (Ortaylı;1979) şeklinde tanımlamaktadır.

2.2. Kentlerin Tarihsel Gelişimi

Kentlerin tarihsel gelişimini, bir bütün olarak anlatmak mümkün değildir. Kentin tanımı, işlevselliği, dönemselliği vb. gibi yukarda belirtilen pek çok nedenle kenti dönemsel başlıklar altında incelemek gerekmektedir.

2.2.1. Paleolitik - Neolitik Dönem

Bu dönemler insanların ilk kez topluluk olarak bir arada yaşamaya başladığı, ilk köylerin, kent adını verebileceğimiz işlevsellikte yerleşim yerlerinin kurulduğu dönemlerdir.

Paleolitik çağ toplumlarında görülen ortak özellik alet yapmak, geçimlerini avcılık, balıkçılık ve toplayıcılıkla sağlamaktır (Childe, 2014: 50). Paleolitik dönemde insanlar toplu olarak yaşamının yanı sıra doğanın sunduğu imkânları kullanmakla yetinmiş, zamanla doğanın sundukları yetmez hale gelince yeni arayışlar içine girmiştir (Erkan, 2010: 34). İnsanın doğa ile olan ilişkisindeki değişim Childe tarafından şöyle ifade edilmiştir: *“Vahşet düzeninin çıkmazından kurtuluş (paleolitik dönem), doğaüstünde asalaklık yerine doğayla etkin bir ortaklık durumuna sokan ekonomik ve bilimsel bir devrimdi ”* (Childe, 2014: 63).

Toplumlar artan ihtiyaçlarına daha rasyonel ve kalıcı çözümler ararken doğaya karşı büyük bir mücadele vermiş ve bu mücadele yeni bir toplumsal yapı yaratmıştır. *“Toplumların doğa ile olan mücadelelerinde daha örgütlü birimler haline dönüştükleri görülmektedir”* (Tuna, 2017:189).

Paleolitik dönemde klanlar halinde örgütlenmeler görülmüş, bu grupların çevresiyle etkileşimi zayıf olmuş, klanlar arası değiş tokuşun belirtilerine rastlanmıştır, bir çeşit alışveriş alışkanlığı söz konusu olmuştur. Yiyecek bulma ve av verimliliğini arttırması umuduyla sihir ayinleri yapılmıştır. Bu ayinler sanatçı- sihirbaz bir azınlığı yaratmış ve bu kişiler tüm zamanlarını ayinlere ayırmışlardır. Böylelikle üretim ya da toplama faaliyetlerine katılmayan bu azınlık artı üründen pay almaya başlamıştır (Childe, 2014: 51-61).

Toplumda ilk kez tarımsal faaliyete katkısı olmadığı halde yaşamını sürdürebilen insanların varlığı yukarda belirtildiği gibi artı ürün kavramını toplumsal bir kavram haline getirmiştir. Artı ürünün oluşumu, saklanması, depolanması, korunması, bölüşümü insanları belli bir mekâna bağımlı hale getirmiştir ve böylece ilk kentler karşımıza çıkmıştır (Akkoyunlu Ertan, 2014: 20).

Neolitik döneme gelindiğinde ise tarım, beraberinde yerleşik hayat insanoğlunun yaşamına yön vermiştir. Tarımsal faaliyet, üretim ilişkisi bağlamında insanların hem yaşam biçimini hem de beraberinde yerleşim biçimini değiştirmiştir, köyler ve kentler bu değişimin

ürünü olmuşlardır (Erkan, 2010: 36-37). Tarım devrimi; daha bol ve verimli ürün almaya odaklanan insanı yerleşik hayata geçmeye zorlamıştır (Gül & Ergun, 2016: 54).

Şüphesiz kurulan ilk yerleşim yerleri kentler değildi. *“Kentten önce mezarlar, kutsal yerler ve köyler vardı; köyden önce de obalar, ilkel sığınaklar mağaralar ve işaret taşları”* (Mumford, 2013:15).

Köylerin varlığı ve dönüşerek kent haline gelme süreçlerinden bahsetmeden önce kısaca güvenlik ve askeri faaliyetlerin kentlerin varlığına ilişkin etkilerine değinmek gerekir. İlk kentlerin pek çoğunun köyün büyümesi ve gelişmesi ile değil, askeri istilalar sonucu kurulduğunu savunan görüşler mevcuttur (Begel, 1996:9). Benzer ilişkiyi Mumford şu şekilde dile getirir: *“Savaş kentlerin varlık nedenlerinden biri haline gelir gelmez kentin zenginliği ve gücü de savaşın doğal bir hedefi haline geldi ”* (Mumford, 2013:60). Bu süreç neticesinde güçlü surlarla çevrilmiş kentler karşımıza çıkmaktadır. Askeri faktörlerin yanı sıra köyden kente giden süreçte yaşanan gelişmeler ve köy ile kent arasındaki benzerlikler ile ayırıcı nitelikler şu şekildedir:

Yerleşik yaşam açısından ilk olarak köyler kurulmuş ve uzun bir köy hayatı dönemi yaşanmıştır. Neolitik dönemde köyler ve kentler birbirine çok benzer, özellikle fiziksel biçimlerini ayırt etmek oldukça güçtür. Toplumsal bakımdan da köy bu dönemde kentin öncül bir görünümüdür. Bunu Mumford şöyle ifade eder: *“Köy geliştirmekte olan bir embriyodan ziyade döllenen bir yumurta gibiydi; zira karmaşılaşmayı ve gelişmiş kültürel süreçleri başlatmak için babadan gelecek tamamlayıcı kromozomlar dizisine ihtiyaç vardı”* (Mumford, 2013:34).

Üretim biçimi yerleşim alanlarını doğrudan etkiler bir hal almıştır. *“Her hasatta yeterli yiyeceği elde edip, bunun gelecek ürünün olgunlaşmasına kadar normal olarak bir yıl korunmak üzere depo edilmesi neolitik ekonominin asal bir öznesidir. Bu nedenle tahıl ambarları ya da depolar her barbar köyünün göze çarpan özelliğidir”* (Childe, 2014: 73).

Yerleşik hayata geçiş, tarımsal üretim ve hayvanların evcilleştirilmesiyle ortaya çıkan köy hayatı kente çok büyük bir miras bırakmıştır. *“Kentin teknik açıdan köye ne çok şey borçlu olduğuna dikkat edin: tahıl ambarı, banka, tersane kütüphane ve dükkân köyde ortaya çıkan doğrudan doğruya ya da geliştirilerek kente aktarılan şeylerdir”* (Mumford, 2013: 29).

Köyden kente giden süreçte köy ile kentin içi içe geçmiş bir model olduğu düşünülebilir. Zaman zaman bir yerin köy mü yoksa kent mi olduğunu ayırt etmek oldukça güçtür. Bu benzerliğin özünde ise köyün kentin özünü bünyesinde barındırması, kentin mikro görünümüne sahip olması yatmaktadır. Bu benzerlik ve etkileşim, girift yapı şu şekilde ifade bulur: *“Kentin ilksel yapısı köyün içinde mevcuttu. Ev, kutsal yer, sarnıç, kamu yolları, - henüz pazar yeri olma özelliğini kazanmamış olan- agora gibi öğelerin hepsi ilk olarak köy içinde şekillenmişti; hepsi kentin daha karmaşık yapısında geliştirilmeyi bekleyen köye ait buluşlar ve organik farklılaşmalardı”* (Mumford, 2013: 32).

Neolitik dönemde halklar genellikle köylerde yaşamış, tarımsal faaliyetle birlikte artan nüfusu besleme ve yiyecek stoklama imkânları artmıştır. Tarımın yanı sıra hayvanlar evcilleştirilmiş ve ciddi bir yeni besin kaynağı sağlanmıştır. Öte yandan ilk kez ortak çaba gerektiren işlere girilmiş, kamu yolları yapılmış, koruma amaçlı hendekler kazılmıştır. Neolitik dönemde nüfusun hızlı artışı beraberinde çevreye yayılma, bu yayılma sürecinde de çatışmaları gündeme getirmiştir. Kendi kendine yeterli olma özelliğine sıkı sıkıya tutunan neolitik köyler bu güvensiz ortamda var olmayı kent devrimi ile başarmışlardır (Childe, 2014: 73-84).

Kentleşme beraberinde kol emeğinden muaf, dinsel, entelektüel, sözel etkinliklerde bulunan rahip, kâtip, tacir gibi toplumsal kesimleri ortaya çıkarmıştır (Hout, Thalmann, & Valbell, 2000: 12). Ortaya çıkan bu toplumsal sınıflar ve işbölümü kentte farklı farklı mekânlar yaratmıştır. Tapınak, saray, anıt mezar, atölye gibi yapılar kente damgasını vurmuştur (Bumin, 2013: 18).

Bu dönemde artı ürünün ortaya çıkışı, beraberinde getirdiği toplumsal roller özellikle de çalışmadan artı üründen pay alan sınıfların ortaya çıkması, işbölümü ve artan sınıflaşma kentleşmenin varlığının temel unsurlarıdır. Yaklaşık dokuz ya da on bin yıl süren bu sürecin özü ise tarım devrimi ve buna bağlı olarak nüfusun bu alanlarda toplanmasıdır (Akkoyunlu Ertan, 2014: 21).

Paleolitik dönem ve özellikle de neolitik dönemde koşullar insanları zorlamış, arayışlar ve zorluklara karşı üretilen çözümler beraberinde yenilikleri getirmiştir. Bu sayede küçük adımlarla da olsa toplumsal gelişim yaşanmış bu bağlamda klanlardan, küçük aile topluluklarından, kentlere giden yolların taşları döşenmiştir.

2.2.2. Antik Çağ Kentleri

Antik çağ kentleri, kentleşme deneyimi bakımından en özgün örneklerdir. Farklı zamanlarda ve farklı mekânlarda çoğu zaman birbirinden habersiz yaşanan bu kentleşme deneyimi kavramsal açıdan kent literatürünü zenginleştirmektedir.

2.2.2.1. Mezopotamya Kentleri

Aşağı Mezopotamya'da kurak toprakları sulamayı bilen tarım toplulukları bir araya gelmiş, örgütlenen bu insanlar daha karmaşık ve hiyerarşik bir toplum haline gelmiştir. Tarımın varlığı, beraberinde getirdiği toplumsallaşma, artı ürüne ve bölüşümüne dayalı sınıf yapısı Mezopotamya'da ilk kentlerin kurulmasına neden olan temel faktörlerdir (Hout , Thalmann, & Valbelle, 2000: 37).

Tarımsal faaliyetin nitelikleri ve boyutları, işbölümünün artmış olması, bir arada yaşamının avantajlarının yarattığı toplumsallaşma giderek köylerin büyümesine ve şehirlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Mezopotamya da gerçekleşen bu değişim, Childe'in ifadesiyle bir şehir devrimidir (Childe, 2014:105).

Mezopotamya kentlerinde baskın öge başat olarak din olmasa da Mezopotamya kentleri tanrıların ikametgâhı olarak değerlendirilir (Hout, Thalmann, & Valbelle , 2000:251). Dinsel öge başat olmamakla birlikte antik dönemde Mezopotamya ve Mısır için oldukça özel bir anlamdadır. Nitekim *"Mısır'da firavun bir tanrı ya da "tanrının oğludur " Sümer kralı annesinin karnında "kutsal değerlerle ve özellikle güç ve bilgelikle donatılmış " olup doğumdan sonra da tanrı tarafından beslenmektedir"* (Bumin, 2013:19).

Bu bağlamda kentin varlığının en belirgin yapısı da "Ziggurat" adı verilen tapınaklardır. Tapınağın yapımı için bol miktarda işçiye ihtiyaç duyulmakta, bu işçilerin ihtiyaçlarının karşılanması ve beslenmesi bir artı ürünün varlığını zorunlu hale getirmektedir. Toplum ihtiyacından fazlasını üretmiş, bunu yapmayı öğrenmiş, karşılığında da dinsel, sınıfsal zamanla da toplumsal mekânlar edinerek farklı bir toplumsallaşma sürecine girmiştir. İşin yapımında rol alan insanlar tarım dışı faaliyetlerde yetenek edinmiştir. Bu da farklı toplumsal ihtiyaçların varlığına ve gerekliliğine işaret eder. Özellikle kentin ilk toplumsal mekânı olan ziggurat beraberinde yeni bir sınıf yaratmıştır; rahipler ve din adamı sınıfı (Childe, 2014:105-108).

Mezopotamya'da pek çok bilimsel yenilik ve gelişme yaşanmıştır. Yazının bulunması, matematik ve astronomide yaşanan ilerlemeler antik dönemde Mezopotamya'da özgün bir bilimsel gelişimin varlığını ifade etmektedir.

Örneğin bu dönemde Sümer rahipleri tapınak ve depolarda bulunan artı ürünü kaydetmek amacı ile yazıyı kullanmışlardır (Akkoyunlu Ertan, 2014: 22).

Kent ilk görünümünü kazanırken ve daha ilk taşlar döşenirken beraberinde toplumu da dönüştürmüş, ona kendi ekseninde bir rol biçmiştir.

Baskın dini otorite, zor doğa koşulları, tarımsal üretim ve tarım dışı faaliyetlerde kullanılmak üzere ihtiyaç duyulan yüksek iş gücü gereksinimi, çevresel tehditlerin varlığını da gözetirsek çok güçlü bir merkezileşme ve askeri otorite yaratmıştır. Bumin "doğu despotizmi " kavramının bu dönemde ortaya çıktığını ifade etmektedir (Bumin, 2013:19).

Mezopotamya'nın, verimli arazisi çok sayıda insanı bir araya getirmiş, bu da beraberinde ciddi bir mekânsal var olma endişesini gündeme getirmiştir. Şehirlerin varlığı aynı zamanda bir korunma ihtiyacı yaratmıştır. Böylelikle surlar ve hendekler şehrin varlığının ana ögesi olmuştur.

Mezopotamya kentlerinde surların varlığının temel sebebi düşmanlardan korunmaktır. Başka bir perspektiften surlar bize farklı şeyleri ifade edecektir: sosyal hiyerarşi, işbölümü, kamusal sermaye ve şehirlerarası çatışma (Belge, 2017: 51). Mezopotamya'da *"şehir bir sur ve*

bir hendekle çevrilmiş; bu koruma altında insan, dış doğanın dolaysız baskılarından oldukça güvene kavuşmuş olarak ilk kez kendine özgü bir dünya bulmuştur” (Childe, 2014: 109).

2.2.2.2. Mısır Kentleri

Kentlerin antik dönemde kurulmalarını ve varlıklarını “*kent devrimi*” olarak nitelendiren Childe, Mezopotamya kentlerini “*başlangıcından itibaren bir süreç olarak*” incelemeye değer bulurken Nil vadisindeki Mısır kentlerini “*doruğa ulaştıktan sonra*” inceleyebilecek duruma geldiğini söyleyerek iki kentsel bölge- uygarlık arasındaki en genel ayrımı yapmaktadır (Childe, 2014:129).

“Mısır’da, Sümer’de MÖ 2500 gibi erken bir tarihte görülen kentlerle kıyaslanabilecek kent kalıntıları bulunmaz” (Mumford, 2013:102).

Mısır’da kent Mezopotamya’dan farklı olarak kendi karakteristik özellikleri ile var olmuştur. Mezopotamya’da kentin varlığının simgesi olan etrafı surlarla çevrili olma olgusu Mısır’ın ilk kentsel yerleşiminde görülmez. Bunun temel nedeni de Mısır’ın coğrafi yalıtılmışlığıdır. Mezopotamya’da sürekli hedef alınan ve tehditlere rağmen varlığını sürdüren kent, etrafı dağlarla, çöllerle çevrili Mısır’da güven içindedir.

“Mezopotamya’da insan doğaya karşı koymak, darbeye karşı darbeye cevap vermek durumundaydı: Mısır’daysa boyun eğmek gelecek yılın önceki yıl gibi geçmesini garantiliyordu. Bu durağan ahenk, bu derin iç denge, uygarlıkla birlikte ortaya çıkan yeni teknik güçlerin kullanımı sorunu basitleştirmekteydi: Dışsal bir tek biçimliliğe içsel bir birlik, gerçekten de uysal ve dostane bir uyum eşlik etmekteydi” (Mumford, 2013: 107).

Mısır’da kentlere ve topluma şeklini veren önemli faktörler iklim, coğrafya ve dinsel inanıştır.

Mısır Mumford’un ifadesiyle “*ölüler kenti*” olarak adlandırılabilir. Yaşamdan sonra ölüme inanan Mısır’da kente şeklini veren mezarlar ve anıt mezarlardır.

Mısır’da mezarlar öyle ön plana çıkmıştır ki Childe; fakir mezarları ile zengin mezarları arasındaki farkı, gittikçe artan zıtlığı toplumun sınıflara bölünüşünün işareti olarak değerlendirir. Kral mezarları ve anıt mezarlar çok daha önemli ve anlamlıdır. Mezarlarda gündelik hayatta kullanılan pek çok eşya, değerli taşlar, takılar, silahlar yer aldığı görülür. “*Bu durum duyulmamış derecede bir servet birikiminin, bir uzman sanatçılar kalabalığının, geniş bir dış ticaretin varlığına işaret eder” (Childe, 2014:132).* Sadece bu perspektiften bakınca bile Mısır kentlerinin pek çok yönü ile ne kadar etkili ve önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Mısır’da Firavunun mutlak otoritesi vardır ve dinsel otorite tüm Mısır’a hükmetmektedir. Mısır ve Mezopotamya arasında önemli bir ayrım dikkat çekmektedir. “*Mezopotamya’da kral*

tanrı değildi” (Mumford, 2013:106). “Tanrı kral tüm Mısır ülkesi üzerinde en büyük mülke sahip olup, bu toprakları ekip biçenlerden sunular ve hizmetler biçiminde bir vergi (haraç) alma hakkına sahiptir ” (Childe, 2014). Mısır’da firavunların Sümer rahiplerinden farklı olarak artı ürünü tapınağa değil kendi hazinelerine dâhil ettiklerini göz önüne aldığımızda firavunun tanrı- kral olarak taşıdığı değer apaçık ortaya çıkmaktadır (Childe, 2014:133).

Mısır’da dinsel otoritenin gücü ve sorgulanamaz olması iç güvenliğin ve iç işleyişin teminatı olmakta, dağların ve çöllerin yarattığı koruma da dış güvenliği sağlamaktaydı.

Benzer şekilde Nil Deltası’nın verimliliği Mısır için büyük bir avantajdır. Tarımsal üretim kentleşmenin görüldüğü diğer bölgelere (Mezopotamya ve Yunan) nazaran hem kolay hem de verimlidir.

Mısır’da topluma köy kültürü egemen olmakla beraber üretimde, anıt mezar ve piramit yapımında görülen uzmanlaşma ve işbölümü, tarımsal üretimin yoğunluğu ve ihtiyaç duyulan artı ürünün üretimi kentsel yaşamı doğurmuştur.

Üretim, üretilen artı ürünün büyüklüğü, anıt mezarlarda çalışan insanların yönetilmesi, firavunun vergi gelirlerinin toplanması gibi faaliyetlerin yarattığı kurumsallaşma Mezopotamya’da olduğu gibi yazıya ihtiyaç duyulmasını sağlamış ve resimlere anlamlar yüklenerek hiyeroglif kullanılmaya başlanmıştır. Yazıyı kullanan Mısırlılar, Mezopotamya’da yaşanan benzer süreçlerden geçerek, bilimsel çalışmalarda gelişmeler kaydetmişlerdir. Matematiğin ve geometrinin gelişmesiyle vergi olarak alınacak tahıl miktarının hesaplanmasında, taşkınlardan sonra tarlaların tekrar ölçülmesinde, büyük anıt mezarlar ve piramitlerin yapımında ilerlemeler kaydedildi. Çiftçilere ekim ve hasat zamanını göstermek için astronomi alanında çalışmalar yapıldı ve takvim icat edildi (Childe, 2014:134-136). Uygarlığın Nil Deltası’nda edindiği deneyim büyük bir kentsel devrimi ifade etmekle birlikte paha biçilemez bir uygarlık deneyimi ve mirasıdır.

Özetle söylemek gerekirse Mısır’da yaşanan kent devrimi ve beraberinde uygarlığın ilerlemesine, yayılmasına ve gelişmesine yaptığı katkı Mezopotamya ile farklı yoğunlukta yaşanmış ve farklı kaynaklardan beslenmişse de temelde aynı eksende var olmuştur. Bunlar; merkezi mutlakiyetçilik, dinsel külte olan güçlü bağlılık ve ölümsüzlük atfedilen firavunun ilahlaşmasıdır (Mumford, 2013:102).

2.2.2.3. Yunan Kentleri

Mezopotamya’nın zorlu doğa koşullarına göre nispeten Ege, yaşama ve yerleşmeye daha elverişlidir. Zorlu arazi insanın müdahalesine pek elverişli olmasa da zeytin başta olmak üzere bölgede yetişen diğer bitkilerin ve meyvelerin da hayatta kalmaya yeterli olması buralarda kentlerin kurulmasına elverişli ortamı yaratmıştır.

Mezopotamya'nın çetin doğa mücadelesi, Mısır'ın tanrı kralın ve tarımın emrine sunulmuş işgücü Ege'de bu derecede yoğun görülmediğinden Ege köylüsünün nispeten boş zaman imkânı daha fazladır (Mumford, 2013:157).

Deniz kenarında olması, iklimin yaşamaya elverişli olması, dağların savunmayı kolaylaştıran bir yapıda olması Ege'de kentlerin kurulmasında ve gelişmesinde farklı bir sürecin yaşanmasına sebep oldu. “Yunan kent gelişimi Mezopotamya'daki ve Mısır İmparatorluğu'ndaki özgün modelinden farklılaşan ve gelecek vaat eden birçok kurumsal yeniliğin ortaya çıkmasını sağladı” (Mumford, 2013:162).

Atina altyapı konusunda 2000 yıl önce kurulan Mezopotamya şehirlerinin düzeyinde değildir (Bumin, 2013:26). Oysa Yunan kentlerinin tarihte iz bırakmasına neden olan bayındırlık değil yurttaşlıktır. “Kenti kent yapan taşlar değil yurttaşların varlığıydı. Kenti hiç kimse dışardan eline cetveli ve pergeli alarak bir plana göre organize etmemiş, kent organik olarak doğmuştu.” Sitede yaşamak bir sanat olarak görülmüş, doğunun merkezîyetçiliği karşısında uyruk (köle) olan insan Ege kıyılarında yurttaşa dönüşmüştür (Bumin, 2013: 25-26).

Yunan kentleri yaşamaya daha elverişli, askeri, bürokratik ve ilahi güçlerin baskısının nispeten az olduğu, boş zamanın varlığından söz edilebilen yerleşmelerdi. Artı ürünün elde edilmesindeki nispi kolaylık da buna eklenince Yunan polisinde insanlar farklı yönlerle yöneldiler. Doğayı anlama, bilimsel konularda ilerleme kaydetme şansı buldular. Mısır'da ve Mezopotamya'da iki bin yılda kat edilen mesafeyi Yunan polisi iki yüzyılda ve tarihe damga vuracak özgünlükte kat etmiştir (Mumford, 2013:163).

Bu bağlamda bakıldığında Yunan kentleri, Demirkıran'ın sözünü ettiği, “özgürlük adaları” adını verdiği kent tarifini tarihte ilk kez karşılar niteliğe bürünmüştür (Demirkıran, 1996:17).

Ancak “İlk uygarlıkların dışkıları- savaş, sömürü, kölelik, kitle katliamı Atina'ya adeta eski bir lağımdan akarcasına ulaştı” (Mumford, 2013: 163). Bu da beraberinde Yunan polisine kargaşa, güvensizlik ve hızlı bir çözülme getirdi.

Nüfusu üç dört bini geçmeyen Yunan polisini, koşullar ne olursa olsun gerçek bir kent yapmaya yetecek koşulları şöyle ifade etmek gerekir: “Nüfus istatistikçilerinin inanışlarının aksine kenti tanımlayan şey sanat, kültür ve siyasi amaçtır; sayılar değil” (Mumford, 2013: 164). İşte Yunan polisinin tanımı tam da budur.

Yunan polisinde doğal savunma imkânlarının çokluğu nedeniyle mühendislik bilgisine, savaş tekniklerini geliştirmeye ihtiyaç duyulmamıştır. Yunan polisi yalıtılmışlığı sayesinde bağımsız olmuş ve asker organizasyona pek de önem vermemiştir. Sahip olduğu boş zamanı da entelektüel düşünceye ve estetik hazza ayırmıştır. “Yoksulluk Yunanistan'ın ikiz kardeşidir. Yunan polis sakinleri en iyi günlerinde bile yiyecek fazlasına sahip değildi. Sahip oldukları bir şey varsa o da zaman fazlasıydı yani boş zaman” (Mumford, 2013: 166).

2.2.2.4. Roma Kentleri

Roma kentleri Mısır, Mezopotamya ve Yunan kentleri gibi özgün ve tarih sahnesinde iz bırakan kentler değildir. Elbette Roma kendine özgü bir şehircilik yaratmıştır ancak bu Yunan kentleri gibi çağına damga vurur nitelikte değildir. Roma'nın kent bağlamında ne ifade ettiğini Mumford'un deyişiyle şöyle özetlemek mümkündür: *"Genişleyen tek bir kentsel iktidar merkezinin ürünü olan Roma İmparatorluğu'nun kendisi de büyük bir kent kurma girişimiydi"* (Mumford, 2013: 255).

Roma kentleri mirasını devraldıkları Yunan kentleriyle ve yeni kurdukları kentlerle sağlam bir mühendislik ve gösterişli bir yapı oluşturdular. Yunan coğrafyacı Strabon'un ifadesiyle Yunan kentleri savunmanın ve güzelliğin ifadesi iken, Roma kentleri caddelerin kaplanması, su kaynakları ve lağımalar konusunda ön plana çıkarlar (Mumford, 2013: 272,273). Nitekim Halikarnassoslu Dionysios Roma kentlerini bu anlamda değerlendirmiş ve şu ifadelerle özetlemiştir: *"Kötü sindirilmiş ama muhteşem bir şekilde boşaltılmış"* (Mumford, 2013: 274).

Roma, yayılcılığı ve yağmacı karakteri ile pek çok kent kurmuş ya da kurulu olanlara hükmetmiştir. Romanın ve Romalının yaşam felsefesi Mumford'un ifadesiyle parazitliğe kentsel bir biçim vermiş, bedava ekmek ve arena gösterileri kenti bir çekim merkezi haline getirmiştir. Arena ve hamam Roma'nın kente en büyük katkısı olmuştur. Deyim yerindeyse biri kirletirken diğeri temizlemiştir kenti. Öte yandan Roma kentinde entellüktüel yaşam Yunan kentleriyle karşılaştırılamayacak ölçüde zayıftı (Mumford, 2013: 289-295).

Özetle söylemek gerekirse Roma sahip olduğu siyasi ve ekonomik güçle pek çok yeni kent kurmuş, pek çok kente hükmetmiş ancak bu bağlamda tarihsel süreçte özgün ve önemli izler bırakamamıştır. Bolluk ve devasa tüketim, sınırsız ve sorunlu eğlence kültürü o günlerden kalan yegâne şey olup, Roma kenti yarattığı kirliliğe nispet yaparcasına lağım ve kanalizasyon konusunda başarılı olmuştur.

2.2.3. Ortaçağ Kentleri

"Ortaçağ kenti her şeyden önce seyrek nüfuslu geniş alanların ortasında, küçük bir mekânda yoğunlaşan, kaynaşma halinde bir toplum olarak tanımlanabilir" (Goff, 2000: 170). Goff antik kent ile ortaçağ kenti arasındaki sürekliliği sorgular ve aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar üzerinde durur. Bu bağlamda iki bakış açısından söz etmek mümkündür. Pirenne'in perspektifinden ifade etmek gerekirse ticaretin IX. yüzyılda ciddi şekilde sekteye uğraması ile antik kentler ile ortaçağ kentleri arasında bir kopuş olmuştur. Ortaçağ kentleri ticaretin yeniden canlanmasıyla yeni bir kaynaktan ve ilişkiler ağı üzerinden ifade edilebilir. Bir diğer perspektiften ifade edilecek olursa, antik çağ kentleri ile ortaçağ kentleri arasında kentsel

süreklilik mevcuttur. Ortaçağ kenti ile antik kent arasında belirgin birkaç özellikten söz etmek mümkündür. *“Ortaçağ kenti daha fazla tüccar ve daha fazla zanaatçı kentidir, kırdan çok daha net bir şekilde ayrılır, antik kentin aksine daha az anıt binaya yer verilmiştir”* (Bal, 2016: 63).

Antik dünyanın geride bırakılmasına neden olan en büyük olay Roma İmparatorluğu’nun parçalanması ve kentlere hayat veren ticaret faaliyetlerinin bundan büyük zarar görmesidir. Begel’in ifade ettiği gibi bu parçalanmayla birlikte *“Roma kentleri derin bir uykuya daldı ve pek çoğu hiçbir zaman uyanmadı.”* Ticaretteki bu sönümlenmenin temel nedenlerinden biri Roma’nın parçalanması diğeri de feodalizmin doğuşuydu. Roma kentlerine göç eden halklar kırdan geliyordu ve yine kentleri değil kırdan yaşamayı tercih ettiler (Begel, 1996: 11). Ticareti değil, tarımı önemsediler, ticarete yaşanan bu dramatik düşüş beraberinde kent ekonomisini zayıflattı. Böylece kentler ihtişamını yitirdi ve cazibe merkezi olmaktan çıktı. Çünkü artık kırdan kendi kendine yetebilen yeni bir hayat başlamıştı. Kırdan yeni bir hayat başlarken Antik kent mirası gün geçtikçe sönümlenmekteydi.

“Klasik kentle ortaçağ kenti arasındaki en sıkı bağ o zamanlar ayakta kalan bina ve geleneklerin değil manastırın sayesinde kurulmuştu” (Mumford, 2013: 310). Ekonomik yönü zayıflayan kentlerde yeni bir olgu yükselmiştir. Kent tanımının ana eksenindeki ekonomi yerini kiliseye bırakmaya başlamıştır. IX. yüzyılda ticaretin büyük ölçüde yok olmasıyla kentler artık büyük ölçüde dinsel bir görünüm kazanmıştır. Pirenne’in ifadesiyle *“psikoposluk kentleri”* haline gelmiştir. Psikoposlar kentteki başat güç olmuş ve karışmadıkları tek bir alan kalmamıştır. Bu eksen kaymasının kente kazandırdığı yeni görünüm şu şekildedir: *“Halkı kent halkı değil, kale halkıydı. Böyle bir ortamda ne ticaret ne de sanayi olanaklıydı; hatta düşünülemezdi bile. Bu halk hiçbir şey üretmiyor, çevre bölgelerden sağlanan gelirlerle geçiniyordu. Basit bir tüketici rolünden başka bir ekonomik rolü yoktu”* (Pirenne, 2014: 53-61).

Ancak X. yüzyılda ticaretin yeniden canlanması ile kentlerde yeniden bir hareketlilik yaşanmış ve kentler uygarlığın özgün ve nadide mekanları haline gelmiştir. *“Önceleri kale veya manastır kentin merkeziyken XI. yüzyıldan sonra topluluğun yeni faaliyetleri pazar yerine kaymaya başladı; tüccarlarla zanaatçıların özgür yurttaşlar olarak kabul edilmesi birçok yerde kent surlarının onların bönliyölerinin etrafını saracak şekilde uzatılmasıyla vurgulandı”* (Pirenne, 2014: 315). XII. yüzyıla gelindiğinde ekonomik canlanma ile Batı Avrupa kesin olarak dönüşüme uğramıştır. Batı Avrupa, toprak ilişkilerine dayanan sosyal örgütlenmeden ekonomik kalkınma ile kurtulmaya başlamıştır. Yaşanan dönüşümle beraber kır ile kent arasında organik bir bağ kurulmuş ve etkileşim başlamıştır. *“Kırsal bölgeler kentlerin beslenme gereksinimini karşılıyor, buna karşılık kentler de onlara ticari mallarla mamül eşya sağlıyorlardı. Kentlinin fiziksel yaşamı köylüye bağımlıydı, ama köylünün toplumsal yaşamı da kentliye dayanıyordu”* (Pirenn , 2014: 63-82).

Ticaretteki canlanma Ortaçağ kentlerinin dönüşümünü sağlar ancak bu dönemde kentlerde büyüme görülmemiş, sayıları artmıştır. Kentlerdeki büyüme XV. yüzyıldan sonra görülmüştür (Kıray, 1998: 9).

Genel olarak ifade etmek gerekirse; Ortaçağ kenti antik kentin özelliklerini gösterse de kendine özgü yönleri de mevcuttu. Özgürlük, tüzel kişilik, demokrasi, katılım, özerklik bunların hiçbirisi ortaçağda tam anlamıyla hayata geçirilemese de antik dönemde bile görülmemiş şekilde değer verilmiştir (Pirenne, 2014: 316). *“Hiçbir uygarlıkta, kent yaşamı ticaret ve sanayiden bağımsız olarak gelişmemiştir. Ne antik çağda ne de modern zamanlarda bu kuralın dışında kalan bir durum olmamıştır”* (Pirenne, 2014: 99).

“Kentler ticaretin yayıldığı tüm doğal yollar boyunca belirmişlerdir. Denebilirse, ticaretin ayak izlerinden doğmuşlardır” (Pirenne, 2014: 101).

Ortaçağ kentine yakından bakıldığında görünen manzaraya bir de kuş bakışı bakmakta fayda vardır. Makro düzeyde, güç ilişkileri ve toplumsal dönüşüm bakımından Ortaçağ'da ticaretin canlanmasıyla bir ivme kazanılmıştır. Kilise, krallar ve burjuvazi arasındaki güç ilişkilerinin ve yaşanan toplumsal dönüşümlerin mekanı hep kent olmuştur. Bu anlamda kente bir de bu gözle bakmakta büyük fayda vardır.

Bu bağlamda Ortaçağ'da farklı dönemlerde ve farklı kaynaklardan filizlenen Rönesans ve Reform özellikle kentlerde ticaretin yeniden canlanmasıyla ciddi bir dayanak noktasına kavuşmuştur. Yalçinkaya'nın ifadesiyle; *“ ... Rönesans ve Reformu emziren ise artık tarihteki örneklerinden farklı bir biçimde yaşanan yeni kentleşme sürecidir. ”* Kenti güç ilişkileri bağlamında mekansal olarak ifade etmek gerekirse; *“...kentlerin niceliksel büyüklüklerinden çok bu mekanların yeni ilişkilerin, yeni talep ve beklentilerin yeni siyasal mücadelelerin yeni enerjilerin bütün sinir uçlarının birleştiği ve yeniden dağıldığı merkezler haline gelmiş olmasıydı”* (Yalçinkaya, 2014: 289-290).

Kentsel mekandaki bu güç mücadelesi Ortaçağ'da ticaretteki canlanmayla başlamış ve sanayi dönemi kentlerini yaratacak olan sürece kadar devam etmiştir. Bu mücadeleye biraz daha yakından bakmak gerekirse; kentler XII. Yüzyıldan itibaren ticaretin merkezi olmuş ve beraberinde tüm siyasal birimleri kent ekseninde biçimlendirmiştir. Kent, ticaret özgürlüğünün yanı sıra kentlinin özgürlüğünü de gündeme getirmiştir. Bu özgürlük mücadelesi de beraberinde siyasal bir mücadele alanı yaratmıştır. Bu noktada krallar kentlerin desteğini almaya çalışırken kentteki sermayenin ciddi bir kısmına sahip burjuvalarla güç ilişkisi içine girmişlerdir. Bu bağlamda kentler özgürlük alanı olduğu kadar burjuvazinin yarattığı çatışma alanlarıdır aynı zamanda. Kralların kiliseyle olan teolojik ve siyasal güç kavgası, ekonomik odak olmaları bakımından kentsel mekanlarda da yaşanmış ve özetle söylemek gerekirse; kilise, siyasi otorite ve burjuva sınıfı arasındaki ilişkiler (çatışmalar ve uzlaşmalar) sanayi dönemi

kentlerinin toplumsal bilinçaltını oluşturacak şekilde bir tarihsel süreç yaratmıştır (Yalçinkaya, 2014: 289-292).

2.2.4.Sanayi Öncesi Kentler

Sanayileşme, günümüze yönelik bir kentleşme perspektifi yaratmak istendiğinde kuşkusuz etkileri bakımından milat niteliğindedir. Sanayileşme ile kentlerde, mekânsal, toplumsal ve işlevsel yönlerden büyük bir sıçrama yaşanmış, etkileri günümüze dek sürecek olan büyük bir dönüşüm başlamıştır.

Sanayi öncesi kentler konusunda Sjoberg tarafından yürütülen çalışmalar referans noktası alındığında karşımıza çıkan manzara şu şekildedir: *“Sanayi öncesi kentler varlıklarını dışarıdan aldıkları gıda mallarına ve hammaddeye dayandırdıklarından birer pazar özeğiydiler”* (Sjoberg , 2002:39). Bu ifadeyi daha geniş perspektifte yorumlamak gerekirse; tarihsel süreçte ticarete yaşanan kırılma ile kentler gerilemiş ya da canlılıklarını yitirip durağanlaşmışlardı. X. yüzyılda ise ticaretin canlanmasına bağlı olarak kentler yeniden hareketlenmiş ve ticaret deyim yerindeyse kentlere can vermişti. Sanayi dönemi öncesine gelindiğinde ise kentleri, *“dışarıdan aldıkları gıda maddeleri ve ham maddeye dayalı olma”*(Duru & Alkan, 2002:39) bağlamında değerlendirirsek ticari faaliyet ve sermaye birikimi açısından geçmiş dönemlerle kıyaslanamayacak bir düzeye geldikleri, büyük bir değişimi tetikleyecek potansiyele sahip oldukları söylenebilir.

Sanayi öncesi kentlerin genel görünümü şu şekildedir: Kentlerde el yapımı üretim hakim, çekiç, makara, tekerlek gibi mekanik araçlarla canlı enerji (insan, hayvan) üretimin ana kaynaklarıdır. Bu bağlamda sanayi döneminin işaret fişeği elektrik ve buhar gücü gibi cansız enerji kaynaklarıdır. Üretimin en temel girdisi olan enerji ve enerjinin kaynağı sanayi dönemi kentleri ile sanayi öncesi dönemi birbirinden ayırmaktadır. Üretim faktörleri üzerinde yol almaya devam edersek, sanayi öncesi dönemde işbölümü ve uzmanlaşmanın düşük seviyede olduğu görülür. Sanayi döneminin bir diğer işaret fişeği de yine karmaşık işbölümü olacaktır. Toplumsal açıdan bakıldığında ise loncaların hem üretimde hem ekonomide hem de toplumsal hiyerarşide önemli payları olduğu görülür. Üretimin kaynağındaki ve süreçlerindeki bu değişim kenti mekânsal, toplumsal ve işlevsel yönlerden dönüştürecektir (Duru & Alkan, 2002: 41).

2.2.5.Sanayi Dönemi Kentleri

Sanayi dönemi kentleri sanayi devriminin beraberinde getirdiği toplumsal değişimin mekânsal ve yaşamsal ifadesidir. Sanayi dönemi kentleri ekonomik işlevin ön plana çıktığı, politik ve yönetsel işlevlerin arka planda kaldığı kentlerdir (Ertürk & Sam, 2016: 98).

Mumford'a göre sanayi dönemi kentlerini simgeleyen üç önemli faktör mevcuttur: fabrika, demiryolu, bakımsız konut (Bumin, 2013: 67).

Sanayi döneminde kentlerde yaşanan değişimi ana hatlarıyla belirtmek gerekirse; kentsel mekân genişlemiş, yollar genişlemiş, yapılar yükselmiştir. Ortaçağ kentinin aksine konut ve işyeri ayrımı vardır. Üst ve orta gelir grupları kentin çevresine yerleşirken, merkez ve konut alanları dışında kalan bölgeye alt tabaka ve istenmeyen gruplar yerleşmiştir (Sjoberg, 1967, akt. A. Aslanoğlu, 1998: 41-42).

“Burjuvalar Ortaçağ zenginlerinin vebadan kaçmaları gibi ya kentin merkezini yoksullara bırakarak banliyölere çekildiler ya da kentin merkezindeki işçi mahallelerinden (hastalık ve ayaklanma merkezi) geniş caddeler geçirerek onları kentin dışına sürdüler” (Bumin, 2013; 68).

Sanayi dönemi kentlerini daha detaylı tasvir edebilmek için, sanayi öncesi kentleriyle ana hatlarıyla karşılaştırmak gerekirse Sjoberg'in perspektifine göre şu farklılıklar vardır (Sjoberg: 1960, akt. Erkan, 2010:54):

Tablo 1. Sanayi Öncesi – Sanayi Dönemi Kentleri Karşılaştırması

Sanayi Öncesi Kentler	Sanayi Dönemi Kentleri
- Kapalı bir sınıf sistemi: İnsanlar ancak doğdukları sınıfın üyesi olabilirler. Sınıf üyeliği doğumla ilgilidir. - Ekonomik gücün birkaç zengin aile veya loncanın elinde oluşu. - Dinin sosyal normlara yaygın bir etkisinin olması. - Fiyat, ağırlık ve ölçülerde sınırlı standartlaşma. - Nüfusun cahil ve iletişimin sözel olması. - Eğitimin elit bir kitleye yönelik olması ve bu kişilerin imtiyaz ve ayrıcalıklarına göre planlanıp uygulanması.	- Açık bir sınıf sistemi – İnsan toplum içindeki yetenek ve başarılarıyla dikey hareketlilik imkânına sahiptir. - Açık rekabet sistemi. - Üretim mallarının teknolojisindeki hızlı ihtisaslaşma. - Laiklik anlayışıyla dinin etkisinin azalması. Ancak belirli sosyal alanlarda etkin oluşu. - Standartlaşmanın kanun ve geleneklerle zorunlu hale gelmesi. - İletişimin yaygınlığı ve kitle iletişim araçlarının kullanılması. - Eğitimin bütün kitlelerde yaygın oluşu ve eğitimin toplumsal düzenin sağlanmasındaki etkinliği

2.3. Kent Kimliği

Kent kimliği çok boyutlu ve tarihsel nitelikli bir kavramdır. Kent kimliğinin ne olduğunu, hangi değişkenlerden etkilendiğini ve kavramsal olarak neyi ifade ettiğini açıklamadan önce kimlik kavrama değinilecek ve kent kimliği ile ilişkilendirilecektir.

2.3.1. Kimlik Kavramı ve Kent Kimliği

Kimlik, en yalın tanımlamayla, kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların “kimsiniz, kimlerdensiniz ” sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır (Güvenç, 2008:3).

Lynch kimliği açıklarken; öncelikle bir nesnenin tanımlanmasını, böylelikle diğer şeylerden ayrıştırılmasını ve bir varlık olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade eder (Lynch, 2010:8). Bu bağlamda kimlik öncelikle bir ortaklığı ve özdeşliği nitelerken aynı zamanda ortak ve özdeş olanların diğerlerinden ayrılmasını beraberinde getirir.

Kimliğe ilişkin olarak benzer bir yorumu yapan Dellaloğlu; *“Kimlik sadece özdeşlik değildir, aynı zamanda farklılıktır. Dilimizde “kimlik” sözcüğü bir soru barındırır. Kim? Batı dillerinde kimlik özdeşliktir, aynılıktır. Türkçede kimlik bir huzursuzluğa açılır. Aslında kimlik her ikisini de içerir ”* demektedir (Dellaloğlu, 2002: 51).

Kimliği bu perspektifte ve çoğul olarak belirten Schlesinger’in ifadesiyle: *“ Kimlik içermenin olduğu kadar dışlamanın da ürünüdür. Bütün kimlikler, bir toplumsal ilişkiler sistemi içerisinde oluşur ve birbirlerini karşılıklı tanımları gerekir. Kimlik... bir “nesne” olarak değil “bir simgeler ve ilişkiler sistemi” olarak düşünülmelidir... Kimlik kolektif eylemin dinamik gelişmekte olan bir yönüdür”* (Schlesinger, 1987; akt. Morley & Robins, 2011: 74).

Tekeli (Tekeli, 1991) *“Kent kimliğinin oluşumunu tarihsel bir olgu olarak görmekte ve kent kimliğinin zaman içinde farklı katmanların uyumlu ve anlamlı bir bütün oluşturmasıyla gerçekleştiğini belirtmektedir ”* (Bırol, 2007: 2).

Kimlik özgün ve bir sürece bağlı olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda kimliğin oluşumu tarihseldir. *“Kimlikler asla tamamlanmaz asla bitirilmezler; öznellik olarak daima inşa halindedirler”* (Bingöl, 2004: 18-19).

Kimliğin tarihsel özelliği ve sürekliliğine yapılan vurgu, kentler söz konusu olduğunda daha da belirgin hale gelmektedir. Kimlik kavramını açıklayan ve onu kent literatürü ile ilişkilendiren Özden: *“Kimlik... bir özneyi tanımlamak için kullanılan öğelerin bütünüdür. Kimlik o özneyi diğer öznelerden ayırır. Bir insanın kendine ait kimliği olduğu gibi, ailenin, mahallenin, köyün, şehrin, metropolün ve bir ulusun da kendine ait bir kimliği vardır”* demektedir (Özden 2012; akt. Beyazıt, Gül , & Güneş, 2013:150).

Bu bağlamda kenti ve kent kimliğini Birol şu şekilde ifade etmektedir:

Kent, tarihin farklı dönemlerine ait fiziksel, sosyal ve kültürel katmanların tarihsel süreklilik içinde üst üste yığılması sonucu oluşan fiziksel, mekânsal ve sosyal bir ortamdır. Kent kimliği ise, kente ait olan, o kenti diğerlerinden farklı kılan ve o kente değer katan, o kente özgü unsurların oluşturduğu bir bütündür (Birol, 2007: 46).

Kenti, yapısı, beşeri özellikleri ve tarihselliği perspektifinde değerlendirdiğimizde ise kent kimliği biraz daha somut olarak karşımıza çıkmaktadır. *“Kent kimliğini, o kente ait olan “şey” ler bütünü oluşturur. Tıpkı kentin kendisi gibi, kimliğin oluşumu da sürekliliğe dayanır ve kendinden önceki gelişmelerden bağımsız düşünülemez ”* (Yatağa, Özcan & Alkan, 2009: 425).

Kaypak kent kimliğini, kent imajını etkileyen, özgün, fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihsel boyutları olan, yaşam biçimleriyle etkileşim halinde olan, geçmiş ve gelecek arasında sürekliliği ifade eden bir kavram olarak değerlendirmektedir (Kaypak, 2010: 374).

Kösten, kent kimliğini, her dönemde farklı anlamlar kazanan ve boyutları değişen ancak varlık nedenini kaybetmeden kentin yaşantısına ait izlerin, onu diğer kentlerden farklı kılan kentsel imgelerin varlığının korunduğu ve sürekliliğinin sağlanabildiği bir ortam olarak tasvir eder (Özgen Kösten, 2015:6). Bu tanımda vurgulanması gereken en önemli husus, kimliği mekana, yapıya, tarihselliğe dayandırmanın dışında “kentin yaşantısına ait izler” vurgusu yaparak bir anlamda gündelik yaşama, insana gönderme yapmasıdır.

Kent kimliği; *“Kentin ortaya çıkması için gerekli olan fiziksel, mekânsal, kültürel ve davranışsal unsurları bünyesinde taşıyan, aynı zamanda sahip olduğu fenomenlerle insanların tahayyüllerinde yer edinen bir karakterdir ”* (Nacak, 2017: 105).

“Kent kimliği” tek tek insanların zihinlerinde oluşan kent imgelerinin, kişisel gerçekliklerin dışında, ancak yine de onlarla örülmüş bir yeniden biçimleniş olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda kent kimliği farklı perspektiflerden herkesin birkaç söz söyleyebildiği fakat bütünlüklü, sebep-sonuç ilişkisine dayalı bir tanımın yapılamadığı bir kavramdır (Nalçaoğlu, 1999: 65).

Bu perspektiften bakıldığında kent kimliğinin, ayırt edici olma özelliği, tarihselliği ve sürekliliği belirgin olarak ön plana çıkarken, kent kimliğinin kapsayıcı ve çok faktörlü olarak anlatımı ve değerlendirmesi yapılamamaktadır. Değişkenlerin çokluğu ve aralarındaki ilişkileri betimlemenin güçlüğü bunda en büyük etkindir. Ancak yine de kent kimliğini kavramsal olarak yakın anlamlı diğer kavramlardan az da olsa ayırmak ve bileşenlerine ayırarak inceleyebilmek mümkündür.

Kenti bir çevresel imge olarak değerlendiren Lynch onu üç bileşene ayırarak ifade etmektedir: kimlik, yapı ve anlam (Lynch, 2010: 8). Burada kimlik kentin ayırt edici yönüne,

yapı fiziksel varlığına ve özelliğine, anlam da kentin bünyesinde barındırdığı tüm mekansal ve beşeri faktörlerin kimlik ve yapıyla ilişkisine vurgu yapmaktadır.

Literatürde kent kimliği ile ilişkilendirilen, ince ayrımlarla da olsa organik olarak birbirine bağlı çeşitli kavramlar mevcuttur: “Kent kültürü”, “Kent kimliği”, “Kent imgesi”. Birbirine çok yakın anlamlar taşıyan, zaman zaman birbirinin yerine kullanılan kavramlar olsalar da aralarında ne net bir ayırmadan ne de net bir özdeşlikten söz etmek mümkündür.

Şendil’e göre bu kavramlardan kimlik, kültürü ve imgeyi içinde barındıran yoğun ve kapsayıcı niteliği ile öne çıkmaktadır (Şendil, 2017: 24).

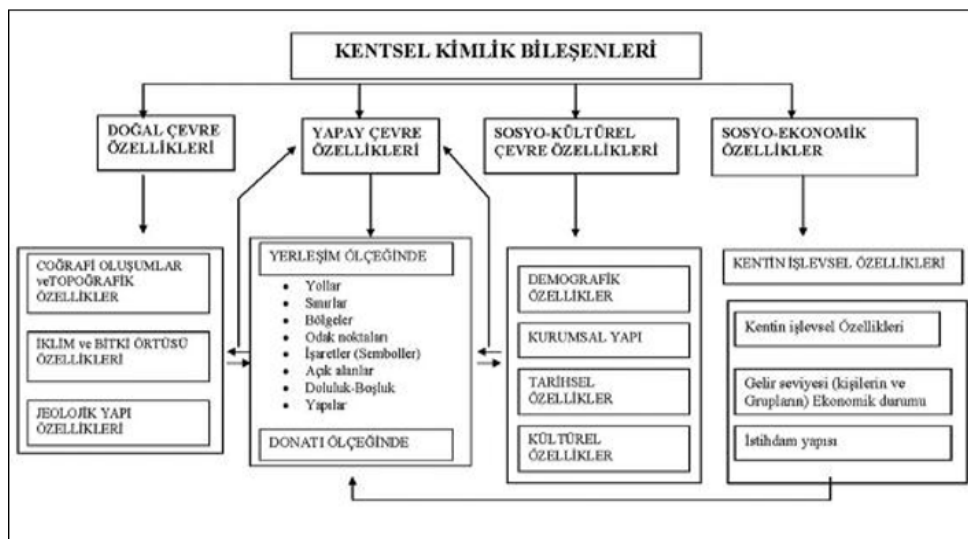
Kent kimliği kavramını, kenti tasvir etmekte kullanılan kavramsal ifadelerin en belirginini olarak kabul ederek yola çıkıldığında bu kavramı açıklamak ve bileşenlerine ayırmak, kenti tasvir etmenin en kapsamlı yöntemi olacaktır.

Kimlik bağlamında kent, fiziksel, tarihsel, sosyo-kültürel, ekonomik, işlevsel vb. farklı perspektiflerden değerlendirilebilir (Beyazıt, Gül, & Güneş, 2013:150). Bu yaklaşım kent kimliğini besleyen kaynakları ve farklı bakış açılarını en genel anlamda birbirinden ayırmaktadır. Kente ilişkin olarak araştıracağımız, analiz edileceğimiz her bir değişken bu genel perspektifte değerlendirilmelidir.

Kimlik, kenti anlatan başat ve en tasvir edici kavram olarak düşünüldüğünde, kent kimliğinin bileşenlerine ayrılması bize kenti anlamada ve anlatmada yol haritası işlevi görecektir.

2.3.1.1. Kent Kimliğinin Bileşenleri

Kent kimliği literatürde yaygın olarak aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi bileşenlerine ayrılmaktadır.

Şekil 1. Kentsel Kimliği Oluşturan Bileşenler (Lynch, 1960; Ocakçı, 1994; Kılınçarslan, 1995; Ünügür, 1996; Topçu, 2011: 1053).

Genel olarak ifade etmek gerekirse doğal çevre, kentin kurulduğu coğrafyanın özelliklerini, yapay çevre, kentin üzerinde kurulduğu doğal çevrenin insan eliyle geçirdiği değişimi, özellikle mimari özellikleri, sosyo-kültürel çevre kentteki beşeri ilişkilerin bütünü, sosyo-ekonomik çevre ise kentin beşeri- ekonomik çıktılarını ifade etmektedir.

2.3.1.1.1. Doğal Çevre Özellikleri

“Kentin insan eli değmeden, kendiliğinden sahip olduğu özellikleri kimliğin katıksız ve katkısız yönüne işaret eder” (Şendil, 2017: 30).

Benzer bir ifade ile doğal çevreyi ve yapay çevreyi kentin fiziksel kimliği başlığında değerlendirmek mümkündür. *“Kentin fiziksel kimliği dendiğinde; doğal çevre ve bu doğal çevreye eklenmiş insan yapımı olan maddi öğeler anlaşılır”* (Eraslan Yayınoglu & Susar, 2008:19).

Kentin iklimi, bitki örtüsü, etrafını çevreleyen dağlar, deniz ile olan ilişkisi, jeolojik yapısı vb. pek çok faktör kentsel mekanın temel özelliklerini belirler. Kentin sahip olduğu doğal özellikler, yapay çevre özelliklerinin şekillendirilmesi, geliştirilebilirliği ve sınırlılığı üzerinde önemli etkiye sahiptir. Mimari gelişim ve kentin fiziki şeklinin oluşumu üzerinde doğal çevre özelliklerinin oldukça büyük etkisi vardır. Örneğin iklim şartlarının elverişli olduğu, kışların ılık geçtiği Antalya’da Cam Piramit gibi mimari eserler yapılabilmektedir. Cam Piramit, kullanılan yapı malzemesi düşünüldüğünde çok soğuk iklime sahip bölgelerde kullanılabilecek bir yapı tekniği olmayıp, inşa edilmesi söz konusu değildir. Benzer şekilde deniz kıyısında ve kar yağışının olmadığı bir kentte çatılı evleri görmek pek mümkün olmayacaktır. Deprem kuşağında kurulmuş bir kentte binalar yüksek olmayacak, kent dikey yönde büyümeyecektir. Verimli tarım toprakları üzerinde kurulmuş kentlerde tarım alanlarının korunmasına, bu alanların yapılaşmaya kapalı tutulmasına şahit olunacaktır. Bu örnekleri çoğaltmak, zaman zaman özgün, zaman zaman istisna sayılabilecek örnekler de vermek mümkündür.

Genel olarak ifade etmek gerekirse kentin kurulduğu coğrafyanın temel özellikleri, kenti ve kent kimliğini özellikle de başta yapay çevre bileşenlerini etkileme ve şekillendirme kapasitesine sahiptir.

2.3.1.1.2. Yapay Çevre Özellikleri

Kent kimliğinin bileşenlerinden biri olan yapay çevre daha önce yukarıda da kısaca değinildiği gibi insan eli ile yapılmış tüm fiziki üst yapıyı ifade eder. Yapay çevreyi belirgin olarak mimaride görmek mümkündür. Yapay çevre büyük ölçüde doğal çevrenin elverişliliği ve sınırlılığı ölçüsünde şekillense de aslında toplumsal ve beşeri faktörlerle de ilişkisi vardır. Bir toplumdaki nüfusun hızlı artışı binaların çok katlı olmasında dolaylı da olsa bir etkendir. Öte

yandan toplumsal duyarlılık gelişir, geçmişe değer verilir, tarihi dokuya sahip çıkılırsa bir anda karşımıza tarihi dokuya sahip bir kent çıkma ihtimali artar.

Yapay çevre özelliklerine ilişkin olarak literatürde yapılmış en kapsamlı, diğer araştırmalara ilham kaynağı olan çalışma Lynch'in 1960'da yapmış olduğu "*Kent İmgesi*" adlı çalışmadır. Bu çalışmada Lynch kentin kimlik bileşenlerinden biri olan yapay çevre özelliklerini "*Kent İmgesi*" olarak tanımlamış ve bu imgenin insan algısındaki etkisine odaklanmıştır. Araştırma sonucunda insan zihninde kent kimliğinin yapay çevre bileşeni olarak aşağıda sıralanan beş fiziksel öğenin belirleyici olduğunu tespit etmiştir. Bu öğeler;

- Yollar,
- Kenarlar
- Bölgeler
- Düğüm/ Odak Noktaları
- İşaret öğeleri

olarak ifade edilmiştir (Lynch, 2011: 52-53).

2.3.1.1.3. Sosyo-kültürel Çevre Özellikleri

İnsanların mekânlarla gönül bağı kurmasını sağlayan, kente anlam ve kimlik kazandıran en önemli faktör sosyal ve kültürel niteliklerdir (Beyazıt, Gül, & Güneş, 2013:151-152). Bu bağlamda değerlendirildiğinde: "Kent kimliği toplum tarafından üretilir, fiziki çevre ve yaşam biçimleri ile bir bütün oluşturur ve bu bütünü oluşturan öğeler iki yönlü olarak birbirini bütünler (Tekeli, 1991: 82-83).

Şekil 1'de belirtilen sosyo-kültürel çevre özelliklerine bakıldığında; demografik özellikler (nüfusa ilişkin olarak yaş, cinsiyet, göç vb.), kurumsal özellikler (politik, yönetsel, idari, askeri vb. örgütlenmeler), kültürel özellikler (gelenek ve görenekler, yaşam tarzı) ve tarihsel özellikler olarak sınıflandırma yapıldığı görülmektedir.

Bu sınıflandırma toplumsal boyutta bir analizi işaret etse de, kimliğin bu bağlamda oluşumuna insandan ve insanın kente yüklediği anlamdan yola çıkarak bakmak bu çalışmanın içeriği açısından daha önemli ve daha anlamlı olacaktır.

Öncelikle insanın bir kimlik ögesi olarak ne ifade ettiğini açıklamak ve insanı kent ile ilişkilendirmek için, insanın mekan ile arasındaki ilişkiye yakından bakmak gerekir.

Kong ve Yeoh (2006) mekan ve kimlik arasındaki ilişkinin iki boyutlu olduğunu ifade etmektedir. Birincisi mekanın kendisi bizzat bir kimliğe sahip olabilir ya da ikinci olarak insan mekanı bir kimlik unsuru olarak görebilir (Alver, 2013:21). Son olarak da insanın başlıbaşına

mekana kimlik kazandırdığından söz edilebilir. İnsanın mekana kimlik kazandırabileceğine ilişkin görüşü Bilgin şöyle açıklamaktadır:

İnsan bir yerde veya kentte, belirli bir mekân üstünde bir nesne gibi bulunmaz; kentsel mekânları işaretler ve sahiplenir, yaşam alanına anlamlar yükleyerek başka yerlerden ayırt eder ve bir kimlik verir; bu yere kök salar ve bir kimlik yeri olarak inşa eder (Bilgin, 2011: 20).

Bilgin gibi Oktay da kimliğin en temel bileşenlerinden birinin insan olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: *“Kentsel kimlik sadece ayımsanabilir ve anımsanabilir biçimsel özelliklerle değil, bireyin kente yüklediği anlamla oluşur” (Oktay, 2011:10).*

2.3.1.1.4. Sosyo-Ekonomik Özellikler

Sosyo- Ekonomik özellikler dendiğinde ilk akla gelmesi gereken, kentin ekonomisi, insanların geçim kaynağının neler olduğu ve kentin gelişimini etkileyen ekonomik dinamiklerdir. Bu bağlamda sosyo ekonomik özellikler bazen yereli aşan, bazen bölgesel bazen de ulusal ölçekte verilerin analizi ile mümkün olabilmektedir (Deniz, 2004: 44).

3. MERSİN TARİHİ ve KENT KİMLİĞİ

Mersin'in 1930-1945 yıllarını konu alan bu tezin içeriğine ilişkin olarak; Mersin'in tarihi, kuruluşundan itibaren 1930-1945 yıllarını kapsayacak şekilde anlatılacak ayrıca Mersin'in 1930-1945 yıllarındaki kent kimliği tarihsel veriler ışığında aydınlatılmaya çalışılacaktır.

3.1. Mersin Tarihi

Kentlerin neden ve nasıl kurulduğuna, hangi süreçlerden geçtiğine, tarihsel ve kuramsal olarak bir önceki bölümde kısaca değinilmiştir. Bu bağlamda Mersin'i değerlendirdiğimizde Mersin'in bu tarihsel sürecin ve kuramsal birikimin ürünü bir kent olmadığını söyleyebiliriz. Mersin'in ardılı olduğu, tarihsel ve mekânsal olarak beslendiği bir antik kent, bir ortaçağ kenti yoktur. Mersin'in çevresinde Yumuktepe, Soli, Viranşehir gibi antik kentler, Tarsus, Silifke gibi tarihi nispeten daha eski yerleşim alanları olsa da Mersin tüm bu kentlerden bağımsız olarak XIX. yüzyılın başlarında bölgesel ekonomik gelişmeler, Osmanlı Devleti'nin geçirdiği değişimler ve iç dinamiklerin etkisiyle kurulmuş bir kenttir.

Öncelikle Mersin'in kuruluşunu kuramsal olarak ifade etmek gerekirse; dönemin Osmanlı kentlerinin yaşadığı değişim ve dönüşüme değinmek gerekir. Adıyeke; "Çevreleşme - çevreselleşme" kuramı bağlamında, Osmanlı kentlerini, XIX. yüzyılın başlarından itibaren ticaretin ve batının ticari faaliyetlerine uyum sağlama eğiliminin şekillendirdiğini ifade etmektedir (Adıyeke, 2000:266).

Oğuz'un Tarsus Şer'iyye Sicilleri'ni inceleyerek, Mersin'e ilişkin elde ettiği bulgu şu şekildedir: XIX. yüzyılın başlarında Mersin, söz konusu tarihi belgelerde bir yerleşim yerinden ziyade Tarsus'dan batıya giderken var olan bir mevkidir (Oğuz, 2006: 17).

Aynı zamanda Mersin o tarihlerde stratejik bir mevkidir. Oğuz, 1832 yılında Mısırlı İbrahim Paşa'nın bölgeyi işgali öncesinde Mersin'e savunma amacıyla asker gönderildiğini belirtmektedir. Henüz ticari faaliyetlerin başlamadığı ve kentsel bir netiliği olmayan Mersin'e bölgenin savunulması için asker gönderilmesi, Mersin'in çevresi için stratejik bir bölge olduğunu göstermektedir (Oğuz, 2006: 65).

Mersin'in ismini nerden aldığı ve ne zaman aldığı aydınlatılabilmiş bir konu değildir. Ancak bu konuda dikkate alınabilecek ilk referans noktası Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesidir. 17. yüzyıl gezgini Evliya Çelebi, bölgeyi gezerken, burada 70 evden oluşan bir "**Mersinoğlu**" köyünden söz etmektedir (Adıyeke & Adıyeke, 2004:69). Ancak burada söz edilen "**Mersinoğlu**" köyü ile XIX. yüzyılın başlarında kurulduğu kabul edilen Mersin arasında tarihsel bir ilişki tespit edilememiştir.

Oğuz, Tarsus Şer'iyye Sicillerinde yaptığı araştırmalarda ilk kez 1847 yılında Mersin'den bir köy olarak bahsedildiğini dile getirmektedir (Oğuz, 2006:17).

1830'lu yıllar Mersin'in ilerleyen yıllarda geçireceği dönüşümün ilk kıvılcımlarının görüldüğü dönemdir. Bu dönemde bölge Mehmet Ali Paşa'nın temsilcisi İbrahim Paşa tarafından yönetilmiştir. Tarımsal faaliyetler bu dönemde başlamış, şeker kamışı, özellikle de pamuk üretimine önem verilmiştir (Adıyeke & Adıyeke, 2004:69). Tarım ürünü olan pamuk aynı zamanda önemli bir sanayi hammaddesidir. İlerleyen yıllarda yaşanan konjonktürel gelişmeler pamuk üretimine bağlı olarak Mersin'in bir ticaret kenti olmasını sağlamıştır.

1296 ve 1297 tarihli (Hicri) Adana vilayet salnamelerinde pamuğun bölgede yetiştirilen başlıca sanayi bitkisi olduğu belirtilmiştir. 1861-1965 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan iç savaş nedeniyle Avrupa'nın pamuk ihtiyacında artış yaşandığı ve bu talebin Çukurova Bölgesi'nde üretilen pamuğun Avrupa'ya ihracı ile karşılandığı ifade edilmiştir. Bölgede pamuk üretiminin artışı ve üretilen pamuğun ihracı, Mersin'de ticareti hızla geliştirmiştir. Bu sayede Mersin'de Avrupa'nın çeşitli şirketleri şube, bazı hükümetler konsolosluk açmışlardır (Bozkurt, 2012: 116). Bunun yanı sıra o dönemde Süveyş Kanalı'nın inşası (Adıyeke & Adıyeke, 2004: 70), Kırım Savaşı dolayısıyla Çukurova'da tahıl üretiminin artması (Aytar, 2015: 74) da bölgenin ekonomisini ve ticaret hacmini etkilemiştir.

Amerikan iç savaşı, pamuk üretiminin Avrupa'nın ihtiyacı doğrultusunda artışı, ticaret yollarına yeni bir alternatif olarak Süveyş Kanalı'nın inşası ve Kırım Savaşı dolayısıyla Çukurova'da tahıl üretiminin artması yukarıda Adıyeke'nin belirtmiş olduğu "Çevreleşme - çevreselleşme" kuramı bağlamında Mersin'in kuruluş öyküsünü gözler önüne sermektedir.

Konjonktürel olarak yaşanan ekonomik ve siyasal dönüşümün yanı sıra yerel ve coğrafi dönüşümlerde o dönemde Mersin lehine olmuştur. Bu dönemde Tarsus Limanı sığlaşmış ve kapamıştır. Alternatif olarak Mersin limanı kullanılmaya başlamıştır (Adıyeke & Adıyeke, 2004:70).

Kuruluşunun temel dinamikleri Mersin'in sosyal, kültürel ve fiziki olarak yapılanmasında da baskın öğelerdir.

Oğuz'un Tarsus Şer'iyye Sicillerinde yaptığı çalışmada Mersin'in kurulduğu bu ilk yıllarda sosyal, kültürel ve fiziki olarak yapılanmasına detaylı olarak anlatılmaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse, bu dönemde Mersin'de tarımsal üretim artışını sağlamak için tarım alanı açma çalışmaları yapılmış, ilk mahalleler kurulmuş, cami ve kiliseler inşa edilmiş, güvenlik sorunlarını aşmak için karakolhane inşa edilmiştir (Oğuz, 2006: 16-68).

Mersin'in o dönemde yaşadığı atılımı ve dönüşümü Mersin'deki gayrimenkul sahiplerinin nereli olduklarına bakarak görmek mümkündür. 1852 yılına ait Tarsus Şer'iyye Sicilleri incelendiğinde Mersin'deki gayrimenkullere ilişkin olarak; o tarihte 78 emlak vardır.

28 tanesi Osmanlı, 23 tanesi Fransız, 13 tanesi Sardunya, 8 tanesi İngiliz ve 2 tanesi de, Napolitan Devleti vatandaşlarına aittir (Oğuz, 2006: 49).

Mersin'in kurulması, gelişimi ve yakaladığı ivmeyi idari statüsündeki değişimlere bakarak da anlamak mümkündür. Mersin o dönemde adeta bir çekim merkezidir. Bu çekim öyle kuvvetlidir ki; 1841 yılında köy olan Mersin, 1888 yılına geldiğinde artık bir sancak haline gelmiştir.

Mersin'in idari bakımdan geçirdiği süreç aşağıdaki tabloda kısaca belirtilmiştir:

Tablo 2. Mersin'in İdari Bakımdan Geçirdiği Tarihsel Süreç (Bozkurt, 2012: 36)

	Nereye Bağlı Olduğu - Nereleri Kendisine Bağladığı	Yönetmel (İdari) Görünümü
1841'de Mersin	Tarsus Kazası' nın İdarî sınırları içindeki Gökçeli Nahiyesi' ne bağlı bir köy	Köy
1847'de Mersin	Adana Eyaleti sınırları içerisinde yer alan Tarsus Livası' na bağlı bir köy	Köy
1852'de Mersin	Tarsus'a bağlı bir nahiye	Nahiye
1864'te Mersin	Tarsus Kazası' ndan ayrılmış Mersin Kazası (Gökçeli, Kalınlı ve Elvanlı nahiyyelerinden oluşuyor)	Kaza
1869'da Mersin	Mersin Kazası (Gökçeli, Kalınlı ve Elvanlı Nahiyyeleri ve "Şarkıyye ve Garbiyye" isimlerinde iki mahalle)	Kaza
1888'de Mersin	Mersin Sancağı (Tarsus Kazası ve Gökçeli, Kalınlı ve Elvanlı nahiyyelerinden oluşuyor)	Sancak
1894'te Mersin	Tarsus Kazası ve Gülek, Namrun/Nemrun ve Karadiken bucakları, Mersin idari sınırları kapsamında.	Mutasarrıflık ve Liva Merkezi
1897-98'de Mersin	Tarsus Kazası + Mersin merkez kazadan oluşan bir sancak	Sancak
1924'te Mersin	Mersin Vilayeti	Vilâyet (İl)
1933'te İçel (Mersin)	İçel Vilâyeti + Mersin Vilâyeti=İçel Vilayeti	Mersin Merkez İlçe

Mersin'in tarihsel gelişime ilişkin olarak söz edilmesi gereken sosyo- kültürel, ekonomik, beşeri daha pek çok konu vardır ancak bunlar, bu tezin kavramsal ana temasını oluşturan kimlik ve kimlik bileşenleri bağlamında Mersin tarihinin bir parçası olarak farklı bir sınıflandırmada anlatılacaktır.

3.2. Mersin'in Kent Kimliği

Mersin'in 1930-1945 yılları arasındaki kent kimliğini betimlerken bir yandan Mersin'in 1930 öncesi geçmişine gönderme yapmak gerekirken, yukarıda belirtildiği gibi aynı zamanda bu kimlik analizi Mersin tarihinin bir parçasını teşkil etmektedir.

Bu bağlamda bir önceki bölümde Mersin tarihine ilişkin değerlendirmeler ve 1930-1945 yılları arasındaki Mersin Kent kimliğine ilişkin değerlendirmeler bir bütün olarak Mersin tarihini anlatmaktadır.

3.2.1. Mersin'in Kent Kimliğinin Bileşenleri

Mersin'in 1930-1945 yılları arasındaki kimliği, literatürde genellikle kabul görmüş kimlik bileşenlerini referans alarak anlatılacak olup, bu yöntemin mevcut malzemeyi değerlendirmede daha verimli olacağı düşünülmektedir.

3.2.1.1. Doğal Çevre Özellikleri

1967 tarihinde yayınlanan İçel İl Yıllığı'nın üçüncü bölümünde Mersin'in coğrafi konumu ve özelliklerine ilişkin detaylı bilgiler yer almaktadır. Özetle; Mersin, Kuzeyinde Kuzeydoğu Güneybatı istikametinde orta Toros Dağları ile çevrilidir. 600 metreye kadar pırnal, tesbih, sakızlık, sandal, Mersin, defne, harnup daha yükseklerde ise ardıc ,sedir, köknar ve karaçam ağaçlarına rastlanır. Akdeniz iklimi görülse de; Akdeniz ikliminin tipik özelliklerini sadece denize yakın yerlerde görülür. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır (İçel İl Yıllığı , 1967: 29-30).

Bilinen bu özelliklerinin yanısıra Mersin'in günümüzde de kimliğine etki eden temel faktör deniz kenarında olması ve verimli tarım arazilerine komşu olmasıdır. Mersin kurulduğu günden beri denize göre konumlanmış ve denizden hayat bulmuştur. Toros Dağları'nın belli alanlar dışında geçit vermez oluşu bölgeyi nispeten yalıtmış ve Anadolu'nun geri kalanından koparmıştır. Bu nispi yalıtılmışlık durumu özgün bir Müslüman, göçebe-yörük kültürü oluşmasına sebep olmuştur. Toros Dağları'nın geçit vermezliğine rağmen Mersin yukarıda da sözü edildiği gibi deniz yoluyla tüm coğrafi sınırlılıkları aşmayı başarmış modern dünya ile eklemlenmiştir.

3.2.1.2. Yapay Çevre Özellikleri

Kent kimliğinin temel bileşenlerinden biri olan yapay çevre özelliklerini Mersin'in kuruluşundan itibaren değerlendirmemiz gerekirse, Mersin'de faaliyet gösteren iskelelerden, demiryolundan, mahallelerin kurulmasından, kilise ve camilerin inşasından bahsetmemiz gerekir.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise Mersin'in kimliğini yansıtan ve Mersin'e kimlik kazandıran yapay çevre unsurlarından biri olarak Mersin Halkevi Binası karşımıza çıkar.

Buranın bugün hala Kültür Merkezi olarak kullanılıyor olması bu binanın kentin kimliğini yansıttığının ve aynı zamanda kente bir kimlik kazandırdığının bir göstergesidir.

Mersin kurulduğu ilk dönemlerden itibaren varlığının en temel öğelerinden biri iskeleler ve liman olmuştur. Ticaretle var olan ve büyüyen Mersin'in kentsel kimliğinin en belirgin yapay çevre ögesi de bu bağlamda iskeleler ve limandır.

Bozkurt; iskelelerin varlığını ve liman faaliyetlerinin Mersin'in köy kimliğinden kurtulup kent olmasındaki rolüne vurgu yaparken bu dönüşümün XIX. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştiğini belirtmektedir (Bozkurt, 2012:132).

Adana Vilayet Salnamesinde Mersin'de 1872 tarihinde iki adet taş, iki adet ahşap iskele olduğu, 1892 yılına gelindiğinde ise 4 adet ahşap, bir adet taş, bir adet taş temelli ahşap, bir adet demiryolu bağlantılı toplam yedi iskelesinin olduğu belirtilmiştir (Bozkurt, 2012: 127-132).

Mersin'in ticaret ekseninde gelişen bir kent olduğu gözetildiğinde ticaretin daha kolay ve daha hızlı gerçekleşmesini sağlamak amacıyla ulaşım yatırımları yapılmıştır. Özellikle Adana Mersin demiryolunun inşa edilmesi Mersin'in kimliğini etkileyen önemli bir yapay çevre unsurudur. 1889 da Adana Mersin hattının yıllık yük kapasitesi 10.772 ton, 1911 de ise 147.563 ton olarak gerçekleşmiştir (Yurt Ansiklopedisi, 1982:3648-49).

Mersin'in kimliğinin oluşumunda ticari faaliyetlerin baskınlığı düşünüldüğünde, demiryolu ulaşımının ticarete yarattığı hacim artışının, bir yapay çevre ögesi olarak önemi daha net anlaşılmaktadır.

Mersin'in kuruluş döneminden itibaren nüfusunda görülen etnik çeşitlilik, inşa edilen ibadethaneler bağlamında kentin kimliğine bir yapay çevre bileşeni olarak etki etmiştir.

Mersin'in kurulduğu ilk dönemlerden itibaren kentte çok sayıda kilise kurulmuştur. Kuruluşları, faaliyet gösterdikleri yıllar ve varlıklarına ilişkin çeşitli soru işaretleri ve bilgi eksiklikleri olsa da Mersin'de 1850-1900 yılları arasında var olan kiliseleri şöyle sıralayabiliriz. İlk kilisenin Rum Ortadokslara ait olduğu düşünülmektedir. İnşa edilen diğer kiliseler ise Katolik Kilisesi, Maruni Katolik Kilisesi (1876), Ermeni Ortadoks Kilisesi (1870), Arap Ortadoks Kilisesi, Ermeni Katolik Kilisesi(1896), Ermeni Protestan Kilisesi'dir(1898), (Oğuz, 2006: 27-34).

Bu kiliselerin kentteki konumlarına ilişkin olarak Ünlü şu tespiti yapmaktadır; Katolik ve Maruni Kilisesi'nin, ticaretin yoğunlaştığı Uray Caddesi ve Frenk Mahallesi'nde, Arap Ortadoks Kilisesi'nin Arap nüfusun yoğunlaştığı Kiremithane Mahallesi'nde, Rum Kiliseleri'nin ise Rumların ikamet ettiği kentin kuzeyinde yer alması, *kentteki sosyo-mekansal yapının kentsel alandaki somut ifadeleri olarak karşımıza çıkmaktadır* (Ünlü, 2007: 241-249).

O dönemde Mersin'de Müslüman halk kalabalık olsa da, camilerin yapay çevre unsuru olarak kiliselere göre daha az olduğu görülmektedir.

Mutlu Mersin’de o dönemde var olan camilere ilişkin olarak şu bilgileri vermektedir: Kurulan ilk cami 1873 yılında kurulan Eski Cami’dir. (Daha önce var olan bir caminin yıkılması üzerine yerine yaptırılmıştır, ayrıca camiler hakkında daha eski tarihlere ilişkin bilgi bulunmamaktadır.) Hamidiye Cami 1889 yılında kurulmuştur. Mutlu ayrıca bu caminin kurulmasıyla, 1890 tarihinde Çopurlu Köyü’nde oturan Müftü Mehmet Emin Efendi’nin akrabaları ile buraya yerleştiğini ve Hamidiye Mahallesi’nin bu şekilde kurulduğunu belirtmektedir. Bu da bize ibadethanelerin, kentin fiziksel kimliğinin oluşunda yarattıkları etkiyi gözler önüne sermektedir. Ayrıca Müftü Cami (1884), Mığribi Cami (Mesudiye Mahallesi’nde, 1898), Avniye-Arap Cami (Kiremithane Mahallesi’nde, 1898), İhsaniye Mescidi (1899), dönemin var olan diğer camileridir (Mutlu, 1940: 6).

Kiliseler gibi camiler de inşa edildikten hemen sonra kentin kimliğine fiziksel yapı unsuru olması bağlamında doğrudan etki etmiştir. Çevrelerinde mahalleler kurulmuş, insanlar ve yapılar o bölgede yoğunlaşmıştır, ya da zaten insanların ve yapıların yoğun olduğu yerlere cami ve kiliseler inşa edilmiştir.

1900’lü yıllara gelmeden evvel Mersin bir fiziki yapı olarak büyük oranda şekillenmiştir. Bu fiziki şekillenmenin bir diğer ögesi de mahallelerdir. Mahallelerin kurulmasını inceldiğimizde; Mersin’deki ilk mahallelere ait bilgiler Halep Vilayet Salmesesi’nde bulunmaktadır. 1870 tarihli salnameye göre, 1869 yılında Mersin’de Şarkıyye ve Garbiyye (Doğu ve Batı) adında iki mahalle bulunmaktaydı (Bozkurt, 2012: 34).

Mersin’deki mahalle sayısı bu dönemde artış göstermiş ve yüzyılın sonunda Mersin’de yedi adet mahallenin var olduğu tespit edilmiştir. Bu mahallelerden bilinenler; Lâzkiye Mahallesi, Medrese Mahallesi, Çardak Mahallesi, Hristiyan Mahallesi, Frenk Mahallesi, Cami-i Kebir Mahallesi’dir (Adıyeke & Adıyeke, 2004: 78). Bu Mahallelere Oğuz Tarsus Şer’iyye Sicillerinde sıkça rastlanan Bahçe ve Cami-i Şerif Mahalleleri’nin de eklenebileceğini belirtmektedir (Oğuz , 2006: 41). 1967 yılına gelindiğinde ise Mersin’deki mahalle sayısının 13’e çıktığı görülmektedir (İçel İl Yıllığı, 1967: 7).

Mersin’in mimari gelişimini, 1930-45 yıllarındaki kentin genel görünümünü ve yapay çevre özelliği bağlamında kimliğini genel olarak ifade etmek gerekirse; bir doğal çevre faktörü olan nem ve sıcaklık dolayısıyla, denizden dağ eteklerine doğru cadde ve sokaklar açılmış, bunların iki yanında bahçeli ve tek katlı binalar inşa edilmiştir. Bu mimari yapı, kentin nefes almasını sağlayacak şekilde tasarlanmıştır (Demirtaş, 1966: 108, akt. Adıyeke & Adıyeke: 81).

Bu bağlamda Mersin’in mimari kimliğini sivil mimarinin oluşturduğu görülmektedir. Kozmopolit bir kent olan Mersin’de zengin gayri Müslim tüccarların şekillendirdiği bir mimari desen söz konusudur. Geleneksel olarak kentlerin külliye etrafında öbeklendiği bir dönemde Mersin ticaret yapıları etrafında öbeklenmiştir. Bu bağlamda yaşamın en yoğun olduğu yer Cami-i Şerif Mahallesi olmuş, yollar limana göre konumlanmıştır (Adıyeke & Adıyeke, 2004:81).

Mersin’de bu dönemde hayata geçen alt yapı ve üst yapı yatırımları şu şekildedir: 1912 yılında buharlı tramvay hattı hizmete açılmış, fakat daha sonra Fransız işgali sırasında sökülüştür. 1926 yılında 50 aboneli telefon santrali açılmış, 1927 yılında Mersin’de elektrik kullanılmaya başlanmış, 1930 yılında ise kanalizasyon tertibatı tamamlanmıştır (Artan, 2003:11-17). Kentin bir diğer mimari kimlik ögesi olan ve Halkevi olarak hizmet veren bugünkü Kültür Merkezi’nin yapımı 1946’da tamamlanmıştır.

3.2.1.3. Sosyo-kültürel Çevre Özellikleri

Mersin’in 1930-1945 yılları arasındaki kimliğini sosyo- kültürel çevre özellikleri bağlamında değerlendirdiğimizde, Mersin’in demografik yapısı ve kültürel zenginliği ilk göze çarpan faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Mersin’in tarihsel ve kurumsal gelişimine yukarıda Mersin Tarihi başlığı altında değinilmiştir.

Mersin’in nüfusunu ve nüfusun tarihsel bağlamda 1930-1945 döneminin kent kimliğini etkileyen yönlerini analiz etmeden önce Adıyeke & Adıyeke’nin belirtmiş olduğu kuramsal tespiti değinmek gerekirse; ticaret potansiyeli ile kurulan ve gelişen şehirlerin ortak özelliği kozmopolit olmalarıdır (Adıyeke & Adıyeke, 2004: 77).

Demirtaş, Mersin’e ilk yerleşenlerin Adalar ve Kapadokya’dan gelen Rum Ortodokslar olduğunu, Suriye ve Lübnan’dan gelen Arap Ortodoksların da, Mersin’e ilk yerleşenler arasında sayılabileceğini belirtmektedir (Demirtaş, 1996: 90).

Genel olarak ifade etmek gerekirse Mersin nüfusunun büyük çoğunluğu kurulduğu dönemden itibaren yerleşik ve göçebe-yörük Müslüman olmuş, az sayıdaki yabancı ve gayrimüslim ile bir arada yaşayarak tam bir kozmopolit kimlik yaratmışlardır. Bu kozmopolit kimliğe Cumhuriyet öncesi ve sonrası Mersin’e gelen göçmenler de büyük katkıda bulunmuştur.

İlk nüfus verileri 1831 yılına ait olsa da, Mersin’in idari statüsü, nereye bağlı olduğu ya da nerelerin Mersin’e bağlı olduğu konusundaki değişkenlikler ve tarihsel verinin yetersizliği düşünüldüğünde Mersin’e ait nüfus istatistiklerini değerlendirmeye 1892-1893 gibi daha geç bir tarihten başlamak daha yerinde olacaktır.

Tablo 3. Mersin’de Nüfus (Bozkurt, 2001, akt. Adıyeke & Adıyeke, 2004: 78).

Yıllar	Müslüman	Rum	Ermeni	Katolik	Yahudi	Protestan	Latin	Süryani	Keldani	Toplam
1892-93	19737	1202	427	297	3	-	-	-	-	21222
1900	72513	1719	1506	703	-	301	-	-	-	76724
1906-07	83386	3450	4173	830	70	586	101	134	72	92812

XIX. yüzyılın sonunda Mersin'deki nüfus artışı dikkat çekicidir. Bu dönemde 15 yıl içinde Müslüman nüfusu yaklaşık dört kat, Rum nüfusu yaklaşık üç kat, Ermeni nüfusu yaklaşık on kat artmıştır.

Bu verilerden, Mersin'in o dönemde yaşanan ticari faaliyete endeksli olarak demografik bakımdan nasıl bir çekim merkezi olduğunu anlamak mümkündür.

Mersin kurulduğu yıllardan itibaren bir göçmen şehridir. İlk gelenlerin Adalar ve Kapadokya'dan gelen Rum Ortodokslar ve Suriye ve Lübnan'dan gelen Arap Ortodokslar olmasına ilaveten 19. Yüzyılın sonlarında Girit göçmenleri gelmiş, 1924-25'te Nüfus Mübadelesi ile Mersin'de yaşayan Rumlar ayrılmışlar, yerlerine Selanik ve Girit'ten gelen göçmenler yerleştirilmiştir. (Adıyeke & Adıyeke, 2004: 78).

Mersin'in nüfusu 1927'de 21.171, 1935'te 26.430, 1940'ta 30.007 olarak tespit edilmiş olup, 1927 yılında Türkiye'de nüfus artış oranı 13,5 iken, bu 13 yıllık zamanda Mersin nüfusunun %20'nin üzerinde artış gerçekleştirdiği görülmektedir. 1940'lı yıllarda da Varlık Vergisi uygulaması dolayısıyla gayri Müslim nüfusta azalma yaşanmıştır (Adıyeke & Adıyeke, 2004: 78).

Mersin'in kurulduğu yıllar, Osmanlı'nın son döneminde Tanzimat ile başlayan dönüşümün yaşandığı yıllardır. Bu bağlamda Mersin bir dönüşüm yaşamamış, Mersin bizzat bu yeni dünyanın, modern dünyanın bir mekansal görüntüsü olarak kurulmuştur. Demografik yapısı ve kozmopolitliği ile Mersin, tam anlamıyla batılı, modern bir kenttir.

İlerleyen yıllarda sosyo-kültürel zenginliği Mersin'i Cumhuriyet döneminde de bir adım öne çıkartmış, Mersin genç Cumhuriyet'in en yeni kentlerinden biri olarak Mustafa Kemal ATATÜRK ve arkadaşlarının yarattığı yeni dönüşüme en hızlı tepki veren ve en sıkı kenetlenen kentlerden biri olmuştur.

Bu bağlamda GEYLANI şu tespiti yapmaktadır:

1920-1930 yılları arasında Cumhuriyetin resmi kültürü ve ideolojisi Ankara'dan ülkeye yayılırken, yeni tarz eğlenceler, alışkanlıklar, sosyal mekânlar Mersin'de görülmeye başlamıştır. Bu doğrultuda sinemalar, gazinolar, barlar, alaturka saz ve doğu tarzı eğlence ve mekânlar, kahvehaneler, kulüpler, ailece gidilecek yerler kent merkezinde açılarak Mersinlilerin hizmetine girmiştir. Ayrıca yaşanan bu yeni alışkanlıklar ve düzenlemeler kentte yaşayanların dış görünüşüne de yansımıştır. İnsanlar sakalını kesmiş, çarşaf ve fesini çıkarmış; takım elbiseli, kravatlı Batı modelinde bir topluluğa dönüşmeye başlamıştır. Oluşan yeni ortam içerisinde Cumhuriyet bürokrasisi, aile ortamında düzenlenen özel gün ve programlarla ortak yaşam alanlarını genişletme fırsatı bulmuştur. Bu ortamda kadın, Batı tarzı gündelik hayata katılmanın ilk ciddi adımını atmaya başlamıştır. Düzenlenen özel günler ve davetlerle Cumhuriyet'in ilk yıllarında oluşan atmosfer, kadını mahalle ortamından ve evinden salonlara taşımıştır (Geylani, 2012: 158).

Mersin'in ve Mersinli'nin genetiğinde var olan demografik zenginlik ve kozmopolit yaşam, Cumhuriyet'in en büyük kültürel dönüşüm araçlarından biri olan Halkevi faaliyetleri

bağlamında yeni bir görünüm kazanmıştır. Sosyo-kültürel kimlik bileşeni olarak Mersin'in kent kimliğine büyük etkisi olmuştur.

3.2.1.4. Sosyo-Ekonomik Özellikler

Mersin'in kurulmasının temel dinamiği olan ticaret, Mersin'in kimliğini etkileyen diğer faktörleri de doğrudan etkilediğinden Mersin'in kimliğinin şekillenmesinde başat role sahiptir.

Mersin'e ilişkin İlk ticari faaliyete Eylül 1857 tarihli belgede rastlanır. Burada Mersin'in sahip olduğu ticaret potansiyelini geliştirmek amacıyla Cuma günleri bir Pazar kurulması talebi merkeze iletilmiş ve olumlu karşılanmıştır (Erdoğan, 1999: 98-99).

Bölgede sanayi bitkilerinin üretimi ve bu ürünlerin ticareti, ticaret hacminin temelini oluştursa da zamanla fabrikalar kurulmuş ve ürünler Mersin'de işlenmeye başlamıştır. Çırçır fabrikaları ilk kez bu dönemde kurulmuştur.

1863'de J.B. Gout'un Mersin Tarsus ve Adana'da pamuk fabrikası açtığı, bu sektörde ilerleyen yıllarda yeni fabrikaların kurulduğu, 1898 yılında Mandelli Fabrikası'nın (pamuk ve buz), 1903 yılında Kokanaki Fabrikası'nın, 1904'de Zelviyan ve Mıgırdıç Kardeşlerin Fabrikası'nın, 1921'de M.J Aseö Efendiye ait pamuk fabrikasının açıldığı görülmektedir (Bozkurt, 2012: 141).

Mersin'de 1869-1901 yılları arasında açılan sanayi işletmeleri ve küçük işletmelere ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda görülmektedir (Bozkurt, 2012: 140).

Tablo 4. Mersin'de Sanayi Tesisleri ile Küçük İşletmeler (1869-1901)¹

Tesis Adı	1869	1872	1873	1876	1877	1879	1880	1900	1901
Çırçır Fabrikası	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Rakı Fabrikası	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Pamuk Fabrikası	1	-	-	-	-	-	1	-	-
Fırın	12	-	-	-	-	-	-	10	10
Değirmen	35	-	-	18	8	18	19	-	-
Tahmishâne	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Boyahane	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Tahta Hizan	-	2	2	5	5	5	5	-	-

Bunun yanı sıra Artan'ın yapmış oldu çalışmalarından, 1906 yılında Bodosaki Un Fabrikası'nın (1910'da soya, sabun, buz, çeltik, iplik bölümleri eklendi), 1910 yılında Whittall Şirketi'nin öncülüğünde Mersin Yağ Fabrikası'nın (Mersyna Oil Mill Co. Ltd), 1911 yılında

¹ Bu veriler, Bozkurt tarafından 1286 (Hicri) Halep Vilayet Salnamesi, 1289, 1290, 1293, 1294, 1296, 1297, 1318, 1319 (Hicri) Adana Vilayet Salnameleri incelenerek oluşturulmuştur.

Zelviyan ve Mıgırdıç Un Fabrikası'nın, 1921 yılında ASEÖ Pamuk Fabrikası'nın kurulduğu tespit edilmiştir ² (Artan, 2003: 13).

Ticaretin Mersin'in kuruluşunda ve gelişiminde başat rol üstlendiği ve iti güç olduğu literatürde genel kabul görmektedir. Ancak ticaretin yarattığı devinimle Mersin'de çeşitli fabrikalar kurulsada Mersin'in 1900'lü yıllarda asıl ekonomik üretimi tarımsaldır. Bunu 1900 yılı Mersin Sancağı'nın Genel Gelirlerini incelediğimizde görmekteyiz. ³ Buna göre Vergi Gelirlerinin; %53'ü Maktu Aşardır (tarım ürünlerinden alınan vergi), (Bozkurt, 2012: 143).

Ayrıca Mersin'deki tarımsal üretimi incelediğimizde, buğday, arpa, burçak, mısır, yulaf, nohut, fasulye, mercimeğin hububat olarak, pamuk, susam, tütün ve ipek kozası ve zeytinin sanayi bitkisi olarak, ayrıca kavun, karpuz, limon, portakal, ceviz, soğan, sarımsak, patates, bostan ve soğanın yetiştirildiği görülmektedir (Bozkurt, 2012:111-119).

Mersin'in 1930-1945 yıllarındaki kent kimliğine ilişkin olarak en belirgin özellikleri özetle söylemek gerekirse; Mersin deniz kenarına konumlanmış, verimli tarım arazilerine yakın, ulaşım imkanlarının kolay olduğu bir coğrafyada, 1850'li yıllarda yeni kurulmuş bir şehirdir. Mersin etrafındaki verimli tarım topraklarında üretilen sanayi bitkilerinin ticaretine ev sahipliği yapmıştır. Deniz kenarında olması ve üstlendiği ticari işlevsellik Mersin'i özellikle batılı tüccarların ve gayri Müslimlerin çekim merkezi haline getirmiştir. Bu demografik çeşitlilik kentte camilerin ve kiliselerin, aynı dönemlerde ve birbirine yakın mesafelerde inşa edilmesini sağlamıştır. Mersin aynı zamanda o tarihlerde başta liman olmak üzere ticaret merkezinin ve ibadethanelerin etrafında öbeklenmiştir. Mersin modern ve batılı bir yapıya, yaşam tarzına sahip olmuştur. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise Mersin Cumhuriyet'in kazanımlarına ayak uydurma ve geliştirme konusunda istekli ve coşkulu bir görüntü çizmiştir. Mersin'in kuruluşundan itibaren kazandığı kent kimliğinin Cumhuriyet'in getirdiği kazanımlar bağlamında geçirdiği dönüşümün merkezi ise Halkevi faaliyetleri olmuştur.

Bu bağlamda bir sonraki bölümde tezin ana konusu olan Celal ABAÇ ve Ailesi'nin, 1929 yılında geldikleri Mersin'in kent kimliğine uygun, rol model, cumhuriyet aydını niteliğindeki yaşam tarzı ve özellikle 1930-1945 döneminde Mersin'in Kent kimliğine vurduğu damga konu alınacaktır.

² Artan 1929 yılında Şaşatı Biraderler Dakik Çırçır Fabrikası'nda çıkan bir yangından bahsetmektedir. Ancak bu fabrikanın kuruluş tarihine ilişkin bilgi mevcut değildir.

³ Bozkurt'un 1926-1927 Tarihli Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi'nden elde ettiği veriler.

4. ABAÇ AİLESİ' NİN KÜLTÜR, SANAT ve SPOR ETKİNLİKLERİ

Abaç Ailesi, Mersin'de 1930-1945 yılları arasında gerçekleşen kültür, sanat ve spor etkinliklerine aktif olarak katılım gösteren entelektüel ve modern bir ailedir.

4.1. Abaç Ailesinde Yaşam ⁴

Celal Abaç 1920'li yılların başında İstanbul'da yaşamakta, tiyatroya ve sanata ilgi duymaktadır. Celal Abaç, İstanbul'da Fransız Mektebi'ni bitirmiş, Balıkesir, Biga, Bandırma bölgesinde cephe gerisinde görevler yapmıştır. Darülbeyti Tiyatrosu'nda çalışmış ve İstanbul Güneş Spor Kulübü'nde bir dönem futbol oynamıştır. 1929 yılında yakınlarının tavsiyesi üzerine Mersin'e yerleşen Celal Abaç'ın eşi Sahire Abaç, oğulları; Sudi Abaç ve Nuri Abaç'tır.

Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar ailenin yaşamı alaturka tarzıdır. Örneğin; yemekler genellikle yerde, büyük bir sehpa üzerine getirilen "sini" adı verilen tepsi etrafına oturularak yenir. Hanımlar çarşaf ve peçe takar, erkekler fes giyerdi. Ailenin Cumhuriyet öncesi yaşam tarzına dair pek fazla bilgiye ulaşılamasa da, dönemin yaygın yaşam tarzından pek de farklı olmadığı düşünülmektedir.

Abaç ailesinde kadınların ve erkeklerin rolleri karşılıklı olarak birbirine eşittir. Aile içerisinde kararlar birlikte alınır ve erkeklerle kadınların sorumluluk alanları birbirinden farklıdır. Bunlar arasında; aile bütçesine hem annenin hem de babanın katkıda bulunması vardır.

Aile çocukların yetiştirilmesi konusunda; eğitime büyük önem vermiş, okulla paralel olarak, çocuğun kişiliğinin gelişmesine, hayata hazırlanmasına yardım edilmiştir. Bu çocuğu sıkmadan ve hırpalamadan gerçekleştirilmiştir.

Aile bireylerinden başarılı olmalarının yanında devamlı bir iş sahibi olmaları da istenmiştir. Cumhuriyetin ilanının ilk yıllarından itibaren Abaç Ailesi bireyleri çalışmaya sevk edilmiştir.

Ailede anne ve babanın çocuklar üzerindeki otoritesi lise çağına kadar sürmüştür. Aile bireylerinde bağımsız düşüncenin gelişmesine özen gösterilmiştir.

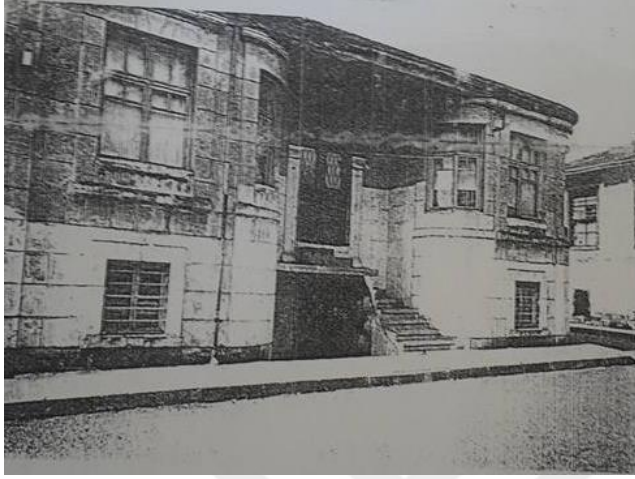
⁴ Abaç Ailesi'ne ilişkin bilgilerimiz 1998 tarihinde hayatta olan, Celal ABAÇ'ın küçük oğlu Av. Sudi ABAÇ ile yüz yüze yapılan sözlü mülakatlar, sohbetler ve röportaj kayıtlarına dayanmaktadır.

1998 yılında Mayıs-Ağustos ayları arasında Av. Sudi ABAÇ ile 15 kez röportaj yapılmış olup bunlara ait detaylar aşağıdaki gibidir:

1) 20.05.1998	4) 12.06.1998	7) 23.06.1998	10) 09.07.1998	13) 30.07.1998
2) 05.06.1998	5) 17.06.1998	8) 24.06.1998	11) 16.07.1998	14) 03.08.1998
3) 10.06.1998	6) 18.06.1998	9) 03.07.1998	12) 22.07.1998	15) 05.08.1998

Abaç Ailesi'nde evlenme konusunda özgür bir tutum mevcuttur. Evlenme yaşına gelenlere istedikleriyle evlenme şansı verilmiştir. Resmi nikâh ile evlenme gerçekleşir ve çekirdek aile şeklinde bir yaşam tarzı benimsenir.

Tüm bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Celal ABAÇ ve Ailesi Cumhuriyet'in ve cumhuriyetle beraber gelen modernleşmenin birer temsilcisidir.

Fotoğraf 1. Abaç Ailesi'nin Evi,1934

Celal Abaç Mersin'e yerleştikten birkaç yıl sonra, 1934 yılında planını ve tasarımını kendisinin yaptığı evini inşa ettirmiş ve buraya yerleşmiştir. Bu ev Cami Şerif Mahallesi 19 Sokak, 195 ada, parsel 4 ve pafta 5'de yer almaktadır.⁵

Bu ev 1940'lardan sonra büyük değişime uğramış, elektrik ve su tesisatları yenilenmiş, önceleri kalorifer sonra ise gaz sobası kullanılmıştır.

Değişen Teknoloji aile bireylerini ve yaşamlarını doğrudan etkilemiştir. Abaç Ailesi, 1930'larda ilk radyolardan birine, 1938'lerde ilk arabalardan birine, 1960'larda ilk televizyonlardan birine sahip olmuştur. Aile sosyal ve ekonomik durumu, kültürel seviyesi nedeniyle teknolojiye çabuk ulaşmış ve çağdaş yaşam biçimini giderek daha da zengin ve köklü hale getirmiştir.

Fotoğraf 2. Sahire Abaç, araba kullanırken,1938

Abaç Ailesi'nin daha o yıllarda arabaya sahip olduğu görülmektedir.

Otomobil, dolma lastikli, önden portatif kolla çalıştırılan, önü iki kapılı bir araç. Gezi günleri, arabanın arkasına Abaçlar iki oğullarını alır ve şehir turu atarlardı.

⁵ Adıyeke & Adıyeke'nin Mersin'de mahallelerin, ticaret ve sosyal hayatın zenginliği ekseninde konumlandığını, Cami Şerif Mahallesi'nin de yaşamın en yoğun olduğu mahallelerden biri olduğunu söylediği düşünüldüğünde, Celal ABAÇ'ın bu mahalleye neden yerleşmiş olabileceği anlam kazanmaktadır. (Adıyeke & Adıyeke, 2004: 81).

Fotoğraf 3. Abaç Ailesi'nin radyosu, 1936

Yandaki fotoğrafta Abaç ailesinin evinde kullanılan, Mersin'in ilk radyolarından biri görülmektedir.

Fotoğraf 4. Cumhuriyet Balosu, 29 Ekim 1933

Cumhuriyetle beraber Abaç Ailesi'nde giyim kuşamda önemli değişimler göze çarpmaktadır. Aile fertleri artık batılı gibi giyiniyor, batılı gibi yaşıyordu. Celal Abaç ve Sahire Abaç yandaki fotoğrafta 29 Ekim 1933 tarihinde Cumhuriyet Balosu'nda çağdaş kıyafetlerle görülmektedir.

Fotoğraftakiler (Soldan Sağa) :

1. Celal Abaç
2. Sahire Abaç
3.
4.

Fotoğraf 5. Celal- Sahire Abaç, Kıyafet Balosu, 1942

Yandaki 1942 tarihli fotoğrafta, Celal Abaç ve Sahire Abaç'ın bazı özel ve sembolik günlerde geleneksel kültürümüzün bir parçası olan giyim kuşam tarzını nispeten modern şekilde yaşamlarına soktukları görülmektedir (Artan, 2003: 7).

Aile albümünden alınan aşağıdaki fotoğraflarda ailenin giyim kuşam başta olmak üzere cumhuriyetle beraber yaşadığı değişim görülebilmektedir. Bu fotoğraflarda ailenin ve aile fertlerinin yaşam tarzlarındaki değişimin, giyim kuşamı etkilediği oldukça belirgin şekilde göze çarpmaktadır.

Fotoğraf 6. Celal Abaç Gençlik Yılları

Fotoğraf 7. Geleneksel Kıyafetlerle Bir Fotoğraf

Fotoğraf 6. Aile Fotoğrafı, 17 Şubat 1929

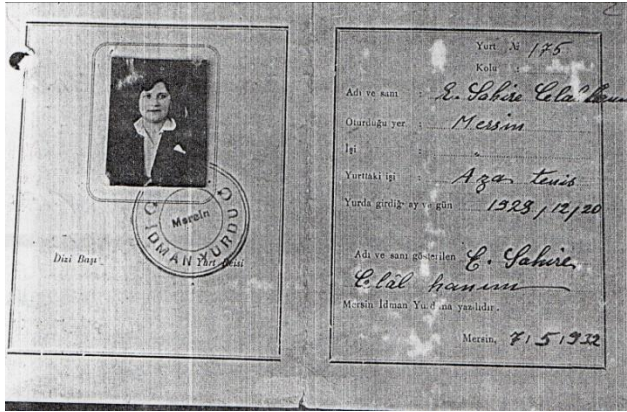

Fotoğraf 9. Sahire Abaç Ata Binerken, 1932

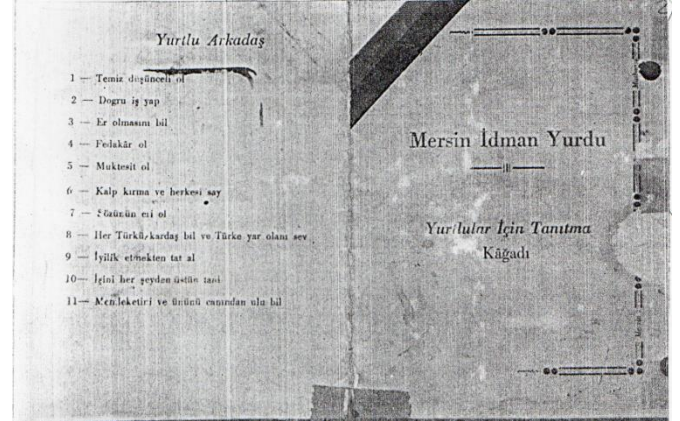

Fotoğraf 10. Celal Abaç

Celal ABAÇ ve eşı Sahire ABAÇ, o yıllarda sosyal ve kültürel yönden zengin bir yaşam tarzına sahip Mersin'de Cumhuriyet değerlerini benimsemiş ve sanatla, sporla iç içe bir hayatı tercih etmişlerdir. Sahire ABAÇ'ın, varlığı günümüze dek süren Mersin İdman Yurdu bünyesinde tenisle ilgilendiğı, Celal ABAÇ' ın ise futbol ile yakından ilgilendiğı görölmüş, futbol takımları ile çekilmiş fotoğraflarına aşağıda yer verilmiştir.

Fotoğraf 11. Sahire Abaç Mersin İdman Yurdu Kimliği (iç yüzü), 1932

Fotoğraf 12. Sahire Abaç Mersin İdman Yurdu Kimliği (Dış Yüzü), 1932

Fotoğraf 13. Sporcularla Çekilmiş Bir Fotoğraf, Celal Abaç (Önde, Sağdan İkinci Sırada)

Fotoğraf 14. Sporcularla Çekilmiş Bir Fotoğraf, Celal Abaç (Sağdan İlk Sırada)

4.1.1. Oğul Nuri Abaç ve Sudi Abaç Kardeşlerin Özgeçmişleri ve Kültürel Faaliyetleri

Celal ABAÇ ve Sahire ABAÇ'ın özellikle 1930-1945 yılları arasında kültür, sanat ve spor etkinliklerine gösterdiği ilgi, zamanla oğulları Nuri ABAÇ ve Sudi ABAÇ'ın da yaşam tarzını şekillendirmiştir. ABAÇ Kardeşlerin ilerleyen yıllarda kültür sanatla iç içe oldukları görülmüştür.

4.1.1.1. Nuri Abaç'ın Özgeçmişi ve Kültürel Faaliyetleri

Nuri Abaç 1926 yılında İstanbul'da doğdu. Yüksek mimar olan ABAÇ 1950'de İstanbul Güzel Sanatlar Akademisini bitirmiş, 1956'da Philadelphia Üniversitesi'ne öğretim görevlisi olarak davet edilmiştir. Mersin'de parselasyon işlemini uygulamış ve bazı mimari eserlerin projelerini çizmiştir. 1961'de Ankara'ya taşınan ABAÇ bir dönem Devlet Planlama Teşkilatı'nda çalışmış, bu kurumdan emekli olduktan sonra Hacettepe ve Bilkent Üniversitelerinde yedi yıl görev yapmıştır. Ankara ve İstanbul başta olmak üzere pek çok kentte kırka yakın sergi açmış,

Kanada, Almanya ve İngiltere’de resimlerini sergilemiştir. Ayrıca devlet sergileri ile karma

Fotoğraf 15. Köydeki Alman Gelin, Nuri AbaÇ (42. Devlet Sergisi Başarı Ödülü)

sergilere katılmıştır. 42. ve 47. Devlet Sergileri’nde başarı ödülü, 1982 Uluslararası İskenderiye Bienali’nde bronz madalya kazanmıştır. Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltıraşlar Derneği kurucu üyesi olan ABAÇ 1986 Uluslararası Monako Bienali’ e davetli olarak katılmıştır.

Nuri AbaÇ 1950-1954 yılları arasında Mersin’de dönemin entelektüellerinin bir araya gelerek sanat faaliyetlerinde bulunduğu “Akkahve’de”⁶ aktif olarak sanat etkinliklerine katılmıştır.

Nuri ABAÇ’ın Akkahve ile ilgili kaleme aldığı yazıda, dönemin sanat hayatına, sanatçılarla gençler arasındaki ilişkilere ve dönemin Mersin’ine ışık tutan bilgiler vermektedir.

“Arada sırada masamıza gençler de katılırdı. Bunlar o dönemin sanatla ilgilenen ortaokul ve liseli gençleriydi. Belki de Öğretmenler Lokali’nde, hocalarının karşısında oturmaktan sıkılan, bizleri merakla izleyen, tartışmalarımıza katkı sağlamak isteyen gençlerdi bunlar. Anımsayabildiğim kadarıyla Nurer Uğurlu ve Doğan Akça başı çekenlerdendi. Bunların aramızda bulunmaktan ne kadar mutlu oldukları gözlerinden okunurdu. Hasan Baba, koruyucu şemsiyemiz altına giren bu gençleri uzaktan izlemekle yetinirdi. Zamanla çevremiz genişledi, bilinçlendi, tartışmalar daha ilerici, söyleşiler daha özgürce düzenlenmeye başladı” (AbaÇ, 1996).

1960’lı yıllardan sonra da Nuri ABAÇ’ın Mersin ile bağlarını koparmadığı görülür. Nuri ABAÇ ilerleyen yaşına rağmen kardeşi Sudi ABAÇ’ın kurucularından olduğu İçel Sanat Kulübü’nün doksanlı yıllardaki etkinliklerine aktif olarak katılmıştır. 1993 yılında Özel Türkmen Lisesi’nin etkinliklerine konuşmacı olarak katılmış ve hem sanat hem ABAÇ Ailesi ve Mersin hakkında bilgiler vermiştir (Uğural, Tanaltay, Ethem, & Evren, 1987: 22, AbaÇ , 1993: 8-11).

Nuri ABAÇ’ın 1996 yılında yayınlanan İçel Sanat Kulübü Bülteni’nde 46. ve 48. Sayılarda dönemin entelektüellerinden Gündüz ARTAN’a Akkahve dönemine ilişkin yazdıklarıyla ilgili eleştirilerini kaleme almıştır.⁷ Yazar-tarihçi Gündüz ARTAN’ın da kendisine aynı bültenin 49. ve 50. Sayılarında cevap verdiği ve açıklamalarda bulunduğu görülmüştür (Artan, 1996: 24).

⁶ Şimdiki Belediye binasının bulunduğu yerde altı nal ve çivi fabrikası, üstü ev olan taş bina Vali Tevfik Sırrı Gür tarafından tadil ettirilir, alt katı “Akkahve”, üst katı “Akotel” olarak 1947’de açılır. Akkahve’yi Beyaz Rus Hasan Baba işletir, eşi de akşam yemeklerinde piyano çalar. Burası kısa zamanda sanatçıların ve sanatseverlerin mekanı olur. (Ever , 2004:262)

⁷48. İçel Sanat Kulübü Bülteni’nde Nuri ABAÇ’ın Gündüz ARTAN’a yönelttiği eleştiri: “ Bizler, yani Sayın Gündüz Artan’ın sıralamasında 3. kuşak olarak nitelendirdiği kişiler, Akkahve’nin halka açıldığı ilk

Nuri Abaç 2008’de hayata gözlerini yumdu ancak görülmektedir ki, ömrünün son yıllarında bile Nuri ABAÇ Mersin’in entelektüel çevrelerinde aktif ve etkin bir roledir.

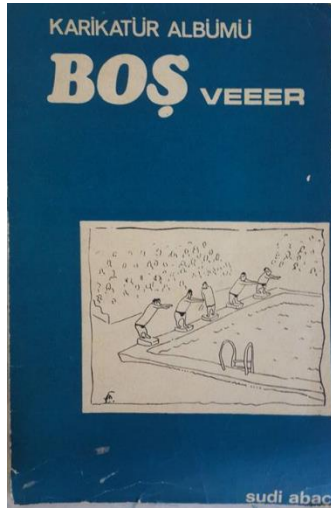
4.1.1.2. Sudi Abaç’ın Özgeçmişi ve Kültürel Faaliyetleri

Sudi Abaç 1928’de İstanbul’da doğdu. Mersin ve Adana’da okuyan Abaç 1953’de Ankara Hukuk Fakültesi’ni bitirmiş, 1948 yılından itibaren Yeni Mersin Gazetesi başta olmak üzere yerel gazete ve dergilerde gazetecilik yapmıştır. Lise yıllarından itibaren karikatüre merak sarmış olan ABAÇ, kardeşi Nuri Abaç’ın teşviki ve yardımlarıyla **“Boş Veer”** adlı karikatür albümünü 1974 ‘de yayınlamıştır.

Davetli olarak katıldığı İtalya (Morastica) ve Kanada (Montreal) da yapılan Bienallerde ülkemizi temsil etmiştir. Sudi Abaç uzun yıllar serbest avukatlık yapmıştır (Uğural, Tanaltay, Ethem, & Evren, 1987: 23, Abaç , 1993: 8-11).

Sudi ABAÇ’ın 1990’lı yıllarda Mersin’in entelektüellerini bir araya getiren ve Mersin’de dönemin kimliğine damga vuran İçel Sanat Kulübü’nün kurucularından olduğu ve bu kapsamda etkinliklere katıldığı, yazılar yazdığı, kültürel faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir.

Sudi ABAÇ İçel Sanat Kulübü Bülten’lerinde özellikle Mersin’in yakın tarihine ilişkin yazmış olduğu yazılarla dikkat çekmektedir.

Fotoğraf 16. Sudi Abaç tarafından Yayınlanan Karikatür Albümü

Fotoğraf 17. Montreal Bienalinde Ülkemizi Temsilen Yayınlanan Sfenks Karikatürü,1974

Fotoğraf 18. Adalet Hile Karikatürü, Montreal, 1976,(Dünya Yılığında Türkiye'yi Temsil Eden Karikatür)

günlerden itibaren oraya devam etmeye başladık. Daha önceki mekanlarımız, gündüzleri benim çalıştığım büro, geceleri ise Adana Lokantası, Belediye Gazinosu’nun kuytu bir köşesi ya da meşhur kebabçı Ahmet Usta’nın yeriydi”

4.2. Mersin Belediyesi Şehir Bando ve Şehir Tiyatro Mektebi

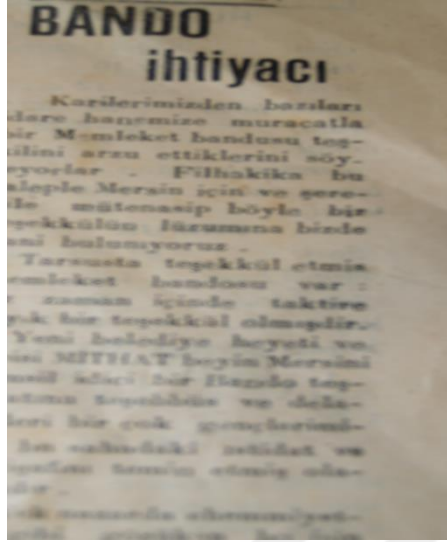
Celal Abaç, Mersin'e geldiği ilk yıllarda dönemin Belediye Reisi Mithat Toroğlu ile tanışır ve onunla yakın ilişkiler kurarak sanatsal faaliyetlere ilişkin düşüncelerini paylaşır. Celal Abaç kurmayı planladığı tiyatro okulu ile ilgili projesini anlatır, **“Eğer siz belediye olarak desteklerseniz bu okul Mersin Belediyesi Musiki ve Tiyatro Okulu olsun.”** der.

Mithat Toroğlu projeyi çok beğenir. Onun yardımları ile **Mersin Belediyesi Şehir Bando ve Şehir Tiyatro Mektebi** kurulur.

Celal Abaç: **“İlk önce Mersin'e bir Belediye Bandosu kuralım.”** Demıştır.

18.04.1929 tarihli Yeni Mersin gazetesinde “Bando İhtiyacı” adlı haber yayınlanmış olup, haberin içeriği Sudi Abaç tarafından anlatılan yukarıdaki öyküyü doğrular niteliktedir.

“... bazıları bilahare belediyemize müracaatla bir memleket bandosunun teşkilini arzu ettiklerini söylemişlerdir. Filhakika bu taleple Mersin için ve şeref ile mütenasip böyle bir teşekkülün lüzumuna biz de kani bulunuyoruz

Fotoğraf 19. Yeni Mersin,18.04.1929

Tarsus'ta teşekkül etmiş memleket bandosu var. Az zaman içinde takdire layık bir teşekkül olmuştur. Yeni belediye heyeti ve reisi Mithat Bey'in Mersin'i temsil edici bir bando teşkilatına teşebbüs ve delaletleri birçok gençlerimizin bu sahadaki istidat ve inkişafını temin etmiş olacaktır.

Yek nazarda ehemmiyetsiz gibi gözüken bu işin meydana geldikten sonra kıymeti anlaşılacaktır (Yeni Mersin, 18.04.1929).

Ardından İstanbul'dan gerekli müzik aletleri getirtilir ve kısa zamanda 40 kişiden oluşan bir bando kurulmuş olur. Alttaki fotoğrafta 1930 yılında kurulan Mersin Belediyesi Şehir Bando Takımı görülebilmektedir.

Fotoğraf 20. Mersin Belediyesi Şehir Bando Takımı,1930, Celal Abaç (ön sırada soldan1.), Belediye Başkanı Mithat Toroğlu(ön sırada soldan 2.)

Fotoğrafta, solda ön sırada oturan ilk kişi Celal Abaç ve hemen yanında oturan kişi ise Belediye Başkanı Mithat Toroğlu'dur.

Bu bando özel günlerde marşlar, onun dışında güzel mekânlarda senfonik müzikler icra ediyordu. Ayrıca bu bando bugünkü Adil Kanun İşhanı'nın yerinde bulunan büyük gazinoda salon müziği yapmıştır.

Mersin Belediyesi Şehir Bando ve Şehir Tiyatro Mektebi'nin Musiki Bölümü'nde yer alan talebeler arasında bulunan Sahire Abaç piyano eğitilmiş bir ilkokul öğretmeni olarak Mersinli hanımlara önderlik ediyordu.

Fotoğraf 21. Mersin Belediyesi Şehir Bando Takımı

Yandaki diğer bando fotoğrafı ise yine Celal Abaç'ın içinde yer aldığı bir etkinliğin ipuçlarını vermektedir. Ayrıca fotoğrafta **“Karadeniz’den Akdeniz’e Selam”** yazan tabela dikkat çekmekte ancak etkinliğin detayına ilişkin bilgi yoktur.

Okulun Musiki Bölümünden, Hayri Koray, Ferit Anatol gibi birkaç önemli keman virtüözü yetişmiştir.

Bando'nun ve okulun Musiki Bölümü'nün o dönemde yaptığı en ilginç çalışmalardan biri de Sudi Abaç'ın röportajlarda bahsettiği 10. Yıl Marşı'nın Mersin halkına öğretilmesidir. Sudi ABAÇ'ın kendi ifadeleri ile bu hikâye şöyle gelişmektedir:

Bir gün eve bir araba dolusu sandık içinde yumurta geldi. Kırılmasın diye samanlar içinde. Annem şaşırdı.

Annem : Oğlum bu yanlış gelmesin, biz bunu istemedik ne yapacağız?

Adam : Celal Abaç gönderdi.

Annem : Ne yapacak? Dükkân mı açacak? (O sırada babam geldi.)

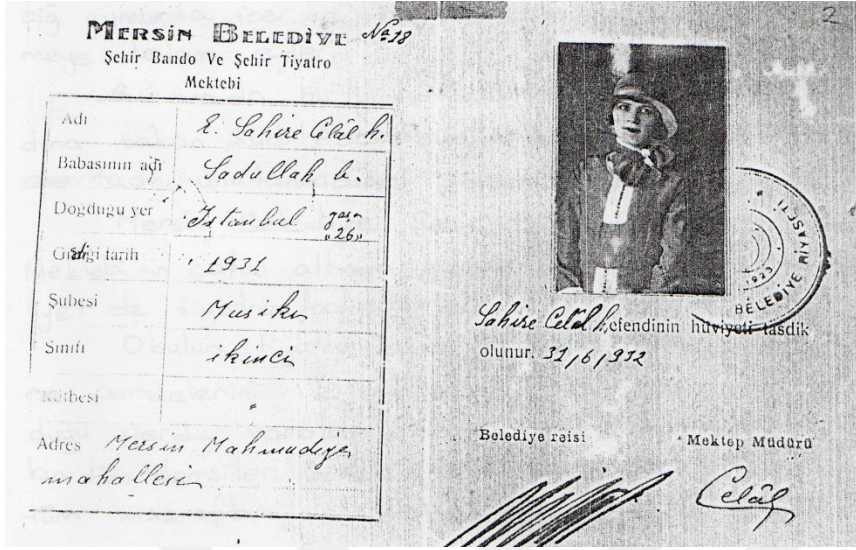
Celal Abaç : Yumurtalar geldi mi?

Annem : Ne yapacaksın bu yumurtaları?

Celal Abaç : Radyoda bugün duyduğumuz 10.Yıl Marşı'nın notaları bütün şehirlere gönderildi. Musiki öğretmenleri aldı, halka öğretecek. Yarın bahçeye İdman Yurt'lu 15- 20 genç gelecek, musiki öğretmeni İrfan Bey 10. Yıl Marşı'nı öğretecek. dedi.

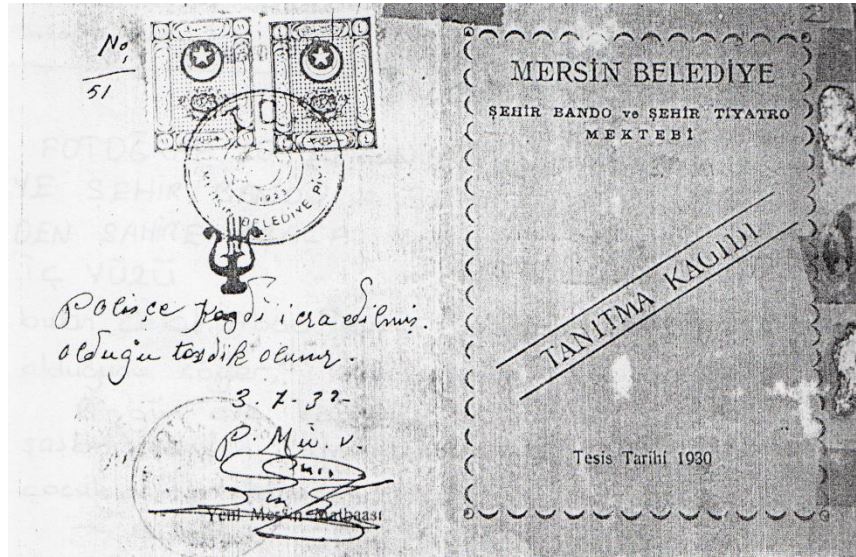
Bu aşağı yukarı on beş gün sürdü. Artık biz evde 10. Yıl Marşı'nı dinlemekten baygınlık geçiriyorduk. Bahçede gece yarısına kadar talim yapıyorlardı. Çocukların sesi kısıyor, meğer o yumurtalar çocukların sesini açmak için içiriliyormuş. Annem bu arada bize de her sabah muntazam içiriyordu.

Annem : “Madem böyle bir fırsat var biraz da çocuklara faydalı olalım.” diyordu. Ondan sonra bu gençler okullara, şuraya buraya dağıldılar...

Belediye Başkanı Mithat Toroğlu ve Okul Müdürü Celal Abaç'ın imzaladığı, Sahire Abaç'a ait Mersin Belediyesi Şehir Bando ve Şehir Tiyatro Mektebi Tanıtma Kartının iç yüzü.

Fotoğraf 22. Sahire Abaç, 1932, Tanıtma Kartının İç Yüzü

Sahire Abaç'a ait Mersin Belediyesi Şehir Bando ve Şehir Tiyatro Mektebi Tanıtma Kartının dış yüzü.

Fotoğraf 23. Sahire Abaç, 1932, Tanıtma Kartının Dış Yüzü

Fotoğraf 24. Celal Abaç, 1932, Mete Piyesi

Mersin Belediyesi Şehir Bando ve Şehir Tiyatro Mektebi'nin Sahire Abaç'a ait tanıtma kartı incelendiğinde okulun tanıtma kartının basıldığı 1930 yılında kurulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca tanıtma kartının iç yüzündeki bilgilere göre 31.06.1932'de Sahire Abaç katıldığı Müzik kursunda 2. sınıf öğrencisidir.

Mersin Belediyesi Şehir Bando ve Şehir Tiyatro Mektebi'nin diğer önemli faaliyet alanı ise tiyatrodur. Tiyatro Bölümü faaliyete geçtikten sonra perdelerini ilk kez bugün Bit Pazarı'nın bulunduğu yerde var olan

Ermeni Kilisesi'nde açmıştır. Yapılan tüm temsiller ücretsiz ve halka açık olmuştur. Tiyatronun tüm masrafları da (makyaj, kıyafet, dekor, elektrik, su...) hep oyuncuların kendi ceplerinden karşılanmıştır.

Bu fedakârlığın altında kalmayan Mersin Halkı da tiyatro salonunu hınca hınç doldurmuş ve alkışlarıyla sanatçı dostlarına destek olmuştur. 1930 yılında kurulan Mersin Belediyesi Şehir Bando ve Şehir Tiyatro Mektebi Mersin'de Halkevi kurulana kadar (24 Şubat 1933) faaliyetlerini sürdürmüştür. Hatta 24 Şubat 1933'de Halkevi'nin açılış programı içerisinde Mersin Belediyesi Şehir Bando ve Şehir Tiyatro Mektebi'nin 3 perdelik **"Dün ve Bugün"** adlı tiyatro oyunu sahnelenmiştir.

Fotoğraf 25. Yeni Mersin, 26.02. 1933

26 Şubat 1933 tarihli Yeni Mersin gazetesi bu konuda yaptığı **"Halkevinin Küşadı Şerefine Yapılan Müsamere"** başlıklı haberde şöyle demektedir:

Şehrimiz Halkevi'nin küşat programının son kısmı olan müsamere Şehir Tiyatro Mektebi talebesi tarafından muvaffakiyetle icra edilmiştir.

Mektep Müdürü Celal Cemil Bey'in yazdığı "Dün ve Bugün" piyesi mektep sahne müdürü ressam Hasan Bey'in müceddeden ihzar ettiği dekor içinde pek güzel yaşatılmıştır. Müsamereye Şehir Bandosı tarafından çalınan İstiklal Marşı ile başlandı.

Halkevi Musiki Şubesi keman ve piyano ile cidden muvaffakiyetli bazı parçalar terennüm edildi. Müteakiben ressam Hasan Mazhar Bey'in "Yıldırım" tablosu canlı bir Bedia halinde tecessüm etti.

Tabloda sahne ikiye taksim edilmiş, mazinin gülünç ve çirkin itikattı ve batıl zihniyetini gösteren dervişler, eski mektep usulü değnekli hoca önünde titreye titreye okumaya çalışan çocuk, külhanbeyi bir kısmı iştigal etmişti. Bir an oldu semadan inen bir yıldırım bu köhne hayatı söndürdü.

Sahnenin merkezinde bir güneş belirdi. Bu güneş içinde yaratıcı, yaşatıcı Gazi'nin başı ve Türk Milleti'ne bahşettiği Cumhuriyet rumuzu görüldü. Onun neşrettiği

nurdan hale içinde Halkevi'nin muhtelif şubelerinin müteşebbisleri ve dokuz şubenin faaliyeti meydana çıktı.

Eski batıl hayatın içinden kurtulan mini mini mektepli bu mesut hadiseyi yaratan Gazi'sinin aziz başına şükran çelengini geçirdi... Alkışlandı, alkışlandı. Yine müzik huzuruna kendisini zevkle dinletti. Nihayet piyese başlandı. İnkılabın hakiki ve tabii hayatı tanınmasından evvel bir aile yuvasının ne saçma hadiselerle sahne olduğu ve perilere inanan safdillerin yaşama tarzı canlandırıldı.

Eserde vazife alanlar Bila istisna muvaffak oldular ve çok alkışlandılar. Müsamere nihayetine kadar tam bir intizam içinde bir buçuğa kadar devam etti. Halk memnun ve mütebessim ayrıldı. Piyesinde eserin muharririnde rol almıştı. Gazetemiz tahrir arkadaşlarından olan Celal Cemil (Abaç) Bey Hoca Emin rolünü aslından daha kuvvetli yaşattı.

Gazetemiz tahrir heyetinden Yekta Bey münevver genç tipini, yine gazetemiz tahrir heyetinden ressam Hasan Bey dadı hanımı, Cahit Bey imamı, Muzaffer Bey... (Yeni Mersin Gazetesi, 26.02.1933).

Celal ABAÇ'ın 1933 yılında sahnelenen ve kendi yazmış olduğu bu piyeste, Cumhuriyet'in kazanımlarını, inkılapları ve zihninde canlanan cumhuriyet idealini sahneye yansıttığı görülmüştür. Aynı zamanda kendi de piyeste rol almaktan kaçınmamıştır.

Fotoğraf 26. Yeni Mersin, 27.02. 1933

23 Şubat 1933 tarihinde faaliyete geçen Halkevi'nin etkinlikleri için Mersin'de tüm imkânlar seferber edilmiştir. 27 Şubat 1933 tarihinde Yeni Mersin gazetesinde yayınlanan habere göre Halkevi'ne müsamere ve konferans salonu olmak üzere kullanabileceği yerler araştırılmıştır. Maarif Konferans Solonu'nun Halkevi'nin tiyatro sahnesine dönüştürülmesi konusunda eserin mühendisi Hurşit Bey'den keşif yapması istenmiştir. Ardından haberde; **“Şehrin tam ortasında olan ve halen hiçbir faydası görülmeyen bu binanın Halkevi için çok münasip olacağı düşünülmüştür.”** ifadesiyle yer verilmiştir (Yeni Mersin, 27.02.1933).

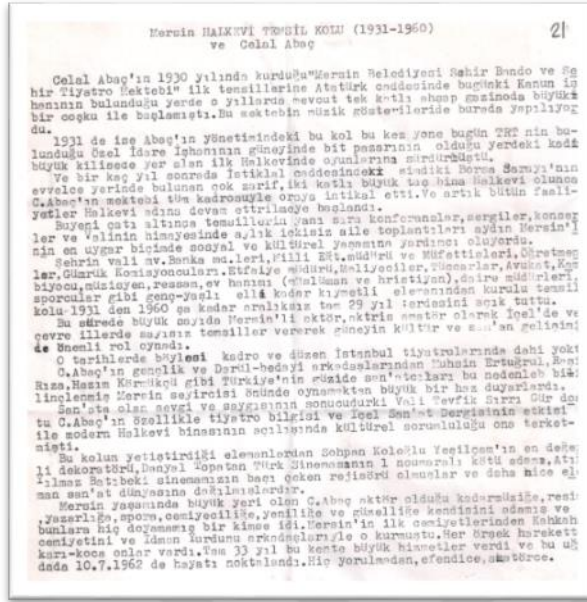

Fotoğraf 27. Yeni Mersin, 13.03.1933

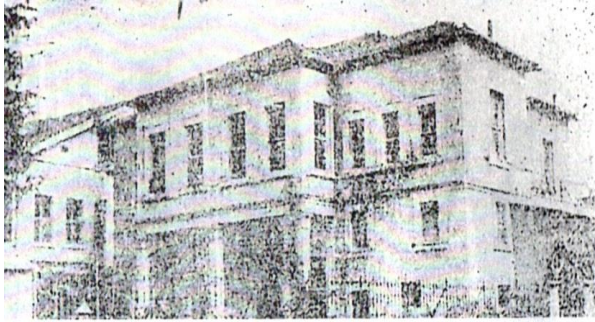
Halkevi açılışının hemen ardından, oyunların sahneleneceği Maarif Saolunu'nda düzenlemeler başlamış ve çok geçmeden Halkevi çatısı altında faaliyet gösterecek komiteler oluşturulmuştur. 13 Mart 1933 tarihli Yeni Mersin gazetesine göre Temsil Şubesi Komitesi şu kişilerden oluşmaktadır:

- Celal Cemil Bey.
- Yekta Bey.
- Niyazi Acente Bey.
- İrfan Bey.
- Hasan Bey (Yeni Mersin, 13.03.1933)

4.3. Mersin Halkevi Temsil Kolu (1931- 1960) ve Celal ABAÇ⁸

Fotoğraf 28. Mersin Halkevi Temsil Kolu (1931-1960 ve Celal ABAÇ

MERSİN HALKEVİ

Fotoğraf 29. Mersin Halkevi

Celal ABAÇ'ın 1930 yılında kurduğu **"Şehir Bando ve Şehir Tiyatro Mektebi"** ilk temsillerine Atatürk Caddesi'nde bugünkü Adil Kanun İşhanı'nın bulunduğu yerde o yıllarda mevcut tek katlı ahşap gazinoda büyük bir coşku ile başlamıştı. Bu mektebin müzik gösterileri de burada yapılıyordu.

1931 yılında ise ABAÇ'ın yönetimindeki bu kol bu kez yine bugün TRT'nin bulunduğu Özel İdare İşhanı'nın güneyinde Bit Pazarı'nın olduğu yerdeki kadim büyük büyük kilisede yer alan ilk Halkevi'nde oyunların sürdürmüştü.

Birkaç yıl sonra İstiklal Caddesi'nde şimdiki Borsa Sarayı'nın evvelce yerinde bulunan iki katlı büyük taş bina Halkevi olunca Celal ABAÇ'ın mektebi tüm kadrosuyla oraya intikal etti, artık tüm faaliyetlerini Halkevi adına yürütmeye başladı.

Mersin'de tiyatro faaliyetlerine gösterilen ilgi, oyunların sahnelendiği mekânların kısa sürede yetersiz hale gelmesinden, sürekli yeni binalarda hizmet verilmeye başlamasından anlaşılmaktadır.

Bu yeni çatı altında temsillerin yanı sıra konferanslar veriliyor sergiler açılıyor, valinin himayesinde aylık içkisiz aile toplantıları yapılıyordu.

Şehrin vali muavinleri, banka müdürleri, Milli eğitim müdürü, maliyeciler, tüccarlar, avukatlar, kambiyocular, ressam, müzisyenler, ev hanımları (Müslüman ve Hristiyan), daire müdürleri, sporcular gibi genç yaşlı yaklaşık elli kişiden kurulu temsil kolu 1931'den 1960'a kadar aralıksız tam 29 yıl perdesini açık tuttu.

Bu sürede çok sayıda Mersinli aktör, aktris amatör olarak İçel'de ve çevre illerde sayısız temsiller vererek güneyin kültür ve sanat gelişiminde önemli rol oynadı.

Toplumun her kesiminden insanın, kozmopolit Mersin kimliğinin bir parçası olarak etkinliklerde hem rol alabildiği hem de etkinlikleri takip edebildiği dikkate alındığında, Mersin halkının o yıllarda sanatla ve tiyatroyla kurmuş olduğu bağ görülmektedir.

⁸ Bu metin 1998 yılında Sudi ABAÇ ile yapılan mülakatlar sırasında ABAÇ'ın özel arşivinden derlenmiştir ve Sudi ABAÇ tarafından kaleme alındığı düşünülmektedir.

O tarihte böylesi kadro ve düzen İstanbul tiyatrolarında dahi yoktu. Celal Abaç'ın gençlik ve Darülbedayi arkadaşlarından Muhsin Ertuğrul, Raşit Rıza, Hazım Körükçü gibi Türkiye'nin güzide sanatçıları bu nedenle bilinçlenmiş Mersin seyircisi önünde oynamaktan büyük haz duyardı.

Sanata olan sevgi ve saygının sonucunda Vali Tevfik Sırrı Gür, dostu Celal Abaç'ın özellikle tiyatro bilgisi ve İçel Sanat Dergisi'nin etkisi ile modern halkevi binasının açılışında kültürel sorumluluğuna ona terk etmişti.

Celal ABAÇ'ın tiyatro konusundaki yetkinliğini, Darülbedayi sanatçılarının Mersin'e sık ziyaretinden ve özellikle de yeni Halkevi binasının yapımında sahne tasarımını yapmak üzere görevlendirilmiş olmasından anlamamız mümkündür.

*Bu kolun yetiştirdiğı elemanlardan **Sophan Koloğlu**⁹ Yeşilçam'ın değerli dekoratörü, **Danyal Topatan**¹⁰ Türk Sineması'nın bir numaralı kötü adamı, **Atıf Yılmaz Batıbeki**¹¹ sinemamızın başı çeken rejisörü olmuşlar ve daha nice eleman sanat dünyasına dağılmışlardır.*

Yukarda isimleri geçen kişilerin, Türk Sineması'na uzun yıllar hizmet vermiş olmaları ve sanat dünyasında edindikleri misyon gözetildiğinde, Celal ABAÇ ve arkadaşlarının tiyatro ve sanat eğitimi konusundaki yetkinlikleri anlaşılmaktadır.

Aynı zamanda adı burada geçmeyen daha pek çok kişinin, tiyatro ve sanat eğitimi Mersin'de aldıktan sonra Türk Sineması'na, Türk Tiyatrosu'na hizmet etmiş olması Celal ABAÇ'ın İstanbul'da sanat çevrelerindeki tanınırlığını ve referans olarak kabul edildiğini işaret ediyor olabilir. Bunu bir rastlantı ya da şans olarak düşünmek yerine Mersin'in kimliği ile ya da o kimliğin oluşmasında büyük katkısı olan Celal ABAÇ gibi sanatçılarla ilişkilendirmek daha mantıklı olacaktır.

*Mersin yaşamında büyük yeri olan Celal Abaç aktör olduğı kadar müziğe, resme, yazarlığa, spora, cemiyetçiliğe yeniliğe ve güzelliğe kendini adanmış ve bunlara hiç doyamamış bir kimseydi. Mersin'in ilk cemiyetlerinden "**Kahkaha Cemiyeti**" ve "İdmanyurdu" nu" arkadaşlarıyla beraber o kurmuştu. Her örnek harekette karı-koca onlar vardı. Tam 33 yıl bu kente büyük hizmetler verdi. Bu uğurda da 10.07.1962'de hayatı noktalandı. Hiç yorulmadan efendice, amatörce.¹²*

Celal ABAÇ'ın sanatçı kimliği çok yönlü olduğı, sanatın pek çok dalıyla ayrıca sporla ilgilendiğı görülmektedir. Bu bağlamda Cumhuriyet'in ihtiyaç duyduğu, yeni nesillere ilham kaynağı olacak, rol model entelektüel aydın karakterini Celal ABAÇ 'ta görmek mümkündür.

⁹ Yeni Mersin Gazetesi 05.05.1940 tarihli haberinde 04.05.1940 'da Urfa, Antep ve Birecik'e düzenlenen tiyatro turnesinin katılımcılarından biridir.

¹⁰ Danyal Topatan, 1 Ocak 1916 tarihinde Mersin, Tarsus'ta fakir bir Ermeni ailenin oğlu olarak doğmuştur. Asıl adı Ahmet DanyalBayrı'dır. Çocukluğu yoksulluk içinde geçti. Ortaokul 1. sınıfta eğitimini yarım bırakarak iş hayatına atıldı ve birçok işte çalıştı. Gençlik yıllarında Mersin'de tiyatro da yaptı. (biyografisi.gen.tr, 2018)

¹¹ Tam ismi **Atıf Yılmaz Batıbeki**; (9 Aralık 1925'te Mersin'de dünyaya geldi ve 5 Mayıs 2006 akşamı İstanbul'da vefat etti, mezarı Zincirlikuyu Mezarlığı'ndadır. **Yeşilçam**'ın nitelik ve nicelik olarak en fazla üreten yönetmenlerindendir. (kimkimdir.gen.tr, 2018)

¹² Buradaki "amatörce" ifadesi Sudi Abaç ile yapılan röportajlarda da değinilmiş, Celal Abaç'ın sevdiği bir ifade olduğı kendi ağzından ifade edilmiştir.

4.4. Celal Abaç Tarafından Kaleme Alınan Yazılar

Celal ABAÇ, renkli sanatçı kimliğinin yanı sıra aynı zamanda yazmaya meraklıdır. Yeni Mersin Gazetesi'nde spor yazıları, İçel Dergisi'nde çeşitli içeriklerde yazılar yazmıştır. İlerleyen yıllarda ise Celal ABAÇ'ın yazma konusunu daha ileri boyutlara taşıdığı görölmüştür. Yeni Mersin Gazetesi'nde "Emir Ali" ve "Serfinaz Sultan" adlı romanları tefrika edilmiştir. (Artan, 2001)

4.4.1. Temsil Kolunun Urfa, Birecik, Antep Seyahati

4 Mayıs 1940 Cumartesi günü saat on dörtte Halkevi'nde gözden kaçmayacak kadar dolu bir hareket vardı.

Bavullardan yığınlar oluyor, koca koca dekor ambalajları tepcekler teşkil ediyordu. Bunlar her gün görölen hadiselerden tabi ki değildi. Hatta kadın erkek giren çıkan herkesin kolunda palto, pardösü, eşarp ve saire gibi Mersin'in sıcaklığı ile hiç de mü-

Fotoğraf 30. İçel, Mayıs 1940 (Sayı: 28)

Fotoğraf 31. İçel, Haziran 1940 (Sayı: 29)

Fotoğraf 32. İçel, Temmuz 1940 (Sayı: 30)

nasebeti olmayan yadırgatıcı giyim, kuşam cihazı vardı.

Bir ara bütün bavullara ambalajlara tabedilmiş (Mersin Halkevi) etiketleri yapıştırılmağa ve ayrıca bavul sahiplerinin adları yazılı etiketler takılmağa başlandı.

İşte bu uzunca bir seyahatin başlayacağını anlatan hazırlıklardır ve böylece de Urfa, Antep seyahati başladı.

Halkevi'nden arabalara binildi. İstasyonda bavullar trene dekorlar bagaja yerleştirildi ve uğurlayıcılar arasına 16 kişilik kafiye dağıldı, daldı gitti.

Birinci kampana vedalaşan arkadaşları dostlarından ayırdı. Mersin Halkevi bandını taşıyan vagona topladı, Artık kompartıman pencerelerinden konuşuluyordu. Maarif müdürü ve komitemiz başkanı Şefik Ergündüz, Halkevi başkanı vekili Süküti Sözen, Yeni Mersin gazetesi sahibi Fuad Akbaş, Halkevi idare ve komite arkadaşlar ile İdman Yurtlular ve birçok ahbablar hep kafiye uğurlamaya ve Mersinden komşu vilayetlere selâm göndermeğe gelmişlerdi (Abaç, 1940a).

Üçüncü kampanyayı tiz bir düdükle takip etti. İleri geri ani bir sarsılma ve hareket... Mendiller, buketler, şapkalar sallanıyor, yavaş yavaş gardan ayrılıyor. Nihayet trenimiz hızlanıyor uğurlayıcıların takibinden kurtuluyor onlar bizi de onları tamamen gözden kayıp ediyoruz.

Artık pencerelerden sarkan başlarımız içeri çekildi. Her arkadaş kendine ilisecek yer arıyor, oturuyor, uzanıyor, geride bıraktıklarını unutmağa ileride rastlayacaklarına

alışmağa hazırlanıyordu sanki.

Tam bir sükûnet içinde Tarsus'a geldik, birçok tanıdıklar, Halkevliler istasyonda karşıladılar turnede muvaffak olmamızı temenni ediyorlar, ayran ikram ediyorlar, buket takdim ediyorlar, kardeş kardeşe elden gelen ikramı esirgemiyordu.

Mersinden ayrılan heyetimiz Tarsus'dan da ayrılırken aynı samimiyet, aynı sevgi ve aynı temenni içinde uğurlanıyor mendiller sallanıyor.. Kafile hep bir ağızdan:

Günler doğar zulmet gider...

(Himmet ağa) uvertürünü okuyor. Tarsuslu kardeşlerimizin kulaklarından yavaş yavaş seslerimiz kayıp olurken hızlanan tren onları da gözlerimizden kayıp ediyor, yine ilerliyoruz.

Yenice'den sonra Adana'ya gelince aktarma dolayısıyla trenden inmek ve bir, bir buçuk saat kadar bizi götürecek treni beklemek zarureti hâsıl oldu.

Biraz sonra ikinci peronda hep bir araya toplanıyoruz. Bu toplanış kabilemizin seyahate çıktığından beri ilk topluluğu, birbirimizi ilk görenler gibi derin derin süzuyoruz. Kafilemizin reisi Necip Ergun ortaya geçmiş.

— Çocuklar dağılmayın iki saat buradayız akşam yemeğini de burada yiyeceğiz, derken

İhsan Aksu:

— Herkes bavulları görsün bir kere. Bakalım tamam mı diye bağıyor.

Bavullar yolculuğun en lüzumlu eşyası olmakla beraber en sıkıntı verici bir yapışkanı da, İnsana rahat nefes aldirtmaz, bir kere bile şöyle oh dedirtmez. Bütün seyahatte hep aklınızda o. Aman unutmayayım, aman kimse almasın, aman kayıp olmasın diye adamı üzüm üzüm üzer vesselam. Nitekim İhsan Aksu'nun ikazı üzerine bir anda kafile dağılıverdi herkes bavulunu, valizini, çantasını arıyor tepcek teşkil eden bavulların etrafına halka çeviri verdi.

-Tamam.

-Benimki de tamam..

Benim de tamam. Hepsisi de tamam.

Şimdi sıra bavulların yanına bir nöbetçi arkadaş bırakmağa gelmişti. Bunda da güçlük çekilmedi Fuad ile Mehmet bavulların kenarına oturmuşlardı bile. Kafile ağır ağır peron merdivenini inerek kısa bir peron tüneline geçti ve yine bir merdiven çıkarak birinci perona geldi. Şimdi gar büfesindeyiz. Asfalta bakan büfenin çiçekli balkonuna konmuş masalara gelişi güzel sıralanan arkadaşlar İhsan Aksu'nun sunacağı akşam nafakasını bekliyorlardı.

Nedense İhsan Aksu, Reşat Demirle hararetli bir münakaşaya tutuşmuş, garsonlar masalara harıl, harıl çay, ayran, gazoz, kahve taşıyorlar yemekten ses seda bile yok.

Bir ara benden başka kimsenin hissedemeyeceği ustalıkla bir göz işareti ile kafile reisi Necip Mecid beni çağırdı. İhsan Aksu, Reşat Demir, Mahmut Doğruöz'ün de iştirakiyle yaptığımız kısa toplantıda akşam yemeğinin trende yenilmesine karar verdik. Benimle İhsan Aksu'yu Adana'nın çarşısına gidip kumanya mubayaasına memur ettiler.

Ne yalan söyleyeyim bütün seyahat müddetince bu benim kabilemizden ilk ve son ayrılışım oldu. Elimde saat ya treni kaçırırsak ya yolda bir arıza olurda arkadaşlara yetişemezsek diye ne aldığımın ne de verdiğimin farkına vardım. Üstelik zavallı İhsan'ın da burnundan getirdim.

Pür telâş istasyona dönerken bizim kabileye Atatürk parkı önünde rastladık Tren bir saat rötarla geleceğinden istifade ederek Adana'nın yeni Halkevi binasını ziyarete gidiyorlarmış. Tabii kumanya paketleri ile kabileye karışamazdık. Onlar Halkevine biz de istasyona doğru yolumuza devam ettik.

Tren beklemenin ne sıkıcı şey olduğunu burada tarif edecek değilim, vakti öldürmek için peronda bir aşağı bir yukarı gezmekten başka çare yoktu, buna sabır gezisi demek daha doğru. Bir ara yanımdan geçen benim gibi bir yolcuya rastladım. Bu aziz dost beni görememişti fırsatı kaçırmadan;

— Aferin Ziya... Dostlarını böyle mi istikbal edersin deyince:

Ziya İlhan, hayretle dönüyor ve çok samimi olduğuna emin olduğum bir sevgi ile sarılıyor.

Biraz sonra gar büfesinde yemeklerimizi söylerken gözlerim asfaltın derinliklerinde kabileyi arıyordu, Ziya İlhan anlatıyor.

— Zannederim Halkevini gezemeyecekler binaya nakil işi neticelenmediğinden kapalı olsa gerek bu sıra kafile de gözükte. Yanımıza geldiklerinde Ziya İlhanın sözlerini

üzülerek tekrarladılar Ziya İlhan teselli kastıyla

— Siz dönene kadar açılmış olur o zaman hep birlikte gezeriz diyor.

Herkes tekrar masalara yerleşmeğe çalışırken ilk hareket kampanyası çalıyor. Hayret vakit ne kadar da çabuk geçmiş, tabi yemekler yine kalıyor. Ziya İlhan ikram edememekten müteessir, masalardan kalkarken kıymetli edebiyatçımızı da biz teselli ediyoruz.

Cici kardeş ne yapalım elde olmayan bir ayrılış bu. . . Üzülme dönüşte yeriz (Abaç, 1940b).

Turneye çıkan tiyatrocuların halkın katılımı ile coşkuyla Mersin'den uğurlandığını, Tarsus ve Yenice İstasyonlarında kafilenin yine halk tarafından karşılandığını ve kendilerine ikramda bulunulduğunu hem Celal ABAÇ'ın yazılarından, hem de o tarihte yayınlanan Yeni Mersin Gazetesi'ndeki haberden anlıyoruz. (Yeni Mersin, 6.05.1940). Böyle bir etkinliğin yapılacağı, kafilenin ne zaman gideceği gibi bilgilerin Tarsus, Yenice gibi yakın kazalarda biliniyor olması, dönemin güç koşulları düşünüldüğünde, bu turnenin oldukça önemli olduğu ve çevrede ses getirmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Celal ABAÇ her ne kadar kendini öne çıkarmasa da, olgun ve alçakgönüllü bir üslupta yaşananları kaleme alsa da, kafiyeyle ilgilendiren konularda söz sahibi olduğu ve kararların verilmesinde fikrinin alındığı anlaşılmaktadır.

Gülüşüyoruz... Gülüşüyoruz... Eşyalarımızın yerleştirildiği ve Halkevi bandının yapılandırıldığı vagona geliyoruz. Ziya İlhan ile genç ve misafirperver arkadaşı bizi havanın kararmasına rağmen bırakmıyorlar. Üçüncü kampana vuruldu. Düdük ve düdükler öttü... Hareket... Garın göz alan ışıkları içinde Ziya İlhan'ın beyaz mendili mütemadiyen sallanıyor. Ve biz de sallıyoruz. Nihayet gecenin karanlığına bütün hızıyla dalan trenimiz bizi Ziya'dan, Ziya'yı bizden saklıyor. Gözlerimize karanlık ve karanlıklar doluyor, teessürle düşen başlarımızı içeri çekiyoruz. Bu seyahatimizin ilk akşamı ve ilk gecesi.

Geceli gündüzlü devam eden yorucu bir tren yolculuğundan sonra Akçakale'ye geldik, artık trenden ayrılıyor. Saat yirmi buçuk ve zifiri karanlık olmasına rağmen bir lüks lambası yolcuları adeta arıyor. Kompartımanımızın önünde durdu. Urfa Belediye Reisi Ömer Alay, Halkevi Reisi Celal Kürkçüoğlu, temsil kolu rejisörü Sabri Yalımcan ve Halkevi mensuplarından birçok arkadaşlar bizi karşılamaya gelmişler.

Otomobille iki saat istikbale gelmek ihtimali hiçbirimizin aklından geçmediği cihetle, Urfalıların bu ilk sürprizi trende uykusuz bir gecenin mahmurluğunu giderdi. (Urfalıların ikinci sürprizi de Birecik' de yaptılar.)

Misafirperver Urfalıların hazırladıkları otomobillere binerek saat 23'de Urfa'ya vasil olduk. Belediye ile Halkevine yerleşen kafiye uzun yolculuğun verdiği yorgunluğunu çıkarmaya çalışıyordu.

Bu turnenin organize edilmesi, dönemin yukarıda belirtilen ulaşım koşullarının zorluğu gözetildiğinde ne kadar fedakârlık gerektirdiği ve tiyatroya ne derecede önem verildiğini gözler önüne sermesi bakımından önemlidir.

Ertesi sabah kafiye halinde hükümet dairesini, komutanlığı, Belediye ve Halkevlerini ziyaret ettik. Vali Kazım Demirel Belediye ve Halkevi Reisleri gibi bizimle çok yakından alakadar oldular. Temsilin verileceği sahneye kadar gelerek birlikte tetkikler yapıldı ve oradan Atatürk Anıtı'na giderek fotoğraflar çekildi.

Aynı zamanda Urfa'da kafiye karşılayanların ve turne boyunca kafiyeyle eşlik edenlerin bürokratik kimliği düşünüldüğünde tiyatroya o dönemde gösterilen ilgi ve önem anlaşılmaktadır.

Halkevinde temsil hazırlığına başlanmış, birlikte götürdüğümüz ilanlar tevzi ediliyor. Her sınıftan vatandaşlar giriş kartı alabilmek için kafiye halinde gidip geliyor. Halkevinde bir türlü sonu gelmeyen bir kaynaşma, bir hareket, bir canlılık görülüyordu.

Bina gündüz bayraklarla, gece de ışıklarla süslendi. Urfa'nın çok güzel yetiştirilmiş bandosu saat 18'den itibaren Halkevi önünde milli havalar çalmaya başlamıştı. Kapılar açılır açılmaz yarım saat içinde bütün yerler doldurulmuş bulunuyordu. Program... saat 20 buçukta perde açılarak Himmet'in Oğlu komedisinin temsiline başlandı.

Oyuna Urfalıların sonsuz alkışı içinde devam edildi. Piyes sona erdiği halde hiç kimse yerinden kalkamıyor, sonu gelmeyen alkışlarla eserin son tablosunu tekrarlamamızı istiyordu. Piyesin son tablosunu üç defa tekrarladığımızı göre muvaffak olduk diyebiliriz. Ertesi gün Urfa'da çıkan Işık Gazetesi heyetimizden sitayiş ve takdirle bahsediyordu. Aynı gün Belediye Reisi Ömer Alay "Aynizzeynha" diye anılan geniş, balığı bol, güzel bir bahçede ziyafet verdi. Ziyafette Vali, Jandarma Komutanı, Hükümet erkânı, Halkevi Reisi hazır bulundular. ... (Devamı var)¹³ (Abaç, 1940c)

4.4.2. Rıza Bozkurt Milli Savaşı Anlatıyor

Bayram yapıyoruz... Mersin

Kurtuluşunun 18 inci yıldönümünü kutluyoruz. Köyü, şehirli, kadın, erkek. Akın akın merasim meydanına taşınıyor.

Bandosu önünde teçhizatı tam kıtalar... Davul zurna çalarak ilerleyen millî müfrezeler. Hep yollarda...

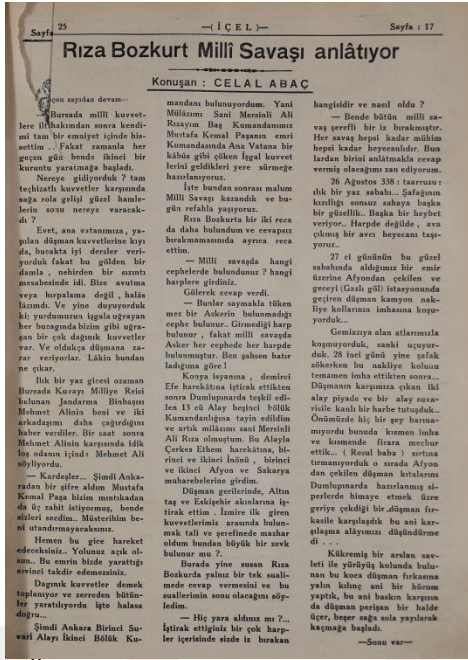

Fotoğraf 33. İçel, Ocak 1940 Sayı: 24

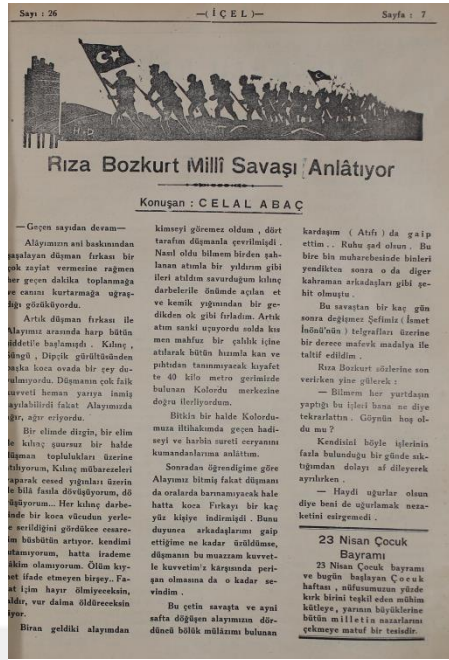
Bu acı geçmişe lezzet vermek ve bu günü kazanmak için yıpranan bir nesil var. Acaba bu yurt fedakârları ile görüşemez miyim? O günleri yine o günün kahramanından dinleyemez miyim?

Merasimden sonra partideki mütevazı odasında telgraf müsveddeleri hazırlamakla Meşgul Parti Reisimiz Rıza Bozkurt'un yanındayım. Daima şen ve daima şakacı olan bu arkadaş.

¹³ Ancak derginin 31. Sayısı arşivlerde yer almamaktadır.

Fotoğraf 34. İçel Şubat 1940, Sayı: 25

Fotoğraf 35. İçel, Mart 1940, Sayı: 26

— Hayrola, kahve içmeğe mi geldin? Yorgunsun galiba diye bu vakitsiz ziyaretimin sebebini anlamağa çalışıyor ve cevabımı beklemeden kahveleri de tembih ediyordu. Masasındaki işlerini bitirerek kalktı ve sigara paketini uzatarak yanımdaki sandalyeye oturdu. Gözlerde haydi çabuk söyle demek istiyordu. Fazla üzmekte mana yoktu. Bu gün kutladığımız kurtuluş bayramını tebriki geldim, 'ayni zamanda yalnızlıktan istifade etmeyi de düşünüyorum.

Mesela ne gibi istifade?

Gayet basit millî savaşta nerelerde bulundunuz? Ne gibi kahramanlıklara şahit oldunuz?

Rıza Bozkurt hakikaten hayrete düştü, bir hayli düşündükten sonra birden bana dönerek:

— Şaka mı ediyorsun Allah aşkına, ben Millî Savaşta ne yaptım ki ne anlatayım her yurttaş gibi verilen vazifeyi başarmaya çalıştım, hepsi o kadar işte:

Bu mütevazı arkadaş suallerime cevap vermek istemiyordu.

— Ben de vazifesini yapan bir yurttaş olmanız itibariyle sizi dinlemek istiyorum ya geçmişin heyecan dolu bir yaprağını okumak, her halde en tatlı bir şeydir.

Rıza Bozkurt gülererek:

—Azizim sana Millî Savaş tarihini tavsiye ederim. Baştanbaşa harika, baştanbaşa heyecandır. Görüyorsun ya sen bir yaprak istedin ben sana binlerce sayfa veriyorum. Başka isteyeceğin bir şey kalmadı.

Sözü değiştirmek bana düştü, yoksa bu fırsatı kaçırarak ve Rıza Bozkurt'un yanından eli boş dönecektim.

— Maksadım büsbütün başka yalnız bir tek sual, işgalde neler gördünüz ve Mersin'de miydiniz kısaca...

Sözümü keserek:

— Anladım, anladım kısaca anlatayım diyeceksin, anlatmam lâzım geliyor ise anlatıvereyim de bitsin.

Cihan harbinde Bağdat cephesinde yedek Subay olarak çalışıyordum mütareke oldu terhis edildim. Tabii Mersin'e yani vatanıma geldim. Mersin işgal altındaydı.

Yurdum yağma edilmiş, öz vatanım yabancı bayrakların yabancı insanların idaresine girmiş bulunuyordu. O günleri düşünmek bile şimdi bana pek acı geliyor. Doğduğum günden beri bin bir hatırasını taşıdığım bu topraklar üzerinde bir öksüz evlât, hayır bir esir muamelesi görüyordum. Sanki Mersin onların öz yurduymuş da biz sıkıntıyımsız gibi.

— Bu gün gezdiğim her sokakta, her köşe başında geçmişin kalbimde bıraktığı yaralar halâ sızlar. Ne kapkara günlerdi onlar... Millî müfrezeler henüz teşekkül

etmemiş işgalin ilk heyecanı herkesi şaşırtmış. İşgal kuvvetlerine sırtlarını dayayan bazı anasır gözlerini bize dikmiş her vesile ile tazyik, işkence yapmaktalar... Tane, tane öldürülmemiz için sudan sebepler yaratmaktalar. Bunda o kadar ileri gittiler ki şehrin ortasında birkaç kere yara bere içinde ve ölüm halinde hayatımı zor kurtarabildim.

– *Tahammül edilmez haksızlıklara göz yumamıyordum... Her şeyden evvel vatan benimdi ve ben de vatanın sahibi ve çocuğuydum. Bu zihniyeti taşıdıkça Mersin’de yaşamama ve yaşamamıza imkân yoktu. Ne yapacağımızı düşünürken bir arkadaşın İstanbul’a sürüldüğünü haber aldım.*

– *İstanbul... Bu koca şehre bir kere gidebilsem. Bin bir çareye başvurarak bir gün bu fırsatı buldum. Hemen aileme veda ederek Mersin’den kalbim intikam hırsı ile dolu olduğu halde gözlerimde boncuklanan yaşları içime akıtarak İstanbul’a hareket ettim. Buna hareket demek tuhaf olacak beş yıl uğrunda harp ettiğim vatanımda beş ay bile durmadan kaçtım. Bundan büyük acı olur mu?*

– *Burada sözünü kesen Rıza Bozkurt gözlerini bir noktaya dikmiş o acı günlerde boncuklanan yaşlarını içine akıttığı halde şimdi gayri ihtiyarî yerdeki halinin üstüne damlatıyordu.*

Onu bu acı günleri içli içli ve uzun uzun düşündürmeğe hakkım yoktu.

– *Burası işgal altında iken kaçtığın İstanbul da işgal altındaydı sanırım?*

– *Sanırım ne kelime azizim... Orada da aynı acı, aynı elem beni istikbal etti nafiye yere günlerce başımı vuracak bir makam, derdimi paylaşacak bir arkadaş aradım durdum.*

Bir gün cihan harbinde bölük arkadaşlarımdan birine rast geldim aramızda kısaca, şu muhavere geçti.

- *Rıza Bursa da işgalci kuvvetlere karşı Millî müfrezeler teşkil edilmiş ben gidiyorum gelir misin?*

Coşkun bir sevinç içinde;

- *Sorar mısın? Diyebildim. Mütarekeden beri acıdan gerilmiş, katılmış olan yüzüm ilk defa gevşedi ve güldüm. Bu öyle bir gülüştü ki sonu gelmeyen bir gülüş işte o günden beri hala gülerim.*

1336 Yılının Mart ayı içinde Bursa’da millî kuvvetlere dâhil oldum, artık vatanımın çocuğu olmuştum. Silâha sarılırken bana düşen tek vazife vardı. Onu kurtarmak, onu da benim gibi ilelebet güldürmek. (Abaç, 1940a)

Bu yazıda, Kurtuluş Savaşı’na duyulan saygı, topraklarımızın yabancıların işgaline uğramasının yarattığı üzüntü, çaresizlik, işgal yıllarında Müslüman halkın gördüğü muamele, bir Milli Mücadele kahramanının alçakgönüllü kişiliği, kendisine duyulan saygı gibi pek çok dönemi yansıtan bireysel ve toplumsal bilgiyi satır aralarında görmek mümkündür.

Ayrıca bir Milli Mücadele kahramanının Kurtuluş Savaşı sonrası aktif siyasete dâhil olduğu yazının içeriğinden anlaşılmaktadır. Bu örnek tekil olup olmadığı bağlamında, Türk Siyasal Hayatının içeriğine ve geleceğine yön verecek pek çok tartışmanın ve gelişmenin ipuçlarını vermektedir.

Bursa da millî kuvvetlere ilhakımdan sonra kendimi tam bir emniyet içinde hissettim. Fakat zamanla her geçen gün bende ikinci bir kuruntu yaratmağa başladı.

Nereye gidiyorduk? Tam teçhizatlı kuvvetler karşısında sağa sola gelişi güzel hamlelerin sonu nereye varacaktı?

Evet, ana vatanımıza, yapılan düşman kuvvetlerine kıyıda, bucakta iyi dersler veriyorduk fakat bu gölden bir damla, nehirden bir sızıntı mesabesindeydi. Bize ayutma veya hırpalama değil, halâs lâzımdı. Ve yine duyuyorduk ki; yurdumuzun işgale uğrayan her bucağında bizim gibi uğraşan birçok dağınık kuvvetler var. Ve oldukça düşmana zarar veriyorlar. Lâkin bundan ne çıkar. Ilık bir yaz gecesi o zaman Bursa’da Kuvay-i Milliye Reisi bulunan Jandarma Binbaşısı Mehmet Ali’nin beni ve iki arkadaşımı daha çağırdığını haber verdiler. Bir saat sonra Mehmet Ali’nin karşısındaydık, loş odanın içinde Mehmet Ali söylüyordu.

— Kardeşler. Şimdi Ankara'dan bir şifre aldım Mustafa Kemal Paşa bizim mintikadan da üç zabıt istiyormuş, ben de sizleri seçtim. Müsterihim beni utandırmayacaksınız. Hemen bu gece hareket edeceksiniz. Yolunuz açık olsun. Bu emrin bizde yarattığı sevinci takdir edemezsiniz. Dağınık kuvvetler demek toplanıyor ve zerreden bütünler yaratılıyordu. İşte halasa doğru...

Şimdi Ankara Birinci Süvari Alayı ikinci Bölük Kumandanı bulunuyordum. Yani Mülâzımı Sani Mersinli Ali Rızayım. Baş Kumandanımız Mustafa Kemal Paşa'nın emri Kumandasında Ana Vatana bir kâbus gibi çöken İşgal kuvvetlerini geldikleri yere sürmeğe hazırlanıyoruz.

İşte bundan sonrası malum Millî Savaşı kazandık ve bugün refahla yaşıyoruz.

Rıza Bozkurt'a bir iki ricada daha bulundum ve cevapsız bırakmamasını da ayrıca rica ettim.

— Millî savaşta hangi cephelerde bulundunuz? Hangi harplere girdiniz?

Gülerek cevap verdi.

— Bunlar saymakla tükenmez bir askerin bulunmadığı cephe bulunur. Girmedikleri harp bulunur, fakat millî savaşta asker her cephede her harpte bulunmuştur. Ben şahsen hatırladığıma göre!

Konya isyanına, demirci Efe harekâtına iştirak ettikten sonra Dumlupınar'da teşkil edilen 13. Alay beşinci bölük Kumandanlığına tayin edildim ve artık mülâzımı Sani Mersinli Ali Rıza olmuştum. Bu Alayla Çerkez Ethem harekâtına, birinci ve ikinci İnönü, birinci ve ikinci Afyon ve Sakarya muharebelerine girdim.

Düşman gerilerinde, Altıntaş ve Eskişehir akınlarına iştirak ettim. İzmir'e ilk giren kuvvetlerimiz arasında bulunmak talih ve şerefine mazhar oldum bundan büyük bir zevk bulunur mu?

Burada yine susan Rıza Bozkurt'a yalnız bir tek sualime de cevap vermesini ve bu suallerimin sonu olacağını söyledim.

— Hiç yara aldınız mı? İştirak ettiğiniz birçok harpler içerisinde sizde iz bırakan hangisidir ve nasıl oldu?

— Bende bütün millî savaş şerefli bir iz bırakmıştır. Her savaş hepsi kadar mühim hepsi kadar heyecanlıdır. Bunlardan birini anlatmakla cevap vermiş olacağımı zan ediyorum.

26 Ağustos 1338: taarruzu: ılık bir yaz sabahı... Şafağının kızılığı sonsuz sahaya başka bir güzellik, Başka bir heybet veriyor. Harpte değil de, ava çıkmış bir avcı heyecanı taşıyoruz...

27 . gününün bu güzel sabahında aldığımız bir emir üzerine Afyon'dan çekilen ve geceyi (Gazlı Göl) istasyonunda geçiren düşman kamyon nakliye kollarının imhasına koşuyorduk...

Gemi azağı alan atlarımızla koşmuyorduk, sanki uçuyorduk. 28 inci günü yine şafak sökerken bu nakliye kolunu tamamen imha ettikten sonra, düşmanın karşımıza çıkan iki alay piyade ve bir alay süvarisiyle kanlı bir harbe tutuştuk. Önümüzde hiç bir şey barınamıyordu bunu da kısmen imha ve kısmen de firara mecbur ettik...(Resul baba) sırtına tırmanıyorduk o sırada Afyon'dan çekilen düşman kıtalarını Dumlupınar' da hazırlanmış siperlerde himaye etmek üzere geriye çektiği bir düşman fırkası ile karşılaştık bu ani karşılaşma alayımızı düşündürmedi.

Kükremiş bir aslan savleti ile yürüyüş kolunda bulunan bu koca düşman fırkasına yalın kılıç ani bir hücum yaptık, bu ani baskın karşısında düşman perişan bir halde üçer, beşer sağa sola yayılarak kaçmağa başladı. (Abaç , 1940b)

Rıza BOZKURT'un Kurtuluş Savaşı'nda pek çok cephede korkusuzca görev yaptığı, bu cephelerde ön saflarda ve aktif görevlerde olduğu, Kurtuluş Savaşı'nın genel görünümü hakkında bilgi sahibi olduğu, biraz karamsar da olsa kurtuluşa inandığı anlaşılmaktadır.

Alayımızın ani baskınından şaşalayan düşman fırkası birçok zayıat vermesine rağmen her geçen dakika toplanmağa ve canını kurtarmağa uğraştığı gözüküyordu.

Artık düşman fırkası ile Alayımız arasında harp bütün şiddetiyle başlamıştı. Kılıç, süngü, dipçik gürültüsünden başka koca ovada bir şey duyulmuyordu. Düşmanın çok faik kuvveti hemen yarıya inmiş sayılabilirdi fakat Alayımız da ağır ağır eriyordu.

Bir elimde dizgin, bir elimde kılıç şursuz bir halde düşman toplulukları üzerine atılıyorum, Kılıç mübarezeleri yaparak ceset yığınları üzerinde bilâ fasıla dövüşüyorum, dövüşüyorum. Her kılıç darbesinde bir koca vücudun yerlere serildiğini gördükçe cesaretim büsbütün artıyor, kendimi tutamıyorum, hatta irademe hâkim olamıyorum. Ölüm kıymet ifade etmeyen bir şey. Fakat içim hayır ölmeyeceksin, saldır, vur daima öldüreceksin diyor.

Biran geldi ki alayımın kimseyi göremez oldum, dört tarafım düşmanla çevrilmişti. Nasıl oldu bilmem birden şahlanan atımla bir yıldırım gibi ileri atıldım savurduğum kılıç darbeleriyle önümde açılan et ve kemik yığınının bir gedikten ok gibi fırladım. Artık atım sanki uçuyordu solda kısmen mahfuz bir çalılık içine atılarak bütün hızımla kan ve pıhtıdan tanınmayacak kıyafette 40 kilometre gerimizde bulunan Kolordu merkezine doğru ilerliyordum.

Bitkin bir halde Kolordumuza iltihakımda geçen hadiseyi ve harbin sureti cereyanını kumandanlarıma anlattım.

Sonradan öğrendiğime göre Alayımız bitmiş fakat düşmanı da oralarda barınamayacak hale hatta koca Fırkayı bir kaç yüz kişiye indirmişti. Bunu duyunca arkadaşlarımı gaip ettiğime ne kadar üzöldümse, düşmanın bu muazzam kuvvetle kuvvetimiz karşısında perişan olmasına da o kadar sevindim.

Bu çetin savaşta ve aynı safta dövüşen alayımızın dördüncü bölük mülâzımı bulunan kardaşım (Atıfı) da gaip ettim. Ruhu şad olsun. Bu bire bin muharebesinde binleri yendikten sonra o da diğer kahraman arkadaşları gibi şehit olmuştu.

Bu savaştan bir kaç gün sonra İsmet İnönü'nün telgrafları üzerine bir derece mafevk madalya ile taltifedildim.

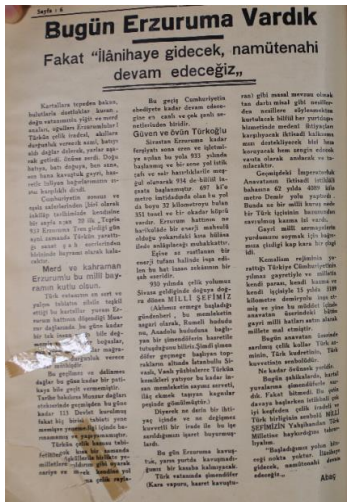
Rıza Bozkurt sözlerine son verirken yine gülerek:

— *Bilmem her yurttaşın yaptığı bu işleri bana ne diye tekrarlattın. Göyünün hoş oldu mu?*

Kendisini böyle işlerinin fazla bulunduğu bir günde sıktığımdan dolayı af dileyerek ayrılırken:

— *Haydi, uğurlar olsun diye beni de uğurlamak nezaketini esirgemedi. (Abaç , 1940c)*

İçel Halkevi Dergisi'nde üç ay üst üste yayınlanan Celal ABAÇ'ın kaleme aldığı, Rıza BOZKURT'un Kurtuluş Savaşı anılarını anlatan bu yazılar, Celal ABAÇ'ın Milli Mücadeleye verdiği değeri, Cumhuriyete olan inancını yansıtmakta ve onun vatansever kimliği ön plana çıkmaktadır.

Fotoğraf 36. İçel, Birinci Teşrin (Ekim) 1939, Sayı: 21

4.4.3. Bugün Erzurum'a Vardık

Fakat ilanihaye gidecek namütenahi devam edeceğiz.

Kartallara tepeden bakan, bulutlarla dostluklar kuran, doğu vatanımızın yiğit ve mert anaları, oğulları Erzurumlular Türk'ün çelik iradesi, akıllara durgunluk verecek azmi, batıyı aldı, dağlar delerek, yarlar aşarak getirdi, önüne serdi. Doğru batıya, batı doğruya, ben sana, sen bana kavuştuk gayri, hasretle inleyen bağrılarımızın sı-zısı karşılıklı dindi.

Cumhuriyetin sonsuz ve eşsiz zaferlerinden biri olarak inkılap tarihimizde kendisine bir sayfa açan 20 ilk Teşrin 939 Erzurum'a tren girdiği gün aynı zamanda Türk'ün yarattığı sanat şah eserlerinden birinin de bayramı olarak kalacaktır.

Mert ve kahraman Erzurumlu bu millî bayramın kutlu olsun. Türk vatanının en sert ve yalçın tabiatın silsile teşkil ettiği bu kartallar yuvası Erzurum hattının döşendiği Munzur dağlarında, bu güne kadar bir tek insan ayağı bile değmemiş.... boğazlar mağaralar, akıllara

Bu geçilmez ve delinmez dağlar bu güne kadar bir patikaya bile geçit vermemiştir. Tarihe bakılırsa Munzur dağları eteklerinde geçmişten bu güne kadar 113 Devlet kurulmuş fakat hiçbirisi tabiatı yenememiş ve yenemediği için de barınamamış ve yaşayamamıştır.

Türk'ün çelik pazusu tabi... Bu geçiş Cumhuriyetin ebediyete kadar devam edeceğine en canlı ve çok şanlı senetlerinden biridir.

Güven ve övün Türkoğlu

Sivas'tan Erzurum'a kadar ferşiyatı sona eren ve işletmeye açılan bu yola 1933 yılında başlanmış ve bir sene yol istikşafı ve sair hazırlıklar ile meşgul olunarak 1934 de bilfiil inşaata başlanmıştır. 697 kilometre imtidadında olan bu yolda boyu 32 kilometreyi bulan 351 tünel ve bir o kadar köprü vardır. Erzurum hattının ne harikulâde bir enerji mahsulü olduğu yukardaki kısa hülâsa ile de anlaşılacağı muhakkaktır.

Eşine az rastlanan bir enerji tufanı halinde inşa edilen bu hat insan zekâsının bir şah eseridir.

1930 yılında çelik yolumuz Sivas'a geldiğinde doğuya doğru dönen MİLLÎ ŞEFİMİZ

(Aklımız ermeğe başladığı günden beri, bu memleketin asgari olarak, Rumeli hududunu, Anadolu hududuna bağlayan bir şimendiferin hasretiyle tutuştuğunu biliriz. Şimdi şimendifer geçmeye başlayan toprakların altında İstanbullu Sivashlı, Vanlı yüzbinlerce Türk'ün kemikleri yatıyor bu kadar insan memleketin sayısız serveti, ilâç ekmek taşıyan kağnılar peşinde gömülmüştür.)

Diyecek ne derin bir ihtiyaç içinde ve ne değişmez kuvvetli bir irade ile bu işe sarıldığımızı işaret buyurmuşlardı.

Bu gün Erzurum'a kavuştuk, yarın yurttan kavuşmadığımız bir kasaba kalmayacak. Türk vatanında şimendifer (Kara vapuru, hasret kavuşturan) gibi masal mevzuu olmaktan darı misal gibi nesillerden nesillere söylenmekten kurtulacak bilfiil her yurttaşın hizmetinde medenî ihtiyaçları karşılayacak iktisadi kalkınmamızı destekleyecek bizi hem koruyacak hem zengin edecek vasıta olarak anılacak ve tanıtacaktır.

Geçmişteki İmparatorluk Anavatanın İktisadî istiklâli bahasına 62 yılda 4089 kilometre demiryolu yaptırdı. Bunda ne bir millî kuruş ne de bir Türk işçisinin pazusundan savrulmuş kazma izi vardı. Gayri milli sermayelerin yurdumuzu soymak için bağrımıza çizdiği kap kara bir çizgi idi.

Kemalizm rejiminin yarattığı Türkiye Cumhuriyeti'nin yılmaz gayretiyle ve milletin kendi parası, kendi kazma ve kendi işçisiyle 15 yılda 3189 kilometre demiryolu inşa etmiş ve yine bu müddet içinde anavatan üzerindeki bütün gayri milli hatları satın alarak millete mal etmiştir.

Bugün anavatan üzerinde sarılmış çelik kollar Türk azminin, Türk kudretinin, Türk kuvvetinin sembolüdür.

Ne kadar övünsek yeridir.

Bugün şahikalarda, kartal yuvalarına şimendiferle vardık. Fakat bitmedi. Bu çetin davaya başlarken istikbali çok iyi keşfeden çelik iradeli ve Türk birliğinin sembolü MİLLÎ ŞEFİMİZİN Yahşihan'dan Türk Milletine haykırdığını tekrarlayalım.

"Başladığımız yolun biteceği nokta yoktur. İlânihaye gidecek, namütenahi devam edeceğiz (Abaç , 1939a).

Celal ABAÇ, Anadolu kenti olan Mersin'de yaşayan entelektüel bir Cumhuriyet aydını olarak, yereli aşan bir kimliğe sahip olup ulusal düzeyde yürütülen politikalara duyarlıdır ve bilgi sahibidir. Bayındırlık alanında yaşanan gelişmeler onu heyecanlandırmıştır ve mutlu etmiştir.

4.4.4. Mersin’de Bayram ve Spor

Fotoğraf 37. İçel, İkinci Teşrin 1939, Sayı: 22

Başkanı Fuad Morel, Beden Terbiyesi Müdürü Necip Ergun, İdman yurdu As Başkanı Muharrem Yeğin olduğu halde bütün Spor idarecileri bu hareketleri ile biz Mersinlilere bir şeker bayramı değil Türkiye'nin belki hiç bir vilâyetine nasip olmayan heyecan ve zevk dolu bir Spor bayramı yaşattılar.

Üç gün kadınlı erkekli, büyüklü küçüklü seyircilerle dolup boşalan Stadyumda yapılan üç maçta da Mersin İdman yurdu kazandı.

<i>Antalya 0</i>	<i>Mersin</i>	<i>10</i>
<i>Malatya 2</i>	<i>„</i>	<i>3</i>
<i>Kayseri 1</i>	<i>„</i>	<i>3</i>

Gerek Mersinde ve gerekse Tarsus'ta devam eden bu maçlar tam bir Sporcuyla yakışan vekar içinde geçmiştir.

Büyüklerimiz huzurunda dört vilâyet Sporcularının yaptığı muazzam resmigeçitten sonra sayın ve Sportmen Valimiz.

— Değerli Gençler!

Türk Sporü memleket adlarının davası değil, Türk gençliğinin davasıdır. Sporcu genç bütün bir Türk genci demektir. Burada yapacağınız maçın neticesi her ne olursa olsun bir Türk sportmenine yakışan centilmenliği göstereceğinize eminim.

Hepinizin kuvvetine ve muhakkak kuvvetli olduğunuza inancım katidir, yine hepiniz de Türkiye'nin yarınını kurtarmağa ant içmiş gençlersiniz, bizim güvendiklerimiz, muhakkak ki kuvvetli ve temiz duygulu Sporsever Türk gençleridir.

Dört vilâyetin asil ve temiz gençlerine var olun der ve muvaffakiyetler dilerim.

Dört vilâyetin temiz duygulu necip Türk çocukları heyecandan ıslanan gözlerini silerek ve tam manası ile yürekten ve bir ağızdan bağırdılar.

Sağ ol... Sağ ol... Sağ ol... (Abaç, 1939b).

Mersin Halkevi'nin Mersin'de gerçekleştirilen tüm etkinliklerde olduğu gibi spor etkinliklerinde de öncü rolde olduğu, etkinliklerin halka duyurulmasını, etkinliklerin coşkuyla takip edilmesini sağladığı görülmektedir.

Ayrıca Mersin'in sanat ve tiyatro faaliyetlerinin dışında spor faaliyetlerinde de il sınırlarını aşan etkinliği ve hareketliliği, halkın bu konudaki desteği ve coşkusu bu yazıdan net bir biçimde anlaşılmaktadır.

4.4.5. Spor Hareketleri Karşısında İl Bayımız

Fotoğraf 38. İçel, Ağustos 1939, Sayı: 19

İl Bayımız Denize çıkmak için bütün tehdit ve memnuiyeti kaldırdılar.

Bundan sonra her vatandaşın gece gündüz Siliye Kayıklarla Denizden istifadesi mümkündür

Bu ay en zengin spor hareketleriyle dolu olarak geçti.

Güreş, deniz ve atletizm İçel Bölgesi birincileri seçildi. Bu hareketlerde Sayın İl Bayımızın spora karşı gösterdikleri alaka ve verdikleri ehemmiyet bütün sporseverler ve sporcular üzerinde kendisine karşı derin bir sempati uyandırdı. Meraklı seyirci kalabalığı karşısında yapılan güreşlerde söz alan İl Bayımız Burhan Teker sporcularımıza:

Mert ve yiğit gençler, İdman Yurduzu ilk ziyaretimde sizleri Türk gencine çok yakışan bir vakarla sessiz, sakın bu günkü gibi yine çalışır bulmuştum ve o müşahede bende çok temiz bir intiba bırakmış beni çok müteahhas etmişti,

Bugünkü ikinci ziyaretimde de sizi yine çalışır bir vaziyette görmüş olmağım ilk intibaımda yanılmadığım kanaatini vermiştir. Size tam bir intizamla çalışma imkânlarını hazırlamaları itibariye idarecileri tebrik eder ve sizlerin de çalışmalarınızda daima muvaffak olmanızı dilerim yiğit gençler.

Siz bu ahenkli ve muntazam çalışmalarınıza devam ettikçe bende mümkün olan her türlü yardımı yapmağı vazife bileceğim buna emin olun. Çalışın kuvvetli olun, Türk demek kuvvet demektir. Hepinize muvaffakiyetler dilerim.

O dönemde, spor etkinliklerinin yaygınlığını, bürokrasinin bu konuya önem verdiği önemi ve spor faaliyetlerinin teşvik edildiğini bu yazıdan anlamak mümkündür.

Ayrıca 10 Mart 1938, 15 Mart 1938, 25 Nisan 1939 tarihlerinde Celal ABAÇ imzalı Mersin İdman Yurdu'nun futbol müsabakalarının anlatıldığı köşe yazıları mevcuttur.

Bir bütün olarak değerlendirmek gerekirse; 1930-1945 yılları Cumhuriyet'in kazanımlarının hızla hayata geçirildiği, büyük bir toplumsal dönüşümün, kültür, sanat ve spor etkinlikleri ile hayata geçirildiği yıllardır. Celal ABAÇ o yıllarda yaşanan bu dönüşümü, Mersin'de dönemin kent kimliğini yansıtacak şekilde kaleme almış ve okurlarla paylaşmıştır.

4.5. Mersin Halkevi Bünyesinde Celal ABAÇ'ın Katkılarıyla Yapılan Tiyatro Faaliyetleri

Mersin'in özellikle 1930-1945 yılları arasındaki sosyo-kültürel zenginliği ve bu zenginliğin kentin kimliğindeki etkisi, 1933 yılında açılan Halkevi ile yakından ilgilidir. Bozkurt; Halkevlerinin kuruldukları kentin kimliğini yansıtacak şekilde örgütlendiğini ve Cumhuriyet ideolojisinin toplumu dönüştürme araçlarından biri olduğunu belirtir. Bu bağlamda Mersin Halkevi'ni değerlendiren Bozkurt, Mersin'in sahip olduğu kültürel zenginlik ve kozmopolit yapının Mersin Halkevi'nin çalışmalarını olumlu yönde etkilediğini belirtir (Bozkurt, 2016: 369-421).

1930-1945 yıllarında Mersin'de Halkevi etkinliklerinde en çok göze çarpan ve ilgi gören tiyatro etkinlikleri olmuştur. Celal ABAÇ'ın tiyatro etkinliklerinin gerçekleştirilmesine vermiş olduğu katkıyı düşünürsek, Halkevlerinin, kurulduğu kentin kimliğini yansıtma ve kentin kimliğine damga vurma amacının, Mersin'de tiyatro etkinlikleri bağlamında Celal ABAÇ'ın önderliğinde hayata geçirildiği görülür.

Özetle, Halkevi'nin Mersin'de kentin kimliğini yansıtma ve kente kimlik kazandırma bağlamındaki misyonunu, Celal ABAÇ, modern yaşamı, sanatçı kişiliği, entelektüel cumhuriyet aydını vizyonu ile hayata geçirmiştir.

1930 yılında Celal ABAÇ'ın kurucusu olduğu Mersin Belediye Şehir Bando ve Şehir Tiyatro Mektebi'nin faaliyetleri, Halkevi'nin açıldığı 1933 tarihinden itibaren Halkevi çatısı altında sürdürülmüştür. Ancak Mersin'de 1930'dan öncede çeşitli tiyatro faaliyetlerinin var olduğu görülmüştür. Örneğin 2 Mayıs 1929 tarihinde Darülbeydi tiyatrocuları üç günlük bir turne için Mersin'e gelmiş ve birinci gün Moliere'in Mürat ¹⁴, ikinci gün Teyze Hanım (M. Fahri Bey'in adaptasyonu) , üçüncü ve son gün Shakespeare'in Hamlet adlı oyunlarını sahnelemiştir (Yeni Mersin Gazetesi, 1929).

Fotoğraf 39. İçel, Eylül 1938, Sayı:9, s.27

Fotoğraf 40. İçel Eylül 1938, Sayı 9, s:28-29

Fotoğraf 41. İçel, Eylül 1938, Sayı:9, s:30,31

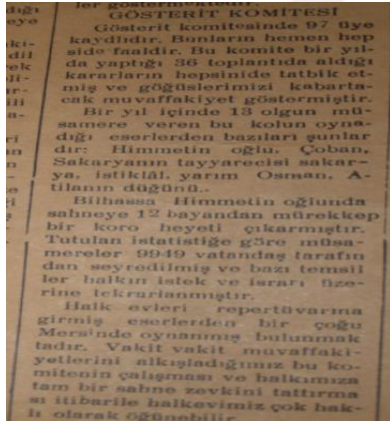
¹⁴ sıfat (sf. (mürat:i) esk. İkiyüzlü (www.tdk.gov.tr, 2018)

Halkevi bünyesinde tiyatro faaliyetlerinin Gösterit Komitesi tarafından düzenlendiği ve organize edildiği anlaşılmaktadır. 1933 yılında Gösterit Komitesi'nin üye sayısı 40'dır (Yeni Mersin, 17.03.1933). İçel Dergisi'nin Eylül 1938'de çıkan sayısında, Halkevi'nin 1933- 1938 yılları arasındaki etkinliklerine ilişkin olarak bir değerlendirme yazısı mevcuttur. Buradan anlaşıldığına göre; Gösterit Şubesi tarafından Halkevi'nin açılışında 24 Şubat 1933 tarihinde **“Dün ve Bugün”** adlı oyun temsil edilmiştir. 1933 yılında temsil edilen diğer oyunlarsa **“Köy Muallimi”** ve **“Sönmeyen Ateş”**dir (İçel, 1938: 27-31).

4.5.1. Gösterit Şubesinin 1934 Yılında Yaptığı Etkinlikler;

“Şaheserler, Eski, Mahkeme, Zelil Padişahlar, Kozanoğlu, Bir Facia, Akın, Eski Hoca, Mavi Yıldırım, Şeytana Uydum” piyeslerini temsil etmişler, ayrıca “Asker Mektubu, Vatandaş Türkçe Konuş, Giritli Hocanın Yazısı, Balat Yahudileri, Seferberlik, Mersin Dedikoduları” adlı monologları sahnelemişlerdir (İçel, 1938: 27-31).

4.5.2. Gösterit Şubesinin 1935 Yılında Yaptığı Etkinlikler;

Fotoğraf 42. Yeni Mersin, 23.02.1936

On iki temsil verilmiş, bu temsillerde on iki bayan rol almış ve binlerce kişi tarafından izlenmiştir. 1935 yılında verilen on iki gösteri yaklaşık 9949 kişi tarafından izlenmiştir.

23 Şubat 1936 tarihinde Halkevi'nin kuruluş yıldönümü nedeniyle etkinlikler yapılmış ve her yıl olduğu gibi bir önceki yılının faaliyetlerine ilişkin bilgiler verilmiştir

1935 yılı tiyatro faaliyetleri şu şekilde anlatılmaktadır:

Gösterit Komitesi'nde 97 üye kayıtlıdır. Bunların hemen hepsi faaldir. Bu komite bir yılda yaptığı 36 toplantıda aldığı kararların hepsini tatbik etmiş ve göğüslerimizi kabartacak muvaffakiyet göstermiştir.

*Bu yıl içinde 13 olgun müsamere veren bu kolun oynadığı eserlerin bazıları: **Himmet'in Oğlu, Çoban, Sakarya'nın Tayyarecisi, Sakarya, İstiklal, Yarım Osman, Atilla'nın Düğünü'dür.***

Bilhassa Himmet'in Oğlu'nda sahneye 12 bayandan mürekkep bir koro heyeti çıkartmıştır. Tutulan istatistiğe göre müsamereler 9949 vatandaş tarafından seyredilmiş ve bazı temsiller halkın istek ve ısrarı üzerine tekrarlanmıştır.

Halkevleri repertuarına girmiş eserlerden birçoğu Mersin'de oynanmış bulunmaktadır. Vakit vakit muvaffakiyetini alkışladığımız bu komitenin çalışması ve halkımıza tam bir sahne zevki tattırması itibariyle halkevimiz çok haklı olarak öğünebilir (Yeni Mersin, 23.02.1936).

Fotoğraf 43. Yeni Mersin, 25.04.1935

Çocuk Haftası Mersin'de layık olduğu ehemmiyetle kutlanıyor. Cumhuriyet alanında kurulan çocuk eğlenceleriyle birçok çocuk meşgul edildiği gibi öğleden önce ve sonra sinemada mekteplilere filmler gösterilmiştir. Bazı ilk mekteplerde de talebeler müsamereler vermiştir. Çocuk Haftası ve Ulusal Bayram adına Halkevi Temsil Komitesi'nin hazırladığı "Çoban" piyesi dün gece Halkevi müsamereler salonunda temsil edilmiştir. (Yeni Mersin, 25.04. 1935).

Fotoğraf 44. Celal ABAÇ (Reji), Çoban Piyesi, 1935

Çoban, ilerleyen tarihlerde Yeni Mersin gazetesinde sanatsal açıdan detaylı olarak irdelenmiş ve okuyuculara oyun geniş kapsamlı olarak anlatılmıştır.

16 Nisan 1935 tarihinde Anadolu turnesinde olan İstanbul Şehir Tiyatrosu Adana'dan Mersin'e gelmiş ve "Napolyon" adlı oyunu sahnelemişlerdir. (Yeni Mersin, 1935).

4.5.3. Gösterit Şubesinin 1936 Yılında Yaptığı Etkinlikler;

Fotoğraf 45. Yeni Mersin, 21.05.1936

Gösterit Komitesi'nin 1936 yılında basına yansıyan ilk büyük etkinliği 19 Mayıs 1936'da sahnelenen **Yarıncı Efe** piyesidir. Haberde gerçekleştirilen temsil öncesinde meydana gelen bazı olumsuzluklardan da bahsedilmiştir. Haber metni şu şekildedir:

Halkevi Gösterit Komitesi evvelki gece Yarıncı Efe piyesini sahneye koydu. Temsile saat dokuzda başlanacağı ilan edildiği halde iki saat evvel salonu doldurmuş ve saat sekizde izdiham şimdiye kadar görülmemiş bir şekil almıştı.

Bu kadar izdiham meydana verildiği için intizamı temin etmek mümkün olmamış gürültü, ayak vurmalar, ısıklık sesleri karşısında perdeyi ilan edilen vakitten bir saat evvel açmak mecburiyeti hâsıl olmuştur.

Temsil esnasında bazı terbiyesi kıt kötü niyetli adamlar da sahneye çıkan gençlerin taklidini yapmak ve yakışık almayacak şekilde gürültü yapmak gibi terbiyesizliklerde bulunmuşlardır.

Ne yazık ki yerleri bir müsamere salonu değil, ancak hapishane olan bu bir iki kişi bu kadar kalabalık içinde tespit edilememiştir.

Dileriz ki bundan sonra verilecek temsillerde inzibatın temini için gereken tedbirler ihmal edilmez.

Piyesin oynanmasına gelince: Saat 20'de Yanık Efe piyesinin uvertürü bando tarafından çalınmaya başladı ve yedi dakika sonra perde açıldı.

Çok güzel tertip edilmiş bir köy kahvesi dekoru, sarmaşıkların canlılığı, çeşmenin hayat verici akışı ile herkesi kendine çekiyordu.

Temsil çok canlı olarak aynı hızla sonuna kadar devam etti. Ve tam manası ile muvaffak olundu. Gerek sahne tanzimi, gerekse dekor zenginliği ve temsil kudreti bakımından tenkit götürür tarafı yoktur. Bu yurtsever gençleri tebrik etmemek elden gelmez.

Gönül rolünde (Bayan J. Öрге) gerek rolündeki incelik ve gerekse sesindeki güzelliği itibariyle çok beğenilmiş ve çok alkışlanmış, şarkıları alkışla tekrarlatılmıştır. Gönül rolünü bütün kudreti ile yaşatmıştır.

Nefise rolünde (Bayan Ayşe) ilk defa gösterit kolunda vazife almasına rağmen muvaffak olmuştur.

Turhan rolünde (Celal Abaç), Efe rolünde (Aziz Altuç), Halil rolünde (Öğretmen Mahmud), Mulla rolünde (Reşat Demir, Cenun rolünde (Kamil Gülersoy), Mehdi rolünde (Öğretmen Nazif), Ömer rolünde (Hüseyin), Kahveci rolünde (Abdullah), Zeybek (Hicazi) . Ayrı ayrı aldıkları tüm rollerini tam manası ile yaşatarak muvaffak olmuşlardır.

Hepsini tebrik ederken bu gibi temsillerin sıklaştırılmasını dileriz (Yeni Mersin, 21.05.1936).

Gazete haberine dikkat edildiğinde kadınların tiyatro sahnesinde olmaları ön plana çıkarılmış ve onların rolleri ve performansları daha detaylı anlatılmıştır. Ayrıca Celal ABAÇ bu piyeste oyuncularından biri olarak karşımıza çıkmıştır.

21 Şubat 1937 tarihli Yeni Mersin Gazetesi'nde 1936 yılına ilişkin yapılan genel değerlendirme ise aşağıdaki gibidir:

Fotoğraf 46. Yeni Mersin, 21.02.1937

Gösterit Şubesinde 24 bayan, 98 bay 122 üye vardır. Şube geçen sene 25 toplantı yapmış ve bundan başka da müsamere hazırlıkları için konferans ve müsamere salonunda rol alan arkadaşlarla sık sık birleşerek devamlı surette çalışmıştır. Bu kol halkevinin en faal uzuvlarından birisidir. Halkevinin himayesindeki Türk kadınları biçki yurdu talebelerinden bazı aile kızları da temsillerde vazife almak suretiyle muvaffakiyette mühim amil olmuşlardır.

Mersin'de bayanlara rol vermek için hiç zorluk çekilmemektedir. Bu itibarla temsil komitesi herhangi bir oyunu oynayabilmektedir.

Gösterit şubesi 1936'da 15 piyes temsil etmiş ve halkın isteği üzerine bu piyeslerden pek çoğu iki ve hatta üçer defa temsil edilmiştir. Tespit edilen rakamlara göre müsamerelerde on beş bine yakın vatandaş bulunmuştur.

Komitenin en büyük başarılarından birisi de rolleri muayyen şahıslara inhisar ettirmemesi ve halkevlerinin yetiştiricilik vasfını tam manası ile tahakkuk etmesidir (Yeni Mersin, 21.02.1937).

Gösterit şubesinin, Halkevi'nin en aktif ve en çok ilgi gören şubesi olduğu, üye sayısının her geçen yıl arttığı, diğer şubelerle iş birliği yapıldığı ve özellikle kadınların katılımının teşvik edildiği anlaşılmaktadır.

4.5.4. Gösterit Şubesinin 1937 Yılında Yaptığı Etkinlikler

Halkevi Temsil Kolu 1937 yılında İstiklal, Deliler Hekimi, Yarım Osman, Özyurt, Himmet'in Oğlu, Kafatası, Kahraman, Sevr'den Lozan'a, Yanık Efe piyeslerini sahnelemiştir (İçel; 1938).

İçeriğine ilişkin bilgiler mevcut olmasa da Sevr'den Lozan'a adlı piyes bize Cumhuriyet kazanımlarına yapılan vurguyu ve verilen önemi bir kez daha göstermektedir.

Fotoğraf 47. Yeni Mersin, 21.01.1938

21 Ocak (İkinci Kanun) 1938 tarihinde yayınlanan Yeni Mersin Gazetesi'nde Halkevinin 6 aylık faaliyetlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu haberin detayları ve Gösterit Komitesi'nin faaliyetlerine ilişkin yorumlar aşağıdaki gibidir:

9 Haziran 1937 ve 8 Temmuz 1937 tarihlerinde **Canavar ve Tavsiye Mektupları** Fındıkpınarı'nda sahnelenmiştir.

28 Ağustos 1937 tarihinde halkevi Gösterit Komitesi **Gömdüğüm O Cihan** adlı piyesi sahnelemiştir.

29 Ağustos 1937 tarihinde Atatürk Günü'nde Uçak Günü düzenlenmiştir.

29 Ekim 1937 ve 31 Ekim 1937 tarihlerinde halkevi Gösterit Komitesi **Hülleci** adlı piyesi sahnelemiştir.

06 Aralık 1937 ve 12 Aralık 1937 tarihlerinde halkevi Gösterit Komitesi **Musahipzade Celal'in Fermanlı Deli Hazretler** adlı piyesini sahnelemiştir.

25 Aralık 1937 tarihinde Sekizinci Hülleci adlı piyes sahnelenmiştir.

Konferans, konser gibi toplantılarda temsil kolu gençlerinden bazıları monologlar, manzumeler söylemek milli marşlar ve şarkılara iştirak etmek gibi ödevler de görmüşlerdir.

Temsillerde bilhassa öğretmen bayanların fazla gayretleri görülmekte ve bunların sayısı günden güne artmakta olduğu gibi aile kızları da rol almakta memnuniyete şayan alaka göstermekten geri durmamışlardır.

Köylere yapılan gezilerde köy halkının aydınlatılması için kısa gösteriler tertiplenmiş ve ülkülü manzumeler okunmuştur.

Fotoğraf 48. Celal Abaş, Kafatası Piyesi, 1937

Bu yıllarda Halkevi'nin imkânlarının yavaş yavaş artmasıyla tiyatro etkinliklerinin kırsala, köylere taşınmaya başladığı görülmüştür. Bu örnek, tiyatro etkinliklerinin şehir merkezinde ve halktan kopuk olarak gerçekleşmediğini göstermesi bakımından önemlidir.

8 Aralık 1937 tarihinde ekonomi haftası nedeniyle bir temsil vermiştir (Yeni Mersin, 09.12.1937).

16 Aralık 1937 tarihinde yerli malları ve arttırma yedi günü (haftası) nedeniyle Musahipzade Celal'in Fermanlı Deli Hazretler adlı piyesini sahnelemiştir (Yeni Mersin, 17.12.1937).

1937 yılına ait veriler incelendiğinde Eylül 1938 İçel Dergisi ile 21 Ocak 1938 tarihli Yeni Mersin Gazetesi'nde 1937 yılına ait bilgiler birbiri ile çelişmemekle birlikte her ikisinde de eksiklikler olabileceği, verilerin birbirini tamamlar nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Mersin'de Halkevi Gösterit Komitesi'nin tiyatro faaliyetlerine ek olarak İstanbul'dan sık sık tiyatro grupları gelmiş ve oyunlar sahnelemiştir. Öreğin, 14 Mayıs 1937 tarihli Yeni Mersin gazetesinde tiyatro oyuncusu Ertuğrul Sadi'nin¹⁵ ve arkadaşlarının Mersin'e geldiği ve Sefiller adlı oyunu sahneleyeceğini okurlarına duyurulmuştur (Yeni Mersin, 14.05. 1937).

4.5.5. Gösterit Şubesinin 1938 Yılında Yaptığı Etkinlikler;

Fotoğraf 49. Yeni Mersin, 06.01.1938

Fotoğraf 50. Yeni Mersin, 16.02.1938

5 Ocak 1938 tarihinde Kurtuluş Günü Kutlamaları nedeniyle **"Canavar"** adlı piyes sahnelenmiştir.

*Halkevi Temsil Komitesi kurtuluşumuzun 16. Yıldönümü onuruna ¹⁶ dün akşam halkevi sahnesinde **"Canavar"** piyesini temsil etmişlerdir.*

Çok kalabalık bir seyirci kütlesi karşısında Hasan Genç bir söylev verdi ve sonra temsile başlandı. Temsil heyeti umumiyesi itibariyle iyi geçmiştir (Yeni Mersin, 6.01.1938).

16 Ocak 1938 tarihli Yeni Mersin Gazetesi'nde yer alan haberde Gösterit Komitesi'nin Şubat ayı planlamasına yer verilmiştir.

*Halkevi temsil komitesi ay sonunda sinema salonunda temsil edilmek üzere Saylavımız¹⁷ Ferit Celal Güven'in **"Çakır Ali"** adındaki millî piyesi ile Ahmet Nurettin'in **"Sekizinci"** komedisini hazırlamaya başlamışlardır.*

Provalar sona erdiğinde çok ehemmiyet verilen bu eserler sinema binasında ilk defa temsil edilerek Kurban Bayramı'nda Silifke Halkevi'nde İhtimai Muavenet Komitesi adına tekrarlanacaktır.

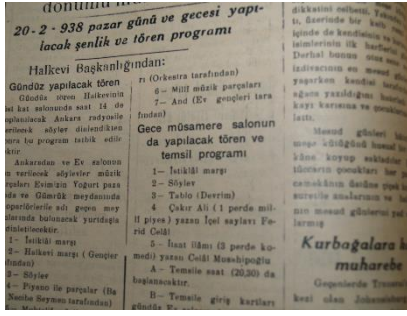
Halkevlerinin açılışına tesadüf eden 23 Şubat'ta umuma Halkevi sahnesinde aynı eserler temsil edilecektir (Yeni Mersin, 16.01.1938).

¹⁵ Ertuğrul Sadi Tek, 01.01.1897-01.01.1981, oyuncu, yönetmen. Rol aldığı filmler: İki Çalgıcının Seyahati (1962), Kabadayılar Kralı (1961), Kader Değişmez (1959), Ninni Talihsiz Yetime (1958), Kumpanya (1958), Kirli El (1958), Bu Vatan Bizimdir (1958), Düşkünler/Beyaz Baykuş (1948), Canavar (1948), yönettiği film: Canavar (1948). (www.sinematurk.com, 2018)

¹⁶ O yıllarda Mersin'in düşman işgalinden kurtuluşu 5 Ocak tarihinde kutlanmaktadır. Günümüzde ise Mersin'in düşman işgalinden kurtuluşu 3 Ocak olarak kutlanmaktadır.

¹⁷ isim Milletvekili, mebus, Türk Dil Kurumu,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.570f6972e3d580.26234253

Fotoğraf 51. Yeni Mersin, 19.02.1938

19 Şubat 1938 tarihli Yeni Mersin Gazetesi'nde 20 Şubat tarihinde Halkevi'nde açılış etkinlikleri kapsamında neler yapılacağına ilişkin haberde Gösterit Komitesi'nin etkinliklerine ilişkin olarak şu bilgilere ulaşılmıştır:

20 Şubat 1938 tarihinde saat 20:30' dan itibaren Çakır Ali ve İtaat İlamlı piyesleri sahnelenecektir (Yeni Mersin, 19.02.1938).

Fotoğraf 52. İçel, Eylül 1938, Sayı: 9

25 Şubat 1938 tarihli Yeni Mersin gazetesi yeni bir tiyatro etkinliğine ilişkin bilgi vermektedir: *Halkevi gösteri komitesi tarafından bu Cumartesi akşamı halk sinemasında Alay onuruna bir temsil vereceği haberi alınmıştır. Gösteri komitesi temsil edecekleri eserin provalarına her akşam devam etmektedir.* (Yeni Mersin Gazetesi , 25.02.1938)

Fotoğraf 53. Celal Abaç (no:6), İtaat İlamlı Piyesi, 1938

24 Mart 1938 tarihli Yeni Mersin gazetesinde yer alan haberde, Raşit Rıza'nın ¹⁸ Yeni Türk Tiyatrosu adını verdiği tiyatro topluluğu ile Mersin'e geldiği ve Mersin'de üç temsil vereceği iletilmiştir.

Mersin'in kültürel yönden özellikle de tiyatro faaliyetleri yönünden ne kadar zengin ve renkli olduğunu buradan anlamak mümkün

¹⁸1890 yılında İstanbul'da dünyaya gelen oyuncu hukuk öğrenimi gördüğü sırada Ahmet Fehim Efendi Tiyatrosu'nda sergilenen Vatan Yahut Silistre oyununda (1908) ilk kez sahneye çıktı. Bu toplulukla turnelere de çıkan Samako, Ahmet Fehim'le birlikte Samsun'da Meşrutiyet Tiyatrosu'nu kurdu. Daha sonraki yıllarda ise İstanbul, Kaval, Edirne gibi çeşitli şehirlerde sergilenen oyunlarda rol aldı. Birinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul'da kalan Samako, 1915 yılında Darülbeydi'ye girdi. Burada özellikle Eliza Binemeciyan'la oluşturdukları ikili sayesinde ününü arttırdı. 1917 yılında Sedat Simavi'nin yönettiği Casus ve Pençe, 1919 yılında ise Ahmet Fehim'in yönettiği Mürebbiye ve Binnaz isimli sinema filmlerinde oynadı. 1920'de Darülbeydi'den ayrılarak kendi ismini verdiği tiyatro topluluğunu kurdu. Tiyatrosu ile hem İstanbul'da hem de Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde oyunlar sergiledi. 1950 yılında İstanbul Şehir Tiyatroları'na geri döndü ve burada hem oyunculuk hem de yönetmenlik kariyerine devam etti. Sanatçı 25 Şubat 1961'de İstanbul'da öldü. (wikipedia.org, 2018)

olmaktadır. İstanbul'dan tiyatro gruplarının Mersin'e gelmesi şüphesiz aslen İstanbullu olan ve orada da tiyatro faaliyetlerine katılan Celal ABAÇ'ın Mersin de olması ile ilişkilendirilebilir. Bu

Fotoğraf 54. Celal Abaç (no: 4), Kozanoğlu Piyesi, 1938

ziyaret ayrıca Mersin'de tiyatroya ciddi bir talebin olduğunu gözler önüne sermektedir.

Halkevi Dergisi'nin birinci sayısında; 1933-1938 yılları arasındaki faaliyetleri hakkında şu bilgilere yer verilmiştir:

Genel olarak Halkevi Gösterit Komitesi'nin ilk beş yıllık faaliyetleri değerlendirildiğinde ise; 1933-1938 yılları arasında Evimiz örgütü (Halkevi Gösterit Şubesi) tarafından 34 oyun sahnelenmiş, 13179 kişi tarafından izlenmiştir.

Evimiz örgütü (Halkevi Gösterit Şubesi) dışında 54 oyun sahnelenmiş, 41712 kişi tarafından izlenmiştir (İçel, 1938:18).

4.5.6. Gösterit Şubesinin 1939 Yılında Yaptığı Etkinlikler

12 İkinci Kanun (Ocak) 1939 tarihli Yeni Mersin Gazetesinde yer alan haberde; Halkevi Gösterit Komitesi'nin 5 Ocak tarihinde Mersin'in kurtuluşunun yıldönümü nedeniyle temsil ettiği "Kavga Sonu" adlı piyesin 14 Ocak 1939'da yeniden sahneleneceği okurlara iletilmiştir. (Yeni Mersin Gazetesi, 12.01.1939).

Aynı tarihli Yeni Mersin gazetesinde seyirci takma adı ile yazılmış "Kavga Sonu Piyesi Oynanırken" adlı bir değerlendirme yazısı mevcuttur. Yazıda oyun ve oyuncular hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Bu yazıda belirtildiğine göre Celal Abaç oyunda avukat Sükuti Ali Bey rolünde sahneye çıkmıştır (Yeni Mersin Gazetesi, 12.01.1939).

15 Şubat 1939 tarihli Yeni Mersin Gazetesi'nde yer alan haberde Halkevi'nin açılış günü kutlamaları kapsamında 3 perdelik "Babaların Günahı" adlı piyesin sahneleneceği bilgisi verilmiştir (Yeni Mersin Gazetesi, 15.02. 1939).

Fotoğraf 55. Yeni Mersin, 31.03.1939

31 Mart 1939 tarihli Yeni Mersin gazetesinde "Ekonomi ve Arttırma Cemiyeti Kongresi Yapıldı " başlığıyla çıkan haberde Celal Abaç'ın bu kongrede kongre katibi görevinde olduğu belirtilmiştir. Celal Abaç'ın tiyatro ve spor alanında göstermiş olduğu faaliyetlere ek olarak dönemin diğer sosyal etkinliklerinde de aktif olduğu görülmekte ve Mersin'in

o dönemde sosyo-kültürel hayatında önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır (Yeni Mersin, 31.03.1939).

4 Nisan 1939 tarihli Yeni Mersin gazetesinde “İstanbul Şehir Tiyatrosu Mersin’e de Uğramaya Karar Verdi ” başlıklı yayınlanan haberde; daha önceki yıllarda düzenli olarak gerçekleştirilen bahar turnesine bu sene Mersin’in de dahil edildiği ve Mersin’de azami dört temsilin verileceği okurlara iletilmektedir (Yeni Mersin, 4.04.1939).

İstanbul Şehir Tiyatrosunun daha önce programlarında yer almayan Mersin’i 1939 yılında turne programına dâhil etmeleri o yıllarda Mersin’de tiyatronun ne kadar ilgi gördüğünü göstermektedir.

19 Nisan 1939 tarihli Yeni Mersin gazetesinde yer alan habere göre; Halkevi temsil kolu 23 Nisan kutlamaları kapsamında “Kanun Adamı” adlı piyesi sahneleyecektir (Yeni Mersin, 19.04.1939).

4 Mayıs 1939 tarihli Yeni Mersin gazetesindeki “Ankara Halkevi Temsil Komitesi Şehrimizde 3 Temsil Verecek” başlıklı haberde Ankara Halkevi temsil komitesinin turne kapsamında Mersin’e geleceği ve temsiller vereceği belirtilmiş olup temsillerin detaylarına haberde yer verilmiştir (Yeni Mersin Gazetesi, 04.05.1939).

Fotoğraf 56. İçel, Mayıs 1939, Sayı:16

Aynı etkinlik 1939 yılı Mayıs ayında yayınlanan İçel Dergisinde şu şekilde okuyuculara duyurulmuş ve haberde o ay gerçekleştirilen diğer etkinliklere yer verilmiştir. :

*Cenup Tanışma turnesine çıkan Ankara Halkevi Temsil Kolu Adana ve Tarsus ziyaretlerinden sonra Evimiz temsil salonunda Halkevleri repertuarından Bir Kelime piyesi ile Zor Nikah ve Palavra komedilerini temsil etmişlerdir. Rejisör **Ercüment Behzat** ¹⁹ ve sahne nazımı Hami'nin de iştirak ettiği bu genç grup temsillerde çok muvaffak oldu. Mersinliler üzerinde unutulmaz hatıralar bıraktı. Bilhassa dekor ve ışık güzelliği Mersin için yepyeni bir şeydi. Bu hatırlarınas grup Evimiz Temsil Kolu'na ayrıca iki takım dekor hediye etmiştir.*

*Evimiz Temsil Kolu Komitesi 19 Mayıs'ta **Vedat Urfi'nin** ²⁰ 2 perdelik Kanun Adamı piyesini yüzlerce yurttaş huzurunda temsil etmiştir. Esere zengin bir program da ilave edilmiş ve bu itibara çok güzel bir gece geçirilmiştir. Piyenin temsilinde rol alan arkadaşlar her hususta muvaffak olmuşlardır (İçel, 1939:16).*

¹⁹ Ercüment Behzat Lav (1903- 17 Kasım 1984), İstanbul'da doğdu, İstanbul Sultanisi'ni bitirdikten sonra Darülbeyde'de aktörlük yaptı. Dört yıl süre ile Berlin'de Stern Müzik Konservatuvarı ve Reinhart Tiyatro Akademisi'nde öğrenim gördü. Radyoda spikerlik ve yayın şefliği, tiyatro yönetmenliği ve öğretmenlik yaptı. İstanbul'da öldü (wikipedia.org, 2018).

²⁰ Vedat Örfi Bengü (d. 14 Ekim 1900, İstanbul - ö. 25 Mayıs 1953, İstanbul) Türk film yönetmeni ve senaryo yazarı. Türk sinemasında Muharrem Gürses'ten önceki ağıdalı melodram türünün babası sayılır (wikipedia.org, 2018).

1939 yılında Halkevi Gösterit Komitesi faaliyetleri genel olarak şu şekildedir. 11 Temsil verilmiş, bu temsilleri 6457 kişi izlemiştir. Köylerde dört açık hava temsili verilmiş ve iki kez de komşu kazalara gidilmiştir (İçel, 1939: 21).

4.5.7. Gösterit Şubesinin 1940 Yılında Yaptığı Etkinlikler

Fotoğraf 57. İçel, Ocak 1940, Sayı: 24

1940 yılı Nisan ayında yapılan ve Mayıs ayında yapılması planlanan etkinliklere ilişkin bilgiler şu şekildedir:

Fotoğraf 58. İçel, Nisan 1940, Sayı: 27

Fotoğraf 59. Yeni Mersin, 6.05.1940

Halkevi'nin açılış yıldönümü münasebetiyle Tarsus Halkevi Temsil Komitesi, Evimiz Temsil Komitesi'ne iade-i ziyaret yapmış ve Güneş Sineması'nda Evimiz Temsil Kolunun hazırladığı İstiklal Tablosunu müteakip "Hedef" piyesini temsil etmişlerdir.

Bu eserde rol alan bütün arkadaşlar çok muvaffak olmuşlar ve 1200 seyirci tarafından uzun uzun takdirle alkışlanmışlardır (İçel, 1940: 10).

Evimiz Temsil Kolu gençleri Güneş Sineması'nda Himmet'in Oğlu piyesini temsil etmişler ve eserde rol alan gençler çok muvaffak olmuşlardır. Bilhassa Himmet'in Oğlu'ndaki dekor çok beğenilmiştir.

Temsil kolundan bir grup Silifke'ye giden sporcularla birlikte Silifke'ye giderek Silifke Halkevi Salonu'nda Kanun Adamı'nı muvaffakiyetle temsil etmişlerdir.

Temsil kolumuz Genel Sekreterliği'nin tensibi üzerine Mayıs ayında Urfa ve Gaziantep'te temsiller vermek üzere Mersin'den hareket edecektir.

Bu turnede temsil kolu Himmet'in Oğlu, Kör ve Bir Azizlik piyeslerini temsil edeceklerdir. (İçel, 1940: 8-9)

Ayrıca aynı haberin devamında Aslanköy Halkevi'nin Mayıs ayı içerisinde Mersin'de bir temsil vereceği bilgisi yer almaktadır.

Mayıs 1940'da Halkevi Temsil Kolu'nun Urfa Gaziantep ve Birecik' de temsiller verdiği turneye ilişkin Celal ABAÇ tarafından kaleme alınmış olan yazılar önceki bölümlerde yer almaktadır.

Gerçekleştirilen turne dönemin Yeni Mersin Gazetesi'nde okuyuculara aşağıdaki gibi aktarılmıştır:

Dün öğleden sonra Halkevimizin Temsil Kolu Urfa, Antep'te temsiller vermek üzere hareket etmişlerdir. On beş gün devam edecek olan seyahate on altı arkadaş iştirak etmişlerdir.

Kafileye Bay Necip Mecit Ergün riyaset etmektedir. Celal ABAÇ her zaman olduğu gibi temsiller rejisörlüğünü üzerine almıştır.

Diğer arkadaşlar da şunlardır: Reşat Demir, Adnan Ekimci, Medine Duran, İsmail Gedik, Cahit Tümer, Mahmut Doğruöz, Sophan Koloğlu, Mehmet Tanrıverdi, Mehmet Kaya Bükten, Remziye Oku, Memduh Özbasmacı, Edibe Toray, Fuat Tuğan ve İhsan Aksu'dur. Temsilcilerimiz bindikleri kompartımanın önüne üzerine Mersin Halkevleri Temsil Kolu diye güzel bir levha asmış bulunuyordu. Şehrimizde her zaman muvaffakiyetle temsiller yapan gençlerimizi istasyonda Vali Vekili ve Maarif Müdürü Refik Ergündüz, Halkevi Reis Vekili yağ fabrikası müdürü Sukuti Sözen, halkevliler, gazeteciler, idmancılar ve daha birçok arkadaşları tarağından uğurlanmışlardır. Temsilcilerimize iyi yolculuklar ve gittikleri yerlerde muvaffakiyetler dileriz (Yeni Mersin, 6.05.1940).

Fotoğraf 60. Işık, 6.05.1940, Urfa

6 Mayıs 1940 tarihinde Urfa'da yayınlanan Işık gazetesi de şehre gelen Mersin Halkevi Gösterit Komitesi'ni okurlarına tanıtmakta ve haberde turneyle ilgili detaylı bilgiler verilmektedir (Işık, 06.05.1940).

Işık gazetesinin 8 Mayıs 1940 tarihli baskısında temsillere ilişkin detaylı bilgiler yer almaktadır:

Mersin Halkevi temsil kolunun şehrimize gelmiş ve Halkevimizde pazartesi gecesi ilk temsilini vermiş olduğunu gazetemizin dünkü nüshasında yazmıştık Mersin Halkevi temsil kolu dün gece de ikinci temsili olarak Vedat N. Torun (Kör) adındaki piyesini temsil etmiştir. Halkevi temsil salonunu iki gece üst üste hıncahınç bir şekilde ve tek sandalyelik boş yer kalmamak üzere halkımızdan binlerce kişi bu temsilleri seyretmiştir. Temsili yapan gençler rollerinde muvaffak olmuşlar ve kalabalık seyircinin, kültürel ve sırf halka bir hizmet olsun diye uzun yolculuklar yaparak şehrimize kadar gelen bu kıymetli gençleri candan takdir etmişlerdir. Dün geceki temsili Valimiz de teşrifle görmüşlerdir. Şeklinde (Işık, 08.05.1940).

Fotoğraf 61. İcel, Mayıs 1940, Sayı: 28

Fotoğraf 62. İcel, Mayıs 1940, Sayı: 28

Mayıs 1940'da 28. Sayısı yayınlanan İçel Dergisinde turneye giden gösterit kolu heyetinin fotoğrafları (fotoğraf: 61) ve Himmet'in oğlu piyesinden çekilen bir fotoğraf (fotoğraf: 62) okurlarla paylaşılmıştır.

Halkevi Gösterit Komitesinin etkinliklerinde yukarıda da görüldüğü gibi Celal Abaç her zaman en başta yer almıştır. Öte yandan 1940 yılında Urfa ve Antep'e yapılan turne faaliyetlerinin ne kadar etkin ve başarılı olduğunu gözler önüne sermektedir.

29 Ekim 1940 tarihinde Cumhuriyet Bayramı kutlamaları kapsamında Halkevi Gösterit Komitesi Güneş Sineması'nda "Para Delisi" ve "Fevkalade Fedakârlık" adlı oyunları temsil etmiştir (İçel, 1940:16).

1940 yılı Aralık ayında Halkevi Gösterit Komitesi Güneş Sineması'nda "Erkek Kukla" ve "Mahçuplar" piyeslerini temsil etmiştir (İçel, 1940:11).

4.5.8. Gösterit Şubesinin 1941 Yılında Yaptığı Etkinlikler

1941 yılı Ocak ayında Mersin'in kurtuluşu etkinlikleri kapsamında Halkevi Gösterit Komitesi Güneş Sineması'nda "Erkek Kukla" ve "İstiklal" adlı oyun piyeslerini temsil etmiştir (İçel, 1941:12).

23 Şubat 1941 Pazar günü Halkevinin açılış yıldönümü dolayısıyla yapılan kutlama etkinliklerinde Temsil koluna mensup öğretmenler tarafından "Beyaz Baykuş" piyesi temsil edilmiştir (İçel, 1941: 11, Yeni Mersin, 25.02.1941).²¹

1 Mayıs Bahar Bayramı dolayısıyla Gösterit Komitesi temsilde bulunmuştur. Temsile ilişkin haber şu şekildedir:

1 Mayıs Bahar bayramı münasebetiyle Evimiz köycülük komitesi tarafından (Tece) köyü civarında bulunan Çamlık mevkiine bir gezi tertip edilmiş ve bu geziye Evimiz kollarına mensup iki yüze yakın azâ iştirak etmiştir. Bu mevki civarındaki Tece, Çeşmeli, Kargıpınarı, Elvanlı, Kargıcak, Mezitli, Davullepe ve Tömük köylerinden gelen yüzlerce vatandaşın huzur ile Temsil kolumuz tarafından (Eğitmen) piyesi temsil edilmiş ve köylülerimiz tarafından alâka ile takip edilmiştir (İçel, 1941:9).

Halkevi Mayıs- Haziran aylarında köy gezileri düzenlemiş, Karacailyas'a yapılan gezide Halkevi Temsil kolu Reşat Narin'in "İstiklal" piyesini temsil etmişlerdir (İçel, 1941:11).

Temmuz- Ağustos aylarında köy gezileri devam etmiş, bu konuda Halkevi Dergisi'nde yer alan haber şu şekildedir; "Evimiz temsil koluna mensup arkadaşlar Gözne Yaylası'na giderek İstiklal ve Babürşah'ın Seccadesi adlı piyesi temsil etmişlerdir. Gözne'de bulunan ve civar köylerden gelen yüzlerce köylü yurttaşlar tarafından büyük bir sevinç ile karşılanmıştır." (İçel, 1941:11).

Halkevi Temsil Kolu 1941 Ekim ayında Cumhuriyet Bayramı etkinlikleri kapsamında faaliyetlerini sürdürmüş, Halkevi Dergisi 1941 yılı 44-45 sayılarında bu konuyu okuyucularına

²¹ İçel Dergisi Mart 1941 tarihinden itibaren iki ayda bir yayınlanmaya başlamıştır.

bu etkinliği şu şekilde aktarmıştır ; *“Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle Evimiz Temsil Kolu tarafından Bir doktorun Ödevi piyesi Çocuk Esirgeme Kurumu Sineması’nda muvaffakiyetle temsil edildi. Bine yakın vatandaş tarafından alaka ile takip edildi.”*

4.5.9. Gösterit Şubesinin 1942 Yılında Yaptığı Etkinlikler

Şubat 1942’de Halkevlerinin kuruluşunun 10. Yılı nedeniyle Tarih ve Müze Komitesi Reisi ve ortaokul müdürü Ferid Kuran tarafından konferans verilmiş, Mersin Halkevi’nin genel faaliyetlerinden bahsedilirken, Temsil Kolu’na ilişkin haber şu şekildedir;

“Bu kolumuz büyük bir hızla temsillerine devam etmişler ve genel sekreterlik repertuvarına dahil şehrimizde kışın sinemada ve yazın da açık hava köy ve yaylalarda muvaffakiyetle büyük eserleri temsil etmişlerdir. Bundan başka vilayet ve kazalara turneler tertip etmişlerdir” (İçel, 1942: 2).²²

4.5.10. Gösterit Şubesinin 1943 Yılında Yaptığı Etkinlikler

Yeni Mersin Gazetesinin 23 Şubat 1943 tarihli baskısında Halkevinin açılış yıldönümü kutlamalarında temsil kolunun bir piyes temsil ettiğini okuyucularına duyurmuştur (Yeni Mersin Gazetesi, 23.02.1943).

21 Birinci Teşrin 1943 tarihinde Yeni Mersin gazetesinde Ayhan takma adlı yazarın yazmış olduğu Halkevi Temsil Kolu başlıklı yazıda Celal Abaç’tan övgüyle bahsedildiği görülmektedir:

“Merdivenler beni seslere götürdü. Gördüm ki bir yığın arkadaş Cumhuriyet bayramı için bir piyes prova ediyor. Başlarında yirmi yılın uzun tecrübe ve muvaffakiyetlerinin olgunlaştırdığı Celal Abaç ve genç sanatkâr Sophan Koloğlu...” (Yeni Mersin, 1943).

28 Birinci Teşrin 1943 tarihinde Yeni Mersin gazetesinde yayınlanan haberde Halkevi Temsil kolunun “Kör” adlı tiyatro oyununun temsil edildiği bilgisi yer almaktadır (Yeni Mersin Gazetesi, 28.10.1943).

14 İkinci Teşrin 1943 tarihli Yeni Mersin Gazetesi’nde “Sekizinci” başlığı ile yayınlanan tiyatro haberinde; Celal Abaç’tan Halkevi Temsil Kolunun “emektar rejisörü” diye bahsetmektedir (Yeni Mersin Gazetesi, 14.11.1943).

Celal Abaç 1929’da geldiği Mersin’de, İstanbul’daki yaşam tarzına uygun bir ortamla karşılaşmıştır. Onun Mersin’e neler kattığını, Mersin’in o yıllardaki gündelik yaşamında ve sanat dünyasında ne anlam ifade ettiğini, gazete köşelerinden taştan övgülerde görmek mümkündür

²² Bu tarihten sonra Halkevi tarafından düzenli olarak basılan İçel Dergisi Ağustos 1945 tarihine kadar basılmamıştır. 49-1 nolu baskısı Ağustos 1945’de yayınlanmıştır. Benzer şekilde Yeni Mersin gazetesi de 2. Dünya Savaşı döneminde yaşanan zorluklardan olsa gerek sayfa sayısını azaltmış ve ağırlıklı olarak savaşa ilişkin haberlere yer vermiştir.

4.5.11. Gösterit Şubesinin 1944 Yılında Yaptığı Etkinlikler

26 Şubat 1944 tarihli Yeni Mersin gazetesinde yer alan habere göre Halkevi Temsil Kolundan 15 kişilik bir grup Tarsus'a giderek "Yanlış Yol" ve "İnsan Sarrafı" piyeslerini temsil etmişlerdir.²³

4.5.12. Gösterit Şubesinin 1945 Yılında Yaptığı Etkinlikler

27 Şubat 1945 tarihli Yeni Mersin'de çıkan habere göre 25 Şubat tarihinde halkevinin açılış yıldönümü dolayısıyla Güneş Sineması'nda "Kör" piyesi temsil edilmiştir (Yeni Mersin Gazetesi, 27.02.1945).

13 Mart 1945 tarihli Yeni Mersin'de çıkan habere göre "Kör" piyesi Halkevi Temsil Kolu tarafından Tarsus'ta temsil edilmiştir (Yeni Mersin Gazetesi, 13.03.1945).

1945 yılı Ağustos ayında; belediye bahçesinde Aka Gündüz'ün "Yarım Osman" adlı piyesi 30 Ağustos Zafer Bayramı'nda oynanmış ve 600 kişi tarafından izlenmiştir.

1945 yılı Eylül ayında; Fındıkpınarı yaylasına bir gezi düzenlenmiş, Vedat Nedim Tör'ün üç perdelik "Kör" adlı piyesi ile "Şikago Çiftçisi" adlı komedi oynanmış, oyunları 550 kişi izlemiştir.

1945 yılı Ekim ayında; 28-30 Ekim akşamları Kurum Sineması'nda Cumhuriyet Bayramı onuruna Çakır Ali piyesi ile Mahcuplar komedisini büyük bir başarı ile temsil etmiş, temsilleri 1500 kişi izlemiştir.

1945 yılı Kasım ayında; 25 Kasım 1945'de Temsil Kolu Muammer Karaca Tiyatrosu'na katılarak Sosyal Yardım Kolu yararına "Mahcuplar" komedisini oynadı ve temsili 1000 seyirci izledi.

Halkevi'nin tiyatro faaliyetlerini özetlemek gerekirse; 1932 ile 1946 yılları arasında ülke genelinde Halkevlerinin repertuarında yer alan ve Mersin Halkevi tarafından sahnelenen oyunların genel bilgileri aşağıdaki gibidir:

<u>Oyunun Adı:</u>	<u>Sahnelendiği Tarih:</u>
Mete	1932
Köy Muallimi	1933
Çoban	1935
Kozanoğlu	1936
Yalnız Bir Kelime	1937
Kafatası	1937
Çakır Ali	1938

²³ Bu yıla ilişkin veriler oldukça kısıtlıdır.

İtaat İlâmı	1938
Kozanoğlu	1938
İstiklal	1941
Kanun Adamı	1943
Seriye Mahkemesi	1943
Ceza Hâkimi	1943
Şikago Çiftçisi	1943
Vatan ve Vazife	1943
Yaşayan Ölü	1944
Şikago Çiftçisi	1945
Kanun Adamı	1945
Beyaz Baykuş	1945
Erkek Kukla	1945
Çakır Ali	1945
Mahcuplar	1945
Para Delisi	1946 (Karadağ, 1988: 261-262).

Karadağ' ın yukarıda yer alan Mersin Halkevi'nde sahnelenen tiyatro oyunları listesini, Halkevlerinin Genel Repertuarı doğrultusunda yaptığı düşünülmektedir. Yerel gazete ve dergi arşivleri incelendiğinde Karadağ'ın listesi ile uyumsuzluklar göze çarpmaktadır. Aşağıda Mersin'de 1933-1945 yılları arasında sahnelenen tiyatro oyunlarını, yerel gazete ve dergilerin arşivlerindeki bilgiler ışığında görmek mümkündür.

Tablo 5. Mersin’de Tiyatro Etkinlikleri (1933-1945)

Yıl	Halkevi Temsil Kolu Üye Sayısı	Gösterilen Oyunlar	Gösteri Sayısı	Katılımcı Sayısı	Toplantı Sayısı
1933	40	Dün ve Bugün,Köy Muallimi, Sönmeyen Ateş			
1934		Şaheserler, Eski, Mahkeme, Zelil Padişahlar, Kozanoğlu, Bir Facia, Akın, Eski Hoca, Mavi Yıldırım, Şeytana Uydum” piyesleri, ayrıca “Asker Mektubu, Vatandaş Türkçe Konuş, Giritli Hocanın Yazısı, Balat Yahudileri, Seferberlik, Mersin Dedikoduları ” adlı monologları			
1935	97	Himmet’in Oğlu, Çoban, Sakarya’nın Tayyarecisi, Sakarya, İstiklal, Yarım Osman, Atilla’nın Düğünü’dür.	13	9949	36
1936	122 (24 K, 98 E)	Yanık Efe	15	15000	25
1937	145 (24 K, 121 E)	İstiklal, Deliler Hekimi, Yarım Osman, Özyurt, Himmet’in Oğlu, Kafatası, Kahraman, Sevr’den Lozan’a, Yanık Efe	9	7500	11
1938	150 (26 K,124 E)	Canavar, Çakır Ali, Sekizinci. İtaat İlâmı	6	6335	31
1939		Kavga Sonu, Babaların Günahı	11	6457	
1940		Himmet’in Oğlu, Kanun Adamı, Para Delisi, Fevkalade Fedakarlık, Erkek Kukla, Mahcuplar		1200	
1941		Eğitmen, Erkek Kukla, İstiklal, Beyaz Baykuş, İstiklal, Bir doktorun Ödevi			
1942					
1943		Kör			
1944		Yanlış Yol, İnsan Sarrafı			
1945		Kör	9		
TOPLAM			63	46441	103

5. DÖNEMİN SANAT HAYATINA DAİR YAZILAR

5.1. Tiyatro İhtiyacı

Fotoğraf 63. Yeni Mersin, 12.01.1933

Küçük kasaba entelektüeli birçok mahrumiyete katlanarak yaşarken bilir ki; işlediği telakki ve kanaat ne kadar canlı ve muhitine faydalı olsa da o hiçbir zaman akis uyandıracak değildir! Kubbede hoş bir seda hakkını bile kazanmadan sönen ne fısıltılarımız, ne mırıltılarımız var.

Bir tiyatro... Bir Anadolu kasaba ve köy tiyatrosunun doğması, yer alıp mahsul vermesi için bir iki yıldır Mersin gazetelerinde epey konuştuk. Fakat sanmam ki bu sanat ve hareket mevzuu basit bir şehir haberi kadar alaka uyandırmış olsun.

Bu acı kayıtsızlığa rağmen bana tekrar tiyatromuz hakkındaki görüşlerimi tespit vesilesini hazırlayan sebep, Raşit Rıza Bey heyetinin Mersin'de bulunmasıdır.

İki sene evvel Raşit Bey şehrimize uğradığı zaman bu ziyaretin intibalarını "Akin'da" kıt bir muvaffakiyet olarak kaydetmiştik; Repertuar bayatlamış ve vodvillerle dolu ve Raşit Bey bize eski sanatkar hüviyetinin bir tayfı gibi görünmüştü. Hiç de hoş olmayan hatırayı yazarken; Biz müteakmil tiyatronun seyircisi olmak istiyoruz. Demiş ve ilave etmiştik.

"Raşit Rıza Bey Sizi yine bekleyeceğiz. Fakat bize o eserle gelin ki on sene evvelki kıymetinizi hatırlayarak telehüf duymayalım. Sizi müstakbel sahnemizin büyük bir feyzi olarak alkışlayalım!"

Rakipsiz sanatkarımızı bu sefer özlediğimiz gibi bulduk. Vakıa dar ve az olgun bir kadro ortasında bir yama gibi işleyerek üzüntümüze acınmamıza sebep oluyordu. Fakat himayesiz sahnenin bir tiyatro turnesinin ne demek olduğunu bildiğimiz için... ve arkadaşlarımızın senelerden beri muvaffakiyetle alkış topladıkları, şarkılı, türkülü eserleri kıskanmış gibi mütemadiyen baletli maletli operetçiklerle uğraşıyorlar.

Yazıda 1930'lu yılların başından itibaren Mersin'de yerel basında tiyatro ihtiyacının dile getirildiği ve gündemde olduğu belirtilmiş, Mersin'e gelen Raşit Rıza adlı tiyatroçunun eleştirisi üzerinden dönemin tiyatro anlayışına ve Mersin'deki tiyatro hayatına değinilmiştir.

Tiyatro sanatın en çok halkla karşılaştığı bir şubedir. Bu şube mensup olduğu devri ifade için tarihe en kıymetli vesikalar bırakır. On Temmuzdan evvel elinize basılmış bir tiyatro ilanı geçerse, orada Osmanlı kozmopolitini bütün çizgileriyle bulursunuz. En aşağı beş millet künyesi ve şivesi Fransızca'dan çevirme eser, suya sabuna dokunmayan mevzu.

Tiyatro ilanlarından tarihleri kısaltmak şartı ile koleksiyon yaparsanız değişen ruhumuzu, değişen yeni şartlar ve tellakileri ne kolaylıkla takip edebilirsiniz.

Lakin ne yazık çocuklarımız yaşadığımız günlere ait böyle bir tiyatro vesikasını ellerine geçirirlerse bir evvelki neslin bahtsızlığını öğrenmiş olacak, bize cidden acıyacaklardır.

Çünkü mühim bir inkılabı başaran ve yaratan neslimiz, kendisine has bir tiyatroya kavuşmadan kaybolmuş olacak. Ben bir kere daha şu sözleri söylemişim. "Uzak Patagonya'da kabul edilmiştir ki sanat, bu hayat altı fırtına içinde başlı başına bir vakfe değildir. Onun da canlı ve yaratan hayat, hayatı kımlıdatan şartlarla alakası vardır. Bu alaka keskinliği kadar irtifa peyda ettiği zamanlardır ki, kıymetlenir.

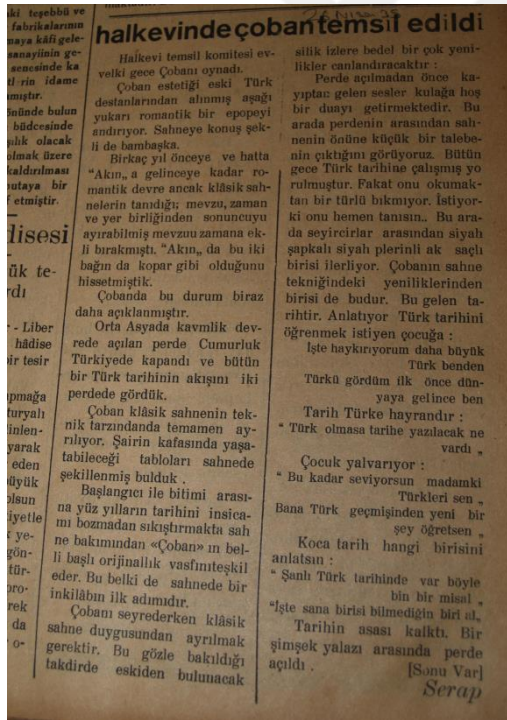
Yeni Türkiye nasıl yürüyen ve halk eden bir edebiyat, bir resim bir mimari istiyor ve bekliyor, aynı yol üstünde böyle bir tiyatro istiyor, böyle bir tiyatro bekliyor."

Yazar, tiyatronun önemini anlatırken önceki dönemi eleştirmiş, suya sabuna dokunmayan tiyatro oyunlarının yerine, özgün bir tiyatro anlayışının geliştirilmesini istemiştir. Bu yeni tiyatronun da Cumhuriyet'in yarattığı değişimin gereği olduğunu belirtmiştir. *"Yeni Türkiye nasıl yürüyen ve halk eden bir edebiyat, bir resim bir mimari istiyor ve bekliyor, aynı yol üstünde böyle bir tiyatro istiyor, böyle bir tiyatro bekliyor."* İfadesi tiyatroyu Cumhuriyet ile bağdaştırmakta ve o dönem tiyatroya yüklenen misyonu gözler önüne sermektedir.

Bu isteyiş ve bekleyiş meşhur rejisör hoş ve uygun bulmadı. Şimdi kırk gece hiç durmadan şarkı söyletiyor, göbek çalkalattırmış.

Reşit Bey yirmi yıldır açılan perdenin önünde biz ve altında siz sahne heyecanını zamana ve hayata aynı lezzet ve iştiaqla verdik. Avuçlarımızın alkıştan ağrıdığı, hıçkırıklarımızın göğsümüzde tıkanıdığı günler oldu, belki vakaları, belki mevzuları unuttuk. Fakat bu uzun hikâyeden kalan bir isim ve umduran bir hüviyet var ki; bunu omuzlarınızda taşıyorsunuz. Bu ağır sanat yükünü tebcil ederken inkılabı teneffüs eden nesil namına size diyorum ki bize yine geliniz Raşit Bey. Fakat o eserlerle ki; ilerde çocuklarımız bu geçen ve biten gecenin hatıra ilanını okurlarken, bize artık acımasınlar ve sizi unutmasınlar.

5.2. Halkevinde Çoban Temsil Edildi-1-

Fotoğraf 64. Yeni Mersin, 26.04.1935

Halkevi temsil komitesi evvelki gece Çoban'ı oynadı. Çoban, estetiği eski Türk destanlarından alınmış, aşağı yukarı romantik bir epopeyi andırıyor. Sahneye konuş şekli de bambaşka.

Birkaç yıl önceye ve hatta Akın'a gelinceye kadar romantik sahne ancak klasik sahnelerin tanıdığı mevzu, zaman ve yer birliğinden sonuncuyu ayırabilmiş, mevzuyu zamana ekli bırakmıştı. Akın'da bu iki bağın da kopar gibi olduğunu hissetmiştik.

Çoban'da bu durum biraz daha açıklanmıştır. Orta Asya'da kavimlik devrede açılan perde cumhurluk Türkiye'de kapandı ve bütün bir Türk tarihinin akışını iki perdede gördük.

Çoban klasik sahnelerin teknik tarzından tamamen ayrılıyor. Şairin kafasında yaşatabileceği tabloları sahnede şekillenmiş bulduk.

Başlangıcı ile bitimi arasına yüzyılların tarihini insicamı bozmadan sahne bakımından Çoban'ın belli başlı orijinallik vasfını teşkil eder. Bu belki de sahnede bir inkılabın ilk adımıdır.

Çoban'ı seyrederken klasik sahne duygusundan ayrılmak gerekir. Bu gözle bakıldığı takdirde eskiden bulunacak silik izlere bedel birçok yenilikleri canlandırıcaktır.

Perde açılmadan önce kayıptan gelen sesler kulağa hoş bir duayı getirmektedir. Bu arada perdenin arasından sahneye küçük bir talebenin geldiğini görüyoruz. Bütün gece Türk tarihine çalışmış yorulmuştur. Fakat onu okumaktan bir türlü bıkmıyor. İstiyor ki onu hemen tanısin... Bu arada seyirciler arasından siyah şapkalı, siyah pelerinli, ak saçlı birisi ilerliyor. Çoban'ın sahne tekniğindeki yeniliklerinden birisi de budur. Bu gelen tarihtir. Anlatıyor Türk Tarih'i'ni öğrenmek isteyen çocuğa:

İşte haykırıyorum daha büyük Türk benden Türk'ü gördüm ilk önce dünyaya gelince ben.

Tarih Türk'e hayrandır:

- Türk olmasa yazılacak ne vardı?

Çocuk yalvarıyor:

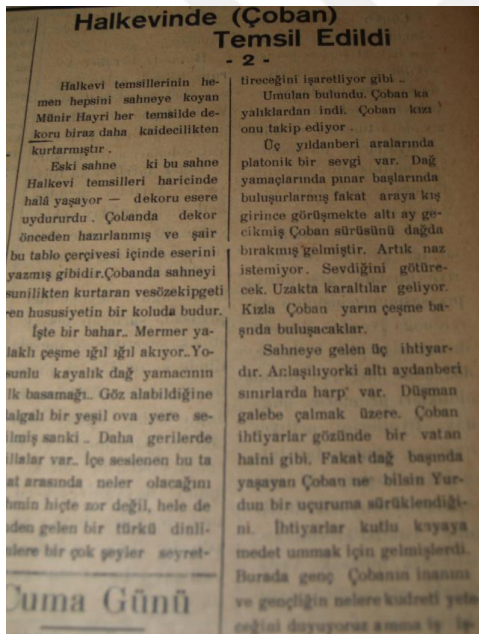
- Bu kadar seviyorsun mademki Türk'ü sen, bana Türk geçmişinden yeni bir şey öğretsen?

Koca tarih hangi birini anlatsın?

- Şanlı Türk Tarihi'nde var böyle bin bir masal. İşte sana birisi, bilmediğin biri al. Tarihin asası kalktı, bir şimşek yalazı arasında perde açıldı.

"Çoban'da Orta Asya'da kavimlik devrede açılan perde cumhurluk Türkiye'de kapandı ve bütün bir Türk tarihinin akışını iki perdede gördük." Açıkça görülmektedir ki; o dönemde tiyatro oyunları ile Mersin Halkı'na tarih bilinci, milliyetçilik bilinci ve Cumhuriyet'in kazanımları aşılarmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda tiyatronun halkı eğitme ve öğretici fonksiyonu kullanılarak Cumhuriyet kazanımları ekseninde yeni bir toplumsal kimlik yaratılmaya çalışılmıştır.

5.3. Halkevinde (Çoban) Temsil edildi -2-

Fotoğraf 65. Yeni Mersin, 28.04.1935

Halkevi temsillerinin hemen hemen hepsini sahneye koyan Münir Hayri her temsilde dekoru biraz daha kaidecilikten kurtarmıştır.

Eski sahne- ki bu sahne Halkevi temsilleri dışında hala yaşıyor- dekoru esere uydururdu. Çoban'da dekor önceden hazırlanmış ve şair bu tablo içinde eserini yazmış gibidir. Çoban'da sahneyi sunuluktan kurtaran ve söze kip getiren hususiyetin bir kolu da budur.,

İşte bir bahar... Mermer yalaklı çeşme ıgıl ıgıl akıyor. Yosunlu kayalık dağ yamacının ilk basamağı. Göz alabildiğine dalgah bir yeşil ova yere serilmiş sanki. Daha gerilerde villalar var. İçe seslenen bu tabiat arasında neler olacağını tahmin hiç de zor değil, hele derinden gelen bir türkü dinleyenlere birçok şeyler seyrettireceğini işaretliyor gibi.

Umulan bulundu çoban kayalıklardan indi çoban kızı onu takip ediyor. Üç yıldan beri aralarında platonik bir sevgi var. Dağ yamaçlarında, pınar başlarında buluşurlarmış fakat araya kış girince görüşmekte altı ay gecikmiş. Çoban sürüsünü dağda bırakmış gelmiştir. Artık naz istemiyor. Sevdiğini götürecek. Uzakta karaltılar geliyor. Kızla çoban yarın çeşme başında buluşacaklar.

Sahneye gelen üç ihtiyardır. Anlaşıyor ki altı aydan beri sınırlarda harp var. Düşman galebe çalmak üzere. Çoban ihtiyarlar gözünde bir vatan haini gibi. Fakat dağ başında yaşayan çoban ne bilsin yurdun bir uçuruma sürüklendiğini. İhtiyarlar kutlu kayaya medet ummak için gelmişlerdir. Burada genç çobanın inancının ve gençliğin ne kederli ve güçlü olduğunu duyuyoruz ama iş işten geçiyor gibi. Neredeyse şimdi Bey de gelecek. Düşman murahhasının dileklerini dinleyecekler. Sahne çok acı, canlı bir intizar tablosu var. Sahnenin bir köşesinde sessiz duran tarih dilleniyor:

- Orhun kitabesini hatırlamak kafidir. Gökler çökmez, yer yarılp batmazsa Türk ilini hiçbir kuvvet mahvedemez.

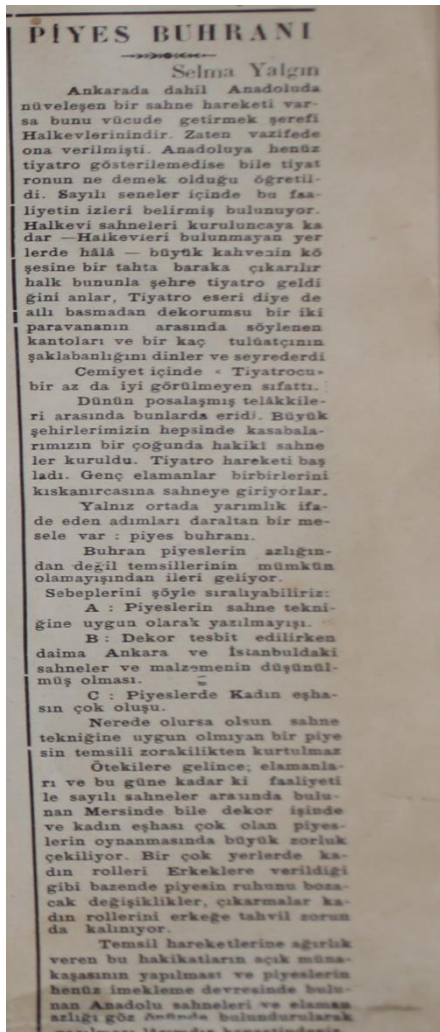
Evet bu doğrudur ya çocuk anlamak istiyor akıbet ne olacak? Memleket göğşe emanet etmekle kurtulmaz. Yalvarış nasıl rüya ise isyan da kâbustur.

Bey sahnede, imanı eriyen bir ihtiyar Yurdun teslimini istiyor. İkinci mütereddit. Üçüncü bir güvendiği var. Çoban...

*Düşman murahhasının teklifi belli oldu. Harp yerinde diriden çok ölü var. İki tarafta da döğüş mecal yok. Birer yiğit seçilsin, döğüşünler. Galip gelen harbi kazanmış sayılsın. Bu teklifi kabule nasıl cesaret etmeli? Bey kızı söze karışıyor:
- Herkes fikrini söylesin.*

Sahnelenen tiyatro oyunlarında dekorun giderek geliştirildiği belirtilmiş, Çoban'da kullanılan dekorun yenilikçiliği ve başarısı övülmüştür. Oyunun içeriğinin detaylı olarak analiz edildiği yazıda Orhun Kitabelerinden ve düşmanla olan mücadeleden söz edilmesi, tiyatronun yukarıda bahsedilen misyona ne kadar uygun sahnelendiğini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

5.4. Piyes Buhranı

Fotoğraf 66. İçel, Şubat 1938, Sayı: 2

verildiği gibi basende piyesin ruhunu bozacak değişiklikler, çıkarmalar kadın rollerini erkeğe tahvil sorun da kalmıyor.

Ankara da dahil Anadolu da nüveleşen bir sahne hareketi varsa bunu vücuda getirmek şerefi Halkevlerininindir. Zaten vazife de ona verilmişti. Anadolu'ya henüz tiyatro gösterilemediyse bile tiyatronun ne demek olduğu öğretildi. Sayılı seneler içinde bu faaliyetin izleri belirmiş bulunuyor. Halkevi sahneleri kuruluncaya kadar (Halkevleri bulunmayan yerlerde hâlâ) büyük kahvenin köşesine bir tahta baraka çıkarılır halk bununla şehre tiyatro geldiğini anlar, Tiyatro eseri diye de alı basmadan dekorumsu bir iki paravananın arasında söylenen kantoları ve bir kaç tulûatının şaklabanlığını dinler ve seyrederdi.

Cemiyet içinde « Tiyatrocu» biraz da iyi görülmeven sıfatı.

Dünün posalaşmış telâkkileri arasında bunlar da eridi. Büyük şehirlerimizin hepsinde kasabalarımızın bir çoğunda hakiki sahneler kuruldu. Tiyatro hareketi başladı. Genç elamanlar birbirlerini kıskanırçasına sahneye giriyorlar.

Yalnız ortada yarımlik ifade eden adımları daraltan bir mesele var: piyes buhranı.

Buhran piyeslerin azlığından değil temsillerinin mümkün olamayışından ileri geliyor.

Sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

A : Piyeslerin sahne tekniğine uygun olarak yazılmayıp.

B: Dekor tespit edilirken daima Ankara ve İstanbul'daki sahneler ve malzemenin düşünülmesi.

»

C : Piyeslerde Kadın eşhasın çok oluşu.

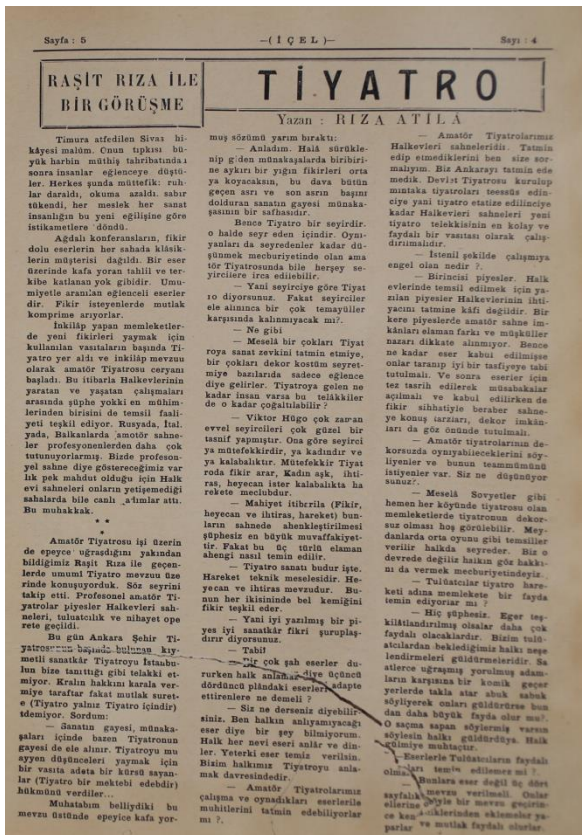
Nerede olursa olsun sahne tekniğine uygun olmayan bir piyesin temsili zorakilikten kurtulmaz. Ötekilere gelince; elamanları ve bu güne kadar ki faaliyetleri le sayılı sahneler arzunda bulunan Mersin'de bile dekor işinde ve kadın eşhası çok olan piyeslerin oynanmasında büyük zorluk çekiliyor. Birçok yerlerde kadın rolleri erkeklerle

*Temsil hareketlerine ağırlık veren bu hakikatlerin açık münakaşasının yapılması ve piyeslerin henüz emekleme devresinde bulunan Anadolu sahneleri ve elaman azlığı göz önünde bulundurularak yazılması lâzımdır kanaatindeyiz.*²⁴

Selma Yalgın

Tiyatronun o dönemde içinde bulunduğu durumu, yaşanan gelişmeleri özellikle Halkevlerinin tiyatronun gelişimine ve yaygınlaşmasına yaptığı katkıyı anlatırken bir yandan da eleştiri yapılmıştır. Mersin'deki tiyatro faaliyetlerinin başarısına vurgu yapılırken özellikle Mersin'de bile kadınların sahnede az yer bulmalarından yakınılmıştır.

5.5. Tiyatro

Fotoğraf 67. İcel, 1938, Sayı: 4

geçenlerde umumi Tiyatro mevzu üzerinde konuşuyorduk. Söz seyrini takip etti. Profesyonel amatör Tiyatrolar piyesler Halkevleri sahneleri, tuluatçılık ve nihayet operete geçildi.

Bu gün Ankara Şehir Tiyatrosu'nun başında bulunan kıymetli sanatkar Tiyatro İstanbul'un bize tanıttığı gibi telakki etmiyor. Kralın hakkını karala vermeye taraftar fakat mutlak surette (Tiyatro yalnız Tiyatro içindir) demiyor. Sordum:

— Sanatın gayesi, münakaşaları içinde bazen Tiyatronun gayesi de ele alınır. Tiyatro muayyen düşünceleri yaymak için bir vasıta adeta bir kürsü sayanlar (Tiyatro bir mektebi edeptir) hükmünü verdiler...

Muhatabım belliydi ki bu mevzu üstünde epeyce kafa yormuş sözümü yarım bıraktı:

Timur'a atfedilen Sivas hikâyesi malûm. Onun tıpkısı büyük harbin müthiş tahribatından sonra insanlar eğlenceye düştüler. Herkes şunda müttefik: ruhlar daraldı, okuma azaldı, sabır tükendi, her meslek her sanat insanlığın bu yeni eğilişine göre istikametlere döndü.

Ağdalı konferansların, fikir dolu eserlerin her sahada klâsiklerin müşterisi dağıldı. Bir eser üzerinde kafa yoran tahlil ve terkiye katlanan yok gibidir. Umumiyetle aranan eğlenceli eserlerdir. Fikir isteyenler de mutlak komprime arıyorlar.

İnkılap yapan memleketlerde yeni fikirleri yaymak için kullanılan vasıtaların başında tiyatro yer aldı ve inkılap mevzuu olarak amatör tiyatrosu cereyanı başladı. Bu itibarla Halkevlerinin yaratan ve yaşatan çalışmaları arasında şüphe yok ki en mühimlerinden birisini de temsil faaliyeti teşkil ediyor. Rusya'da, İtalya'da, Balkanlar'da amatör sahneler profesyonellerden daha çok tutunuyorlarmış. Bizde profesyonel sahne diye göstereceğimiz varlık pek mahdut olduğu için Halkevi sahneleri onların yetişemediği sahalarda bile canlı adımlar attı. Bu muhakkak.

Amatör Tiyatrosu işi üzerinde epeyce uğraştığını yakından bildiğimiz Raşit Rıza ile

²⁴İçel Dergisi, Sayı 2,Yıl,1938 s. 5, Haber metni günümüz Türkçesine uygun harf ve kelime düzeltmeleri yapılarak metinleştirilmiştir.

— Anladım. Halâ sürüklenip giden münakaşalarda bir birine aykırı bir yığın fikirleri ortaya koyacaksın, bu dava bütün geçen asrı ve son asrın başını dolduran sanatın gayesi münakaşasının bir safhasıdır.

Bence Tiyatro bir seyirdir, o halde seyreden içindir. Oynayanları da seyredenler kadar düşünmek mecburiyetinde olan amatör tiyatrosunda bile her şey seyircilere irca edilebilir.

— Yani seyirciye göre Tiyatro diyorsunuz. Fakat seyirciler ele alınınca birçok temayüller karşısında kalınmayacak mı?

— Ne gibi?

— Meselâ birçoğu Tiyatroya sanat zevkini tatmin etmeye, birçokları dekor kostüm seyretmeye bazıları da sadece eğlence diye gelirler. Tiyatroya gelen ne kadar insan varsa bu telâkkiler de o kadar çoğaltılabilir?

— Viktor Hügo çok zaman evvel seyircileri çok güzel bir tasnif yapmıştır. Ona göre seyirci ya mütefekkindir, ya kadındır veya kalabalıktır. Mütefekkir Tiyatroda fikir arar, Kadın aşk, ihtiras, heyecan ister kalabalıkta harekete mecluptur.

— Mahiyet itibarıyla (Fikir, heyecan ve ihtiras, hareket) bunların sahnede ahenkleştirilmesi şüphesiz en büyük muvaffakiyettir. Fakat bu üç türlü elaman ahengi nasıl temin edilir.

— Tiyatro sanatı budur işte. Hareket teknik meselesidir. Heyecan ve ihtiras mevzudur. Bunun her ikisinin de bel kemiğini fikir teşkil eder.

— Yani iyi yazılmış bir piyes iyi sanatkâr fikri şuruplaşdırır diyorsunuz.

— Tabii

— Siz ne dersiniz diyebilirsiniz. Ben halkın anlayamayacağı eser diye bir şey bilmiyorum. Halk her nevi eseri anlar ve dinler. Yeter ki eser temiz verilsin. Bizim halkımız Tiyatroyu anlamak devresindedir.

— Amatör Tiyatrolarımız çalışma ve oynadıkları eserler ile muhitlerini tatmin edebiliyorlar

— Amatör Tiyatrolarımız Halkevleri sahneleridir. Tatmin edip etmediklerini ben size sormalıyım. Biz Ankara'yı tatmin edemedik. Devlet Tiyatrosu kurulup mutlaka tiyatroları teessüs edinceye yani tiyatro etatize edilinceye kadar Halkevleri sahneleri yeni tiyatro telakkisinin en kolay ve faydalı bir vasıtası olarak çalışmalıdır.

— İstenildiği şekilde çalışmaya engel olan nedir ?

— Birincisi piyesler. Halk evlerinde temsil edilmek için yazılan piyesler Halkevlerinin ihtiyacını tatmine kâfi değildir. Bir kere piyeslerde amatör sahne imkânları elaman farkı ve müşküller nazarı dikkate alınmıyor. Bence ne kadar eser kabul edilmişse onlar taranıp iyi bir tasfiyeye tabi tutulmalı. Ve sonra eserler için tez tasrih edilerek müsabakalar açılmalı ve kabul edilirken de fikir sihhatiyle beraber sahneye konuş tarzları, dekor imkânları da göz önünde tutulmalı.

— Amatör tiyatrolarının dekorsuz da oynayabileceklerini söyleyenler ve bunun taammümünü isteyenler var. Siz ne düşünüyorsunuz?

— Meselâ Sovyetler gibi hemen her köyünde tiyatrosu olan memleketlerde tiyatronun dekorsuz olması hoş görülebilir. Meydanlarda orta oyunu gibi temsiller verilir halk da seyreder. Biz o devrede değiliz halkın göz hakkını da vermek mecburiyetindeyiz.

— Tulûatçılar tiyatro hareketi adına memlekete bir fayda teinin ediyorlar mı ?

— Hiç şüphesiz. Eğer teşkilâtlandırılmış olsalar daha çok faydalı olacaklardır. Bizim tulûatçılardan beklediğimiz halkı neşelendirmeleri güldürmeleridir.

“İnkılap yapan memleketlerde yeni fikirleri yaymak için kullanılan vasıtaların başında tiyatro yer aldı ve inkılap mevzuu olarak amatör tiyatrosu cereyanı başladı. Bu itibarla Halkevlerinin yaratan ve yaşatan çalışmaları arasında şüphe yok ki en mühimlerinden birisini de temsil faaliyeti teşkil ediyor.” İfadeler o dönemde tiyatronun amacını, önemini ve Halkevlerinin bu bağlamda üstlendiği görevi net bir şekilde ifade etmesi bakımından oldukça önemlidir.

5.6. Sosyoloji – Tiyatro

Fotoğraf 68. İçel, 1941, Sayı: 42-43

SOSYOLOJİ – TİYATRO

Sosyolojik bakımdan ilk aktör ve tiyatronun kim ve nerede olduğunu araştırarak olarak ilk insanın aktör ve yine ilk cemiyetin tiyatro olduğunu anlarız.

İlk insanlar devirlerine uyarak ilmi mübet ilmin tesiri altında kalmışlardır.

1- Din mefhumu "Totem"

2- Psikolojik hadiseler.

İşte bu korku ve düşünüş ve itikad ile idirki, tiyatro yavaş yavaş kendini göstermiştir. Nasil ki medeniyet yazının icadı ile başladı ise, tiyatrodaki rahibin yaptığı dini ayinler ile meydana gelmiştir. İlk

YAZAN :
Remzi Ayhan

esir oldu. Bu meydana Hiyyoroglyfin yazı ile Çivi ve biraz sonra deri üzerine alınan yazılar ve nihayet Nil kenarında Papirüs nebatından kağıt yapıldı ve bu devirlerde tiyatro tam manasıyla kültürleşmeğe yüz tuttu. Adadan asırlar geçtikçe tiyatro bu günkü gibi eğlence olarak dinlenmedi fakat sadece şenliklerde ayin olarak kaldı.

Kadim Yunanistanda tiyat-

kullandılar. O zaman tiyatro açık havada ve geniş meydanlarda gündüz oynandığı için ışık tertibatı nazarı itibare alınmazdı. Bu günkü Akropolis harabelerinde elan bu tiyatroların enkazına rastlanır.

3- Araba ile dolaşan truplar meydana geldi. Bunlar şehir, kasaba, köy demezler her tarafı karış karış dolaşırlardı. Hatta başlarında eserin muharriri rol almak suretiyle beraber gezerdi. O devirde tiyatro eseri yazarlar arasında müsabakalar açıldı.

Her devirde ve her millette bir çığır açan sanatkarların iyi karşılanmadığı gibi kadim Yunanistanda dahi en büyük komedi muharrirleri hücumlara maruz kalmıştır. Şekspir bile saray avlusunda ilk eseriyle sahneye çıkarken rağbet görmedi. Aktör, müellif ve akrobat olan Alard kral aktörlerinin hakaretine uğramıştı, bu zat "Sen-Loren" panayırında "köylülerin bayramı" isimli baleyi oynarken düşmüş ve kafası taşa çarparak ölmüştü.

Birinci piyerin Almanyadan çar Aleksi Mihaileviç'in tiyatrosu için getirttiği rejisör de halkın rağbetini görememiştir. Moliyer de kendi eserini ihtiyar olduğu halde temsil ediyordu. Bu büyük sanatkar nihayet kendi sahnesinde bizzat kendi eserini oynarken can verdi.

Halkımız Temsil Kolu Azaları bir Temsilden Sonra rololar korolar halinde idi. Sonraları Eşilos, Sofokles, Örö Pides ve Tespis gibi trajedi muharrirleri tiyatroya şu üç yenilikleri getirdiler.

1- Tiyatro korolarla kalmayıp ikinci aktörün sahneye çıkmasıyla mükâleme başladı.

2- Boyayı tiyatroya getirip onu tam ve layıkıyla kullandılar. O zaman tiyatro açık havada ve geniş meydanlarda gündüz oynandığı için ışık tertibatı nazarı itibariyle alınmazdı. Bu günkü Akropolis harabelerinde olan bu tiyatroların enkazına rastlanır.

3- Araba ile dolaşan truplar meydana geldi. Bunlar şehir, kasaba, köy demezler her tarafı karış karış dolaşırlardı. Hatta başlarında eserin muharriri rol almak suretiyle beraber gezerdi. O devirde tiyatro eseri yazarlar arasında müsabakalar açıldı.

Her devirde ve her millette bir çığır açan sanatkarların iyi karşılanmadığı gibi kadim Yunanistan'da dahi en büyük komedi muharrirleri hücumlara maruz kalmıştır. Şekspir bile saray avlusunda ilk eseriyle sahneye çıkarken rağbet görmedi. Aktör, müellif ve akrobat olan kral aktörlerinin hakaretine uğramıştı, bu zat "Sen-Loren" panayırında "köylülerin bayramı" isimli baleyi oynarken düşmüş ve kafası taşa çarparak ölmüştü.

Birinci Piyer'in Almanyadan çar Aleksi Mihaileviç'in tiyatrosu için getirttiği rejisör de halkın rağbetini görememiştir.

Moliyer de kendi eserini ihtiyar olduğu halde temsil ediyordu. Bu büyük sanatkar nihayet kendi sahnesinde bizzat kendi eserini oynarken can verdi.

Moliyer de kendi eserini ihtiyar olduğu halde temsil ediyordu. Bu büyük sanatkar nihayet kendi sahnesinde bizzat kendi eserini oynarken can verdi.

Moliyer de kendi eserini ihtiyar olduğu halde temsil ediyordu. Bu büyük sanatkar nihayet kendi sahnesinde bizzat kendi eserini oynarken can verdi.

Moliyer de kendi eserini ihtiyar olduğu halde temsil ediyordu. Bu büyük sanatkar nihayet kendi sahnesinde bizzat kendi eserini oynarken can verdi.

Moliyer de kendi eserini ihtiyar olduğu halde temsil ediyordu. Bu büyük sanatkar nihayet kendi sahnesinde bizzat kendi eserini oynarken can verdi.

Moliyer de kendi eserini ihtiyar olduğu halde temsil ediyordu. Bu büyük sanatkar nihayet kendi sahnesinde bizzat kendi eserini oynarken can verdi.

Moliyer de kendi eserini ihtiyar olduğu halde temsil ediyordu. Bu büyük sanatkar nihayet kendi sahnesinde bizzat kendi eserini oynarken can verdi.

Moliyer de kendi eserini ihtiyar olduğu halde temsil ediyordu. Bu büyük sanatkar nihayet kendi sahnesinde bizzat kendi eserini oynarken can verdi.

Moliyer de kendi eserini ihtiyar olduğu halde temsil ediyordu. Bu büyük sanatkar nihayet kendi sahnesinde bizzat kendi eserini oynarken can verdi.

Moliyer de kendi eserini ihtiyar olduğu halde temsil ediyordu. Bu büyük sanatkar nihayet kendi sahnesinde bizzat kendi eserini oynarken can verdi.

Moliyer de kendi eserini ihtiyar olduğu halde temsil ediyordu. Bu büyük sanatkar nihayet kendi sahnesinde bizzat kendi eserini oynarken can verdi.

Moliyer de kendi eserini ihtiyar olduğu halde temsil ediyordu. Bu büyük sanatkar nihayet kendi sahnesinde bizzat kendi eserini oynarken can verdi.

Moliyer de kendi eserini ihtiyar olduğu halde temsil ediyordu. Bu büyük sanatkar nihayet kendi sahnesinde bizzat kendi eserini oynarken can verdi.

Moliyer de kendi eserini ihtiyar olduğu halde temsil ediyordu. Bu büyük sanatkar nihayet kendi sahnesinde bizzat kendi eserini oynarken can verdi.

Moliyer de kendi eserini ihtiyar olduğu halde temsil ediyordu. Bu büyük sanatkar nihayet kendi sahnesinde bizzat kendi eserini oynarken can verdi.

Moliyer de kendi eserini ihtiyar olduğu halde temsil ediyordu. Bu büyük sanatkar nihayet kendi sahnesinde bizzat kendi eserini oynarken can verdi.

Daha önce alıntılanan tiyatroya ilişkin yazıların tamamı döneme çeşitli yönleri ile ışık tutmaktadır. Bu yazı ise tiyatronun tarihi, sosyolojik ve bilimsel yönünün de o dönemde ilgi çektiğini gözler önüne sermektedir.

6. CELAL ABAÇ, AİLESİ VE KENT KİMLİĞİNE ETKİLERİ

Mersin, Celal ABAÇ ve Ailesi'nin geldiği 1929 yılında henüz yüz yıllık bir geçmişi olmayan yeni kurulmuş modern bir kentidir. Ticaretin doğurduğu bu kentte camiler, kiliseler aynı dönemde birbirine yakın mesafelerde inşa edilmiştir. Osmanlı'nın batılılaşmaya çalıştığı bir dönemde kurulan Mersin'de yaşayanların çoğunluğu Müslüman olsa da, Mersin bir avuç batılı tüccarın yarattığı kent dokusuyla kimlik kazanmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde ise batılılaşma ve modernleşme tüm yurttaki olduğu gibi Mersin'de de ivme kazanmış ve Cumhuriyet'in kazanımları bağlamında hızla toplum dönüştürülmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Mersin'in yukarıda bahsedilen batılı kimliği büyük bir avantaj olmuştur.

Genç Cumhuriyet'in genç aydını Celal ABAÇ, Mersin'e geldiğinde Anadolu'nun pek çok yerinden farklı batılı bir yaşam tarzı, kozmopolit bir kültürle karşılaşmıştır.

Celal ABAÇ'ın entelektüel birikimi ve sanatçı kimliği Mersin'deki kozmopolit ve modern yaşamla örtüşmüş, ağırlıklı olarak tiyatro ile ilgilenmiştir. Aynı dönemde Halkevleri'nin tüm Türkiye'de olduğu gibi Mersin'de de hizmete başlaması ile Celal ABAÇ'ın sanatçı kimliği ve entelektüel birikimi tüm Mersin'e hizmet etmeye başlamış ve nihayetinde dönemin kimliğine damga vuran bir kişilik haline gelmiştir.

Halkevleri Cumhuriyet'in ideolojisini halka benimsetmek, Türk Halkı'na modern bir kimlik kazandırmak amacı ile faaliyetlerine başlamıştır. Halkevlerinin bu amaç doğrultusunda yaptığı en büyük hizmet tiyatro etkinlikleri olmuştur. Celal ABAÇ Mersin'de Halkevi'nin açılmadan önce başladığı tiyatro faaliyetlerine bu çatı altında devam etmiştir. 1930-1945 yılları arasında oyunlar yazmış, rejisörlük yapmış, sahneye çıkmış, köşe yazıları yazmış, spor faaliyetlerine katılmıştır. Celal ABAÇ, 10 Nisan 1935 tarihinde Ege Gazetesi'nde "Celal ABAÇ ile Konuştum" başlığı ile yayınlanan röportajda; en büyük hayallerinden birinin operet yönetmek olduğunu söylemiştir. Bu ifadeden onun sanat ve tiyatro vizyonunun modernliği net bir şekilde anlaşılmaktadır. Ayrıca Celal ABAÇ'ın gazetelerde kendisi ile röportaj yapılacak kadar bilinirliği olduğu ve Mersin'in sanatçı kimliğini temsil ettiği anlaşılmaktadır.

Kente damgasını vuran bir yapı olan ve bugün bile kullanılan Kültür Merkezi inşa edilirken sahnenin tasarımı, Celal ABAÇ'ın daveti üzerine Mersin'e gelen Muhsin ERTUĞRUL'un tavsiyesine uygun olarak yapılmıştır (Artan, 2001). Celal ABAÇ'ın aktif olarak Mersin'de sanat faaliyetlerinde bulunduğu 1930-1945 döneminde, yetkinliğini, tanınırlığını ve Mersin'i sanatçı kimliği ile temsil kabiliyetini buradan anlamak mümkündür.

Özetle, Halkevi'nin Mersin'de kentin kimliğini yansıtmaya ve kente kimlik kazandırma bağlamındaki misyonunu, Celal ABAÇ, modern yaşamı, sanatçı kişiliği, entelektüel cumhuriyet

aydını vizyonuylay hayata geçirmiştir. Dönemin kent kimliğine damga vurmuş ve izleri uzun yıllar unutulmamıştır.

Fotoğraf 69. Celal ABAÇ karikatürü ve dönemin diğer ileri gelenlerinden bazılarının karikatürleri

Celal ABAÇ'ın gerçekleştirdiği kültürel etkinliklerle Mersin'in kimliğine damga vurduğu yıllara tanıklık eden karikatürist Oğuz TURAN'ın 1949 yılında "Mersin'den Tipler" adlı karikatür kitabı yayınlanmıştır.

Bu kitap incelendiğinde, tüccarların, siyasetçilerin, vali, hâkim, banka müdürü gibi bürokratların yer aldığı görülür. Bu karikatür kitabında Celal ABAÇ "Emirali'nin Babası" nitelemesi ile elinde tiyatro amblemi, boğazında modern, batılı kimliğinin sembolü papyon kravat ile karikatürize edilmiştir (Turan, 1949).

Celal ABAÇ'ın 1930-1945 yılları arasında gerçekleştirdiği kültürel faaliyetler ve modern Cumhuriyet aydını kimliği ile Mersin'de dönemin kent kimliğine damga vurduğunun en açık göstergesi yukarıda yer alan, Oğuz TURAN tarafından çizilen karikatürlerdir.

ABAÇ'ların Mersin'in kent kimliğindeki katkısı Celal ABAÇ ile sınırlı değildir. Eşi Sahire ABAÇ ve oğullarının da kent kimliğindeki izlerine değinmek gerekirse;

Sahire ABAÇ, modern Cumhuriyet'in kadına biçtiği rolün temsilciliğini yapmıştır. 1930'lu yıllarda Sahire ABAÇ'ın öğretmenlik yaptığı, ayrıca ata bindiği, tenis oynadığı, Halkevi'nde musiki eğitimi aldığı, kısa zamanda modern giyim kuşama uyum sağladığı ve Halkevi etkinliklerinin pek çoğuna eşi ile birlikte katıldığı görülmüştür.

Nuri ve Sudi ABAÇ kardeşler de sanatla iç içe bir yaşam tarzını benimsemiş böyle modern bir ailenin çocukları olarak Mersin sınırlarını aşmış, ulusal ve uluslararası düzeyde takdir görmüşlerdir.

Nuri ABAÇ mimarlık mesleğinin yanı sıra uluslararası düzeyde tanınırlığı olan ünlü bir ressam olmuş, yurtiçinde ve yurtdışında sergiler açmış, ödüller kazanmıştır. Ayrıca Nuri ABAÇ'ın resimlerinde karagöz gibi özgün ve geleneksel sanatımızdan etkilerin var olması, onun Cumhuriyetin yaratmayı hedeflediği sanatçı profiline ne kadar uyumlu olduğunu göstermektedir.

Sudi ABAÇ da benzer şekilde avukatlık mesleğinin yanı sıra karikatüristlik yapmış, o da hem ulusal hem uluslararası alanda takdir görmüştür.

ABAÇ kardeşlerin buna rağmen Mersin'den kopmadığı görülmüştür. 1990'lı yıllara geldiğimizde Mersin'in kimliğine damga vuran bir başka olgu gerçekleşmiştir. İçel Sanat Kulübü kurulmuştur. Mersin'de yaşayan, yaşamayan Mersin'e gönül vermiş tüm entelektüeller bu çatı altında toplanmıştır. ABAÇ Kardeşler İçel Sanat Kulübü'nün kuruluşunda aktif rol almışlar ve 2000'li yıllara kadar bu çatı altında faaliyette bulunmuşlardır. Her ikisi de bugün hayatta olmayan ABAÇ Kardeşlerin entelektüel kişilikleri ve sanat faaliyetleri hala Mersin'de yaşayan ressamların, yazarların, şairlerin, oyuncuların, akademisyenlerin hafızalarında.

7. SONUÇ

Kent, insanın mekânla ilişkisinin en somut, en belirgin ve en kapsamlı ifadesidir. Tarih boyunca nice kentler kurulmuş, bu kentler dönemin tüm sosyo- kültürel ve beşeri özelliklerini yansıtacak biçimde şekillenmiştir. Deyim yerindeyse kentler uygarlığın, insanlığın ayak izlerini günümüze taşımışlardır.

Kentler fiziki bir görünüm ve mimari bir yapı olmanın ötesinde aynı zamanda bir kültürel birikim mekânı, kimlik mekânıdır.

Bu bağlamda bakıldığında Mersin XIX. Yüzyılın başlarında kurulmuş, modern dünyanın ticaretle nefes alan şehirlerine tipik bir örnektir. Mersin'in çevresindeki Tarsus ve Silifke gibi uzun bir geçmişi yoktur. Mersin yeni kurulmuş ve kısa zamanda etrafındaki bu tarihi kentleri kendine bağlayacak kadar büyümüştür.

Yeni kurulan bu kent modern dünyaya ayak uydurmada şanslıdır. Deniz kenarında kurulmuş bir liman kenti olması, yerel, ulusal ve uluslararası ölçeklerde ticaret potansiyeline sahip olması, gayrimüslim bir azınlığın var olması, ticarete özellikle de batıyla eklemlenmede gayrimüslimlerin oynadığı rol Mersin'i bir anda bölgenin parlayan yıldızı haline getirmiştir.

Mersin, kentin fiziki büyümesi, ekonomisi ve ticaret potansiyeli bağlamında değerlendirildiğinde karşımıza çıkan manzara benzer şekilde kültürel yaşama da etki etmiştir. Mersin kültürel yönü zengin, entelektüel kimliğe sahip bir şehirdir. Mersin'i Anadolu'nun diğer pek çok kentinden ayıran bu entelektüel kimliğin oluşumunda, Cumhuriyetin kazanımlarını sıkı sıkıya benimsemiş olması başlıca etken olmuştur.

Mersin'in kimliğinin 1930-1945 yılları arasında Halkevi faaliyetleri ile geliştiği, dönüştüğü görülmektedir. Mersin'in kozmopolit kimliğinin ve özgür, mutlu kent yaşamının çekim merkezi yarattığı söylenebilir. İstanbul'da yetişmiş, iyi eğitim almış, sanatla ve sporla ilgilenen dönemin aydını olarak nitelendirilebilecek insanlar, Mersin'e gelmiş burada özgür bir sanat ortamı bulmuş, uzun yıllar burada yaşamış ve kentin kimliğinde iz bırakacak faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Mersin'in kültürel kimliği Cumhuriyet'in kazanımlarıyla ve modernleşme ile şekillenmiştir.

Celal ABAÇ ve ailesi, yaşam tarzları ve sanatsal faaliyetleri ile döneme damga vurmuş, bunun da ötesinde Mersin'de kuşaktan kuşağa anlatılan bir rol model haline gelmişlerdir.

Celal ABAÇ, o dönemde toplumsal dönüşümde ve kitlelerin eğitiminde çok büyük öneme sahip olan tiyatro ile ilgilenmiş, sanatın ve sporun çeşitli branşlarına merak sarmış, yerel gazetelerde ve dergilerde yazılar yazmış, uzun yıllar maddi bir kaygısı olmaksızın Mersin'in entelektüel hayatında aktif rol almış ve izler bırakmıştır.

Celal ABAÇ ve Ailesi'nin yaşamları, faaliyetleri ve kentte bıraktıkları izler, kentlerin kimliksizliğinden tarihsel ve kültürel bağlarından kopukluğundan şikâyet edildiği günümüzde bir kat daha önem kazanmıştır.

Bugün, 1946 yılından beri hala faaliyette bulunan ve sanatseverlere hizmet veren Kültür Merkezi'ni ziyaret eden her Mersinli, sahne tasarımı Celal ABAÇ'ın ve Muhsin ERTUĞRUL' un katkısı olduğunu bilmeli, Mersin'e gönül veren sanatseverler, şairler, ressam, yazarlar, oyuncular, akademisyenler Mersin'e büyük hizmetleri olan kentin kimliğine damga vuran ABAÇ Ailesi'nin öyküsüne tanıklık etmelidir.

Bu tez bu ihtiyacı karşılamak amacıyla kaleme alınmıştır.

KAYNAKLAR

- [1]. Aslanoğlu , R. (1998). *Kent, kimlik ve küreselleşme* . Bursa : Asa Kitabevi.
- [2]. Abaç , C. (1939, Birinci teşrin). Bugün Erzurum'a vardık . *İçel Dergisi*, 21
- [3]. Abaç , C. (1939, İkinci Teşrin). Mersin'de bayram ve spor . *İçel Dergisi*, 22
- [4]. Abaç , C. (1940a, Ocak). Rıza Bozkurt milli savaşı anlatıyor 1. *İçel Dergisi*, 24
- [5]. Abaç , C. (1940b, Şubat). Rıza Bozkurt milli savaşı anlatıyor 2. *İçel Dergisi*, 25
- [6]. Abaç , C. (1940c, Mart). Rıza Bozkurt milli savaşı anlatıyor 3. *İçel Dergisi*, 26
- [7]. Abaç , C. (1940a, Mayıs). Temsil kolumuzun Urfa, Birecik, Antep seyahati 1. *İçel Dergisi*, 28
- [8]. Abaç , C. (1940b, Haziran). Temsil kolumuzun Urfa, Birecik, Antep seyahati 2. *İçel Dergisi*, 29
- [9]. Abaç , C. (1940c, Temmuz). Temsil kolumuzun Urfa, Birecik, Antep seyahati 3. *İçel Dergisi*, 30
- [10]. Abaç , N. (1996). Akkahve ve Akkahveliler. *İçel Sanat Kulübü Aylık Bülteni* .
- [11]. Abaç , S. (1993). Üçüncü kültür ve sanat haftası onur konuklarından Abaç'lar. *Türkmen* , 8-11.
- [12]. Adıyeke , N. (2000). *Anadolu Osmanlı ölçeğinde yerel tarih yazımında kuramların değişimi*. İstanbul: Türkiye Toplumsal ve Ekonomik Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- [13]. Adıyeke , N., & Adıyeke , N. (2004). Modernleşmenin doğurduğu kent: Mersin . F. Özdem (ed), *Sırtı dağ yüzü deniz: Mersin içinde* (ss. 69-91). İstanbul : Yapı ve Kredi Yayınları .
- [14]. Akkoyunlu Ertan , K. (2014). *Kent ve kentli hakları* . Ankara : Todaie.
- [15]. Alver , K. (2013). *Siteril hayatlar, kentte mekansal ayrışma ve güvenli siteler* . İstanbul: Hece Yayınları.
- [16]. Artan , G. (1996). Nuri Abaç'a. *İçel Sanat Kulübü Bülteni* , 24.
- [17]. Artan , G. (2001, 01 18). Celal Abaç'ı unutmayalım . *Güneyde İmece Gazetesi* , ss. 7-8.
- [18]. Artan , G. (2003). *Mersin tarihi kronolojisi* . Mersin : İçel Sanat Kulübü .
- [19]. Artan , G. (2003, 05 16). Söyleşiler . Mersin : Bugün Mersin Gazetesi.
- [20]. Aytar , H. İ. (2015). Kuruluşundan modern limanın inşasına mersin kenti'nin ve limancılık faaliyetlerinin gelişimi. *Yayımlanmamış doktora tezi*, Mersin Üniversitesi, Mersin
- [21]. Bal , H. (2016). *Kent sosyolojisi* . Bursa : Sentez Yayıncılık.
- [22]. Begel , E. E. (1996). Kentlerin doğuşu . *Cogito* , ss. 7-17.
- [23]. Belge , B. (2017). İlk şehirler ve ortaya çıkışları. *Kent planlama*. (S. S. Özdemir , Ö. B. Özdemir Sarı , & N. Uzun), Ankara, İmge Kitabevi.
- [24]. Beyazıt , E., Gül , H., & Güneş , M. (2013). Kent kimliği ve kimliksizleş(tiril)en kentler üzerine bir tartışma. C. Ergun, M. Güneş , & A. Dericioğulları Ergun içinde, *Kent üzerine özgür yazılar* (s. 149-163). İstanbul : Bağlam Yayıncılık.
- [25]. Bilgin , N. (2011, Myıs). Sosyal düşüncede kent kimliği. *İdealkent*, (3), ss. 20-48.
- [26]. Bingöl , A. (2004). Ankara'nın farklı mekanlarında kent kimliği, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara.
- [27]. Birol , G. (2007). Bir kentin kimliği ve kervansaray oteli üzerine bir değerlendirme. *Arkitekt Dergisi*, (514), 46-54.

- [28]. Bozkurt , İ. (2001). Salnamelerde Mersin. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- [29]. Bozkurt , İ. (2012). *Tanzimat'tan cumhuriyet'e Mersin tarihi* . Mersin : Mersin Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları:1.
- [30]. Bozkurt , İ. (2016). Mersin Halkevi'nin kuruluşu ve tarihsel işlevi . *Tarih Okulu Dergisi* , ss. 369-421.
- [31]. Bumin , K. (2013). *Demokrasi arayışında kent* . Konya : Çizgi Kitabevi .
- [32]. Childe , G. (2014). *Tarihte neler oldu?* İstanbul : Kırmızı Yayınları.
- [33]. Dellaloğlu , B. F. (2002). Modernlik öznenin yuvasını Yapar. D. İncedayı içinde, *Çevre tümdür, çok boyutlu bir olguya bütüncü bakış* (s. 49-59). İstanbul : Bağlam Yayıncılık .
- [34]. Demirkıran, T. (1996). Tarih boyunca kuşatılan özgürlük adaları; Kentler . *Cogito* , 17-23.
- [35]. Demirtaş , A. (1966). *İçel ili incelemeleri*. Ankara.
- [36]. Deniz , K. (2004). Konya'da farklı üç mekanda kent kimliği üzerine bir araştırma. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Selçuk Üniversitesi, Konya
- [37]. Duru , B., & Alkan , A. (2002). Sanayi öncesi kent. *20. Yüzyıl Kenti*, ss. 37-55. Ankara: İmge Kitabevi.
- [38]. Eraslan Yayınoğlu , P., & Susar , A. F. (2008). *Kent, görsel kimlik ve iletişim* . Kocaeli: Umutepe Yayınları.
- [39]. Erdoğan , M. A. (1999). *Ondokuzuncu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda hafta pazarları ve panayırı*. İzmir : Ege Üniversitesi Yayınları .
- [40]. Erkan, R. (2010). *Kentleşme ve sosyal değişim* . Ankara : Bilimadamı Yayınları.
- [41]. Ertürk , H., & Sam , N. (2016). *Kent ekonomisi* . Bursa : Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- [42]. Ever , M. (2004). Mersin'de halk edebiyatı ve çağdaş edebiyat. F. Özdem(ed.), *Sırtı dağ yüzü deniz : Mersin içinde*, (ss. 239-275). 260: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- [43]. Geylani , N. (2012). 1923-1950 Arası Mersin'de gündelik hayatın ve sosyal mekanların dönüşümüne yönelik bir sözlü tarih çalışması. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Mersin Üniversitesi, Mersin
- [44]. Goff, J. L. (2000). Ortaçağ kenti. M. A. Kılıçbay (ed.), *Şehirler ve Kentler içinde*, Ankara: İmge Kitabevi.
- [45]. Görmez , K. (1991). *Şehir ve insan* . İstanbul : M.E.B.
- [46]. Gül , H., & Ergun , C. (2016). Kentin ve Kentsel İşlevlerin, Mekanın ve Yapının Tarihsel Gelişimi ve Dönüşümü. *Kente Dair*. (M. S. Tümtaş , A. Dericioğlu Ergun , & C. Ergun) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- [47]. Güvenç , B. (2008). *Türk kimliği : Kültür tarihinin kaynakları* . İstanbul : Boyut Yayınları.
- [48]. Hall , S. (1998). Eski ve yeni kimlikler, eski ve yeni etniklikler. A. D. King (ed.), içinde, *Kültür küreselleşme ve dünya sistemi, kimlik tespiti ve çağdaş koşulları* (s. 63-97). Ankara : Bilim ve Sanat Yayınları.
- [49]. Harvey , D. (2015). *Umut mekanları* . İstanbul : Metis Yayınları .
- [50]. Hout , J.-L., Thalmann, J., & Valbelle , D. (2000). *Kentlerin doğuşu* . Ankara : İmge Kitabevi.
- [51]. İçel Maddesi . (1982). *Yurt Ansiklopedisi* . İstanbul .
- [52]. İçel İl Yıllığı . (1967). *İçel il yıllığı -1967*. Ankara .

- [53]. Karadağ , N. (1988). *Halkevleri tiyatro çalışmaları (1932-1951)*. Ankara : TC Kültür Bakanlığı.
- [54]. Kaypak , Ş. (2010). Antakya'nın kent kimliği açısından irdelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 374-392.
- [55]. Kiray , M. (1998). *Kentleşme yazıları* . İstanbul : Bağlam.
- [56]. Lynch, K. (2010). *Kent imgesi* . İstanbul : İş Bankası Kültür Yayınları .
- [57]. Morley , D., & Robins , K. (2011). *Kimlik mekanları, küresel medya, elektronik ortamlar ve kültürel sınırlar* . İstanbul : Ayrıntı Yayınları.
- [58]. Mumford , L. (2013). *Tarih boyunca kent, kökenleri geçirdiği değişimler ve geleceği*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- [59]. Mutlu , F. (1940, Birinci Kanun). Mersin şehri ne zaman ve nasıl Kuruldu? *İçel* (35), ss. 6.
- [60]. Nacak , İ. (2017). Kent sosyolojisinde temel kavramlar. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (ss. 99-119). İstanbul : Çizgi Kitabevi.
- [61]. Nalçaoğlu , H. (1999). Yarılamayan kentin batısı: Ankara ve Batıkent üzerine. *Birikim*(123).
- [62]. Oğuz , İ. (2006). Tarsus Şer'iyye sicillerine göre mersin kentinin kuruluş öyküsü. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- [63]. Oktay , D. (2011). Kent kimliğine bütüncül bir bakış. *İdealkent*, (3), ss. 8-20.
- [64]. Özgen Kösten , E. Y. (2015). Kent kimliğinin değişen görüntüleri: Eski kent, yeni merkez-İzmit. *NWSA-Social Science* , 1-19.
- [65]. Pirenne , H. (2014). *Ortaçağ kentleri, Kökenleri ve ticaretin canlanması* . İstanbul: İletişim Yayınları .
- [66]. Şendil , G. N. (2017). Kent kimliği: Safranbolu Örneği, *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Bursa.
- [67]. Tekeli , İ. (1991). *Kent planlaması konuşmaları*. Ankara : TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- [68]. Topçu , K. (2011). Kent kimliği üzerine bir araştırma : Konya Örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 1048- 1072.
- [69]. Tuna , K. (2017). *Toplumu açıklama girişimi olarak şehir teorileri* . İstanbul : İz Yayıncılık.
- [70]. Turan , O. (1949). *Mersin'den tipler* . Mersin .
- [71]. Uğural , G., Tanaltay , S., Ethem , Ç., & Evren , E. (1987). *Evlerinin önü Mersin* . Mersin : Ünal Ofset.
- [72]. Ünlü , T. S. (2007). 19.Yüzyılda Mersin'in kentsel gelişimi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- [73]. Yalçinkaya, A. (2014). Rönesans ve reform, ayrılan ve birleşen yollar: Kentlerin yeni ışığı. M. A. Ağaoğulları (ed.), içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. İstanbul : İletişim Yayınları.
- [74]. Yatağan , N., Özcan , N., & Alkan , S. (2009). Kaybolan Frenk Sokağının izleri üzerine... *İzmirli olmak sempozyum bildiriler kitabı* , (ss. 425-449). İzmir.
- [75]. Işık . (1940, Mayıs 6). *Mersin Halkevi temsil heyeti şehrimizde* . Urfa : Işık.
- [76]. Işık . (1940, Mayıs 8). *Halkevinde verilen ikinci temsil* . Urfa : Işık.
- [77]. İçel. (1938). *Evimizin altı aylık faaliyet hılasası*(1), ss. 18.
- [78]. İçel . (1939, Mayıs). *Ankara Halkevi Temsil Komitesi şehrimizde 3 temsil verdi*, ss. 16.
- [79]. İçel. (1940, Birinci Kanun (Aralık). *Evimiz haberleri*(35), ss. 11.

- [80]. İçel. (1941, İkinci Kanun (Ocak). *Çukurova'nın kurtuluş bayramı merasimi* (36), ss. 12.
- [81]. İçel. (1941, Mayıs- Haziran). *Evimizin Mayıs ve Haziran ayı faaliyetleri*(40-41), ss. 9.
- [82]. İçel. (1941, Mayıs- Haziran). *Halkevi köy gezisi* (40-41), ss. 11.
- [83]. İçel. (1941, Temmuz-Ağustos). *Temsil* (42-43), ss. 11.
- [84]. İçel. (1942, İkinci Kanun (Ocak)- Şubat). *En karanlık köşelere nur veren halkevi* (48-49), ss. 2.
- [85]. İçel. (1939, Aralık). *Evimiz çalışmaları*, ss. 21.
- [86]. İçel. (1940, Şubat). *Halkevlerinin açılış yıldönümü münasebetiyle evimizde büyük bir tören yapıldı* , s. 10.
- [87]. İçel. (1940, Kasım). *Evimiz haberleri*(33).
- [88]. İçel. (1941, Şubat). *Halkevimizde halkevlerinin yıldönümü kutlandı* (37), ss. 11.
- [89]. İçel. (1938, Eylül). *Evimizin 933-938 yılına kadar faaliyet hulasaları*. İçel(9).
- [90]. İçel. (1940, Nisan). *Halkevi haberleri* , ss. 8-9.
- [91]. Yeni Mersin . (1929, Mayıs 2). Yeni Mersin .
- [92]. Yeni Mersin. (1936, Mayıs 21). *Halkevimiz Yanık Efe'yi de sahneye koydu*. Mersin: Yeni Mersin.
- [93]. Yeni Mersin. (1937, Birinci Kanun (Aralık) 9). *Halkevi gösterit kolu bayramda bir temsil verdi*. Mersin: Yeni Mersin.
- [94]. Yeni Mersin . (1937, Birinci Kanun (Aralık) 17). *Halkevi gösterit kolu dün bir müsamere verdi*. Mersin: Yeni Mersin.
- [95]. Yeni Mersin . (1937, Mayıs 14). *Sefiller*. Mersin: Yeni Mersin.
- [96]. Yeni Mersin . (1938, İkinci Kanun (Ocak) 06). *Halkevi gösterit kolu dün canavar piyesini temsil etti*. Mersin: Yeni Mersin.
- [97]. Yeni Mersin . (1938, İkinci Kanun (Ocak) 16). *Gösterit komitesi Silifke'ye gidecek*. Mersin: Yeni Mersin.
- [98]. Yeni Mersin . (1939, İkinci Kanun (Ocak) 12). *Halkevi temsil komitesi kavga sonu piyesini tekrarlayacak*. Mersin: Yeni Mersin.
- [99]. Yeni Mersin . (1939, Mayıs 4). *Ankara Halkevi Temsil Komitesi şehrimizde 3 temsil verecek*. Yeni Mersin.
- [100]. Yeni Mersin . (1940, Mayıs 6). *Halkevi Temsil Kolu Gaziantep, Urfa'da temsiller vermek üzere dün gittiler*. Mersin: Yeni Mersin.
- [101]. Yeni Mersin . (1943, 21 Birinci Teşrin). *Halkevi Temsil Kolu*. Mersin: Yeni Mersin .
- [102]. Yeni Mersin . (1943, Birinci Teşrin 28). *Halkevi gençleri bugün "Kör" ü oynuyorlar*. Mersin: Yeni Mersin .
- [103]. Yeni Mersin . (1943, İkinci Teşrin (Kasım) 14). *Sekizinci*. Mersin: Yeni Mersin .
- [104]. Yeni Mersin. (1929, Nisan 18). *Bando ihtiyacı*. Mersin: Yeni Mersin.
- [105]. Yeni Mersin . (1933, Şubat 26). *Halkevinin küşadı şerefine yapılan müsamere*. Yeni Mersin.
- [106]. Yeni Mersin . (1933, Şubat 27). *Halkevi müsamere ve konferans salonu*. Yeni Mersin.
- [107]. Yeni Mersin . (1933, Mart 13). *Halkevi şubeleri*. Mersin: Yeni Mersin.
- [108]. Yeni Mersin . (1933, Mart 17). *Yeni Mersin* , Yeni Mersin.

- [109]. Yeni Mersin . (1935, Ocak 27). *Himmet'in oğlu*. Mersin: Yeni Mersin.
- [110]. Yeni Mersin . (1935, Nisan 16). *Napolyon*, Yeni Mersin.
- [111]. Yeni Mersin. (1935, Nisan 25). *Dün gece halkevi temsil komitesi Çoban Piyesini oynadı*. Yeni Mersin.
- [112]. Yeni Mersin . (1936, Şubat 23). *Gösterit Komitesi*. Mersin: Yeni Mersin.
- [113]. Yeni Mersin . (1938, Ocak 21). *Halkevi son altı ay içinde nasıl çalıştı*. Mersin: Yeni Mersin.
- [114]. Yeni Mersin . (1938, Şubat 19). *20.02.1938 Pazar günü ve gecesi yapılacak şenlik ve tören programı*. Mersin: Yeni Mersin.
- [115]. Yeni Mersin . (1938, Şubat 25). *Halkevi Gösterit Kolu Cumartesi akşam bir temsil verecek*. Mersin: Yeni Mersin.
- [116]. Yeni Mersin . (1939, Şubat 15). Mersin: Yeni Mersin.
- [117]. Yeni Mersin . (1939, Mart 31). *Ekonomi ve arttırma cemiyeti kongresi yapıldı*. Mersin: Yeni Mersin.
- [118]. Yeni Mersin . (1939, Nisan 4). *İstanbul Şehir Tiyatrosu Mersin'e de uğramaya karar verdi*. Mersin: Yeni Mersin.
- [119]. Yeni Mersin . (1939, Nisan 19). *Halkevi Temsil Kolu 23 Nisan'da bir temsil verecek*. Mersin: Yeni Mersin.
- [120]. Yeni Mersin . (1941, Şubat 25). *Halkevleri açılış yıldönümü heyecanla kutlandı* . Mersin : Yeni Mersin.
- [121]. Yeni Mersin . (1943, Şubat 23). Mersin: Yeni Mersin.
- [122]. Yeni Mersin . (1945, Şubat 27). *Halkevleri yıldönümü kutlandı*. Mersin: Yeni Mersin .
- [123]. Yeni Mersin . (1945, Mart 13). *Halkevi temsil kolu Kör Piyesini Tarsus'ta oynadı*. Mersin: Yeni Mersin.
- [124]. *wikipedia.org*, 13 Şubat 2018 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Vedat_%C3%96rfi_Beng%C3%BC adresinden alınmıştır
- [125]. *TÜİK*. 2 Mayıs 2017 tarihinde, TÜİK: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden alınmıştır
- [126]. *biyografisi.gen.tr*. 10 Şubat 2018 tarihinde [biyografisi.gen.tr](https://www.biyografisi.gen.tr/kisiler/danyal-topatan-kimdir/): <https://www.biyografisi.gen.tr/kisiler/danyal-topatan-kimdir/> adresinden alınmıştır
- [127]. *kimkimdir.gen.tr*. 2 Şubat 2018 tarihinde [kimkimdir.gen.tr](http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=3466) <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=3466> adresinden alınmıştır
- [128]. *www.tdk.gov.tr*. 2 Şubat 2018 tarihinde [www.tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a7f246846aea1.29719351): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a7f246846aea1.29719351 adresinden alınmıştır.
- [129]. *wikipedia.org*. 2 Aralık 2017 tarihinde [wikipedia.org](https://tr.wikipedia.org/wiki/Ra%C5%9Fit_R%C4%B1za_Samako): https://tr.wikipedia.org/wiki/Ra%C5%9Fit_R%C4%B1za_Samako adresinden alınmıştır
- [130]. *wikipedia.org*. 2 Aralık 2017 tarihinde [wikipedia.org](https://tr.wikipedia.org/wiki/Erc%C3%BCment_Behzat_Lav): https://tr.wikipedia.org/wiki/Erc%C3%BCment_Behzat_Lav adresinden alınmıştır
- [131]. *www.sinematurk.com*. 2 Aralık 2017 tarihinde [www.sinematurk.com](http://www.sinematurk.com/kisi/2631-sadi-tek/): <http://www.sinematurk.com/kisi/2631-sadi-tek/> adresinden alınmıştır

EKLER

Ek: 1 Sudi ABAÇ İle Yapılan Mülakatlar

- Şu anda Av. Sudi Abaç ile görüşüyoruz. Sudi Bey bize önce kendinizi, sonra ailenizi ve çalışmalarınızı daha sonra da Cumhuriyet Dönemi'nde Mersin'deki gelişmeleri anlatmanızı rica ediyoruz.

- Evvela bize böyle bir ilgi gösterdiğiniz için teşekkür ederim. Tabi ki Mersin'de bize gelene kadar çok önemli hizmetler vermiş nice insanlar mevcuttur. İşte biz de bunlardan biri belki olabiliriz. Tabi ben kendi ailemizi daha iyi gördüm. Diğerlerini pek tarif edemem, anlatamam. Bizim öykümüzü anlatmadan önce kendimi kısaca tanıtayım.

Ben Mersin'de serbest avukatlık yapıyorum. 46 yıldır bu görevdeyim. Bu arada bir süre siyasetle uğraştım. Fakat siyaseti hiçbir zaman sevmedim. Bunu bir memleket hizmeti olarak, genç bir eleman sıfatıyla belki bir faydam olur diye denedim. Faydalı taraflarım oldu. Bu arada uzun süre Belediye azalığı yaptım. Belediye'nin dört önemli komisyonunun başkanlığını üstlendim. Parti Grup Başkanlığı, Parti Grup Sözcülüğü, Reis Vekilliği görevlerinde bulundum. Bu arada bir parti tutmakla beraber çok tarafsız, çok dürüst düşünmeye, yaşamaya gayret gösterdiğim için diğer partilerden sempati gördüm. Bağımsız adaylığımı koymam önerildi. Bunları siyasetle uyuşmadığım için kabul etmedim. Ancak Mersin'de başka önemli görevlerde bulundum. Mesela; 1951-1960 döneminde İçel Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü yaptım. Mesleğimin yanı sıra 1962'den 1979'a kadar Mersin İhracatçı Birlikleri'nde Ticaret Bakanlığı Murakıplığı yaptım. 1962'den 1993'e kadar Türk Hava Kurumu Başkanlığı'nı yaptım. Bu arada yanılmıyorsam 9 tane kadar sanat derneği kurdum. Bunlardan en sonuncusu 1989'da kurduğum İçel Sanat Kulübü'dür. Ressam İlhan Çevik ve Doğan Akça ile beraber Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Resim Galerisi'ni kurduk. 1996 yılında İçel Kadın Sanatçılar Derneği'ni (kısa adı FAMS Kulübü) kurdum. Kafamda daha birtakım dernek projeleri var. Onları takip etmeye çalışıyorum.

Evet benim bu konuda sizlere belirtmek istediğim esas özel bir uğraşım vardı. 26 sene onunla uğraştım, karikatür. Karikatürde kabuğumda kalmakla beraber 1974'de kardeşim Nuri Abaç resimlerimi bir albümde toplayarak yayınladı. Bunu protokol gereği Karikatüristler Derneği'ne gönderdik. Oranın başkanı karikatürist Semih Balcıoğlu bana çok büyük iltifatta bulunarak beni teşvik etti. Resimlerimi dış ülkelerin adreslerini vererek oralara göndermemi istedi. Gönderdi. İşte İtalya'ya Altın Palmiye' ye, Yugoslavya'ya, Zagreb'e, Hollanda'ya ve Bienal sayesinde yarışma yapan Kanada Montreal Sergisi'ne gönderdik. Yalnız benim oraya gönderirken şartım şuydu; "Yarışmaya girmemek, yalnızca sergilenmek üzere. " Hakikatten gönderdiğim resimlerden üçü albümlerine geçti. Özellikle Montreal'deki Dünya Kataloğu'nda dünyanın tanınmış karikatüristleriyle beraber ben de Türkiye'yi karikatürde tam sayfa temsil ettim. Tabi benim için onur verici bir olaydı. Sonraki yıllarda birtakım başka ödüller de aldım. Son olarak şunu söylüyorum; 1992'de Özel Türkmen Lisesi 3. Sanat Etkinlikleri dolayısıyla

Mersin’de yılın sanat adamları olarak pederimiz Celal ABAÇ ve kardeşim Nuri ABAÇ ve ben bu sanat olayında örnek gösterildik. O her yıl 1 hafta süren bir programdı. Çizelgelerini sundum, oradan geniş bilgi alabilirsiniz.

Evet ailemizin Mersin’e gelişini anlatayım gayet tabi. Babamız Mersin’e gelmeden evvel İstanbul’da iyi bir eğitim almış, Fransızca bilen bir genç. Orada şimdiki İstanbul Şehir Tiyatrosu’nun ilki olan Darülbeyti faaliyet halinde ve o zamanki büyük üstatlar, Muhsin Ertuğrul, Behsat Budak, Raşit Rıza, Burhanettin Tepsi, Osman Köknar dönemi. Babam da aktör olmaya çok hevesli, genç eleman olarak katılıyor. Çok başarılı oluyor fakat annem tedirgin olmaya başlıyor. Babam kendisini tamamen tiyatroculuğa kaptırınca bu yuva dağılır diyor annem, kayınpederine şikâyet ediyor. O da babamıza yeterince bir sermaye veriyor ; “Hadi evladım yuvanı kurtarmak için İstanbul’dan Anadolu’ya göç edeceksin, orası bakir bir orman, orada Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni uygulamaları var. Onlardan yararlanırsın. Başarı göstereceğine inanıyorum. Anadolu’ya git.” diyor. Babam bir idealist olarak pılıyı pırtıyı topluyor, Niğde’ye geliyor. Kısa zamanda Niğde’de kendini gösteriyor, sevdiriyor. Bir gün Niğde Valisi “ Celal ABAÇ sen burada kaybolup gideceksin, yakında Mersin adında bir yer var, **"küçük Paris"** diyorlar, orada çok güzel hareketler yapılabilir.” diyor. Mersin’i tavsiye ediyor. Babam geliyor, ardından bizi aldırıyor. Biz 1929’da çoluk çocuk tamamen gelmiş oluyoruz. Babamız buraya geldiği sırada evvela suretle çevreyi tanıma gayretini gösterdi. Kısa zamanda kendini sevdiriyor, inandırıyor. O sırada Mersin halkı mutaassıp. Halen çarşaf, peçe kullanıyor. Kıyafet reformu ise yeni yapılmış, yapılacak. Halk şaşkınlık içinde fakat Hristiyan bir grup var. Onlar da uyum içerisindeler. Peder bir hamle yapıyor, Evvela bir **“Aile Fotoğrafhanesi”** diye stüdyo açıyor. Bunu bugünkü Silifke Caddesi’nde Bit Pazarı’na sapan köşede bir binada açıyor. Bir tarafta hanımların fotoğrafları çekiliyor, diğer tarafta erkeklerin fotoğrafları çekiliyor. Öğretmenler, hanımlar, peçeli hanımlar orada modern fotoğraflar çektiriyor. Orayı annem idare ediyor. Annem Çapa Muallim Okulu’ndan mezun bir öğretmen. Sonra Mersin’de Yanık Mektep’de de öğretmenlik yapmıştı. O zaman hatırladığım kadarıyla babamızdan önce yaşlı yabancı bir fotoğrafçı varmış. Tabi Müslümanlar ona pek gitmiyormuş ama babamız kısa zamanda okulların resimlerini çekmekle işe başlayınca reklam olmuş. Bu sayede ticarethanesinin kapısını halka kolayca açabilmiştir. Hele de hanımı da orada ayrı bir bölümde hanım stüdyo kısmında çalıştığı için güvenle hanımlar gelip fotoğraf çektirmeye başlamışlar. Modern resimler çektirmişler. Malzemeyi İstanbul’dan temin edebiliyorduk. Ailemiz İstanbul’da olduğundan oradan istediğimiz malzemeyi getirtebiliyorduk. Zaten gelirken babam bir kısmını da gelirken malzeme ve fotoğraf makinası olarak getirmiş ama sonradan birkaç makinaya daha ihtiyaç olmuş galiba. Bunun yanı sıra o sırada Belediye Reisi Mithat Toroğlu ve Belediye’nin de fotoğraf işini yapmış. Belediye reisiyle tanışınca o babamızı çok sevmiş ve **“Celal Bey sizden yararlanmak istiyoruz, bize yardımcı olun .”** demiş. Babamın hemen aklına burada işte tiyatroculukta olunca okul

açmak gelmiş. **“Siz şayet belediye olarak desteklerseniz bu okul Mersin Belediyesi Musiki ve Tiyatro Okulu olsun.”** demiş. Çok hoşuna gitmiş, babam projeyi anlatmış ve **“Mersin’e hemen ilk önce bir belediye bandosu kuralım.”** demiş. O tarihe kadar Türkiye’de sivil bandolar yok, hep askeri bandolar var ve askeri birliklerin olduğu yerde bulunuyorlar. Kırk küsur kişilik bir bando kurmuş, Zaten fotoğrafları gösterdiğim belgeler arasında var. Yine belgelerde göreceksiniz şimdiki Adil Kanun İşhanı’nı altında bir gazino vardı. Bu bando burada zaman zaman marşlar dışında da batılı klasik müzik icra ediyordu. Tabi bu okul bir konservatuar değerinde. Aşağı yukarı Ankara’da Türk Devlet Konservatuarı 1946’larda kurulmuş. Babam ise 1930’larda burada aynı görevde, aynı aktivitede bir okul açmış. İşte bu biraz evvel söylediğim okulun musiki, tiyatro ve resim bölümü varmış. En aşağı 60-70 üyesi varmış ve bu ileriki yıllarda daha da çoğalmış. İşte sanat faaliyetleri olarak tiyatro, resim, musiki çalışmaları yapmışlar. Bugün Bit Pazarı’nın bulunduğu yerde bir Ermeni kilisesi vardı. Orada tiyatro perdelerini açmışlar. O zaman bilet yokmuş, davetiye ile yapılıyormuş. Bunun masrafları nasıl karşılanacak? Bir tiyatronun makyajı var, kıyafeti var, dekoru var, elektriği var, suyu var. Bunlar nasıl karşılanacak? Hep ceplerinden sarf ederek bu ihtiyaçları giderdiler. Peder o kadar sıcak bir insandı ki; bu tiyatro ekibine hep **“amatör ekip”** dedi. Herkesi, Vali Muavini, Milli Eğitim Müdürü, öğretmenler, bankacılar, maliyeciler, tüccarlar... O zamanki Mersin’in bütün mülki mensuplarını sahneye çıkartmıştır.

- Sudi Bey peki bu dönemde Mersin halkı tiyatroyu tanımıyor, tiyatro nedir bilmiyor. Bu babanızın yaptığı çalışmalar karşısında halkın tiyatro ile tanışması nasıl olmuştur? Tiyatroyu halk nasıl benimsemiştir? İlgı duymuş mudur?

- Şimdi Hüseyin kardeşim, enteresan ve güzel bir soru. Ben o zaman çok ufaktım. Ama yine de hatırlıyorum. Yeni yeni şuurum yerine geliyordu. Bu Ermeni kilisesi, sonradan yıkılan şimdiki Bit Pazarı’ndaki, çok büyük bir kiliseydi. Onun alt katındaki büyük salonuyla yukardaki balkon ve localarında millet üst üste yığılırdı. O kadar çok ilgi gördü. Çok değişik bir şey. O zaman sinema henüz yoktu. Zamanla halk çok büyük bir ilgi ve ihtiva gösterdi. Bir ayda öyle olurdu ki; iki- üç ayın temsilini oynarlardı. Babam, geceleri prova yapmaktan baygın gelirdi. Çoğu memur, çalışan insanlar olarak paydostan sonra toplanırlardı. İşte büyük bir fedakarlıkla orada yarı aç yarı tok çalışmalarını yaparlardı. Daha ileriki yıllarda Halkevleri kuruldu. O zaman o sahne Halkevi’ne tahsis edildi, okulun kampüsü aynen oraya geçti. Bu sefer Halkevi adına orada faaliyetlerine devam ettiler. Daha sonraki yıllarda çevre illerde de duyuldu. Davetler gelmeye başladı. Bir defasında Urfa kafilesiyle oralara gittiler. Çok gariptir ve güzel bir davranıştır ki; onların geleceğini duyan halk bu ekibi istasyonda bando ile beraber bir törenle karşılamışlar. O zaman bunu gazeteler yazdı. Demek ki oranın da ihtiyacı varmış. Öyle de yaptılar. Derken orada da halk hemen bir tiyatro kurdu. Arkasından orada da bir takım kültür olayları oldu. Bu şekilde Celal ABAÇ ve arkadaşlarının faaliyetleri 1960 yılına kadar şimdiki

Opera'nın bulunduğu, Halkevi diye andığımız yerde devam etti. 1960'dan sonra da bu işi artık peder yaşlanınca devam ettiremedi, iki sene sonra babamız vefat etti. Ama bunun yanı sıra tamamen tiyatro ile meşgul oluyordu. Kendisinin işi vardı.

- Babanız o yıllarda tiyatro çalışmalarını özel teşebbüs halinde, özel insanlarla gerçekleştirirken bu çalışmalarını 1960'lara kadar sürdürdü. Bu çalışmalarını yaparken acaba resmi bir destek almış mıdır Belediye'den ya da diğer kurumlardan? Acaba bu konuda bize bir şeyler söyleyebilir misiniz?

- Evvela hiçbir yerden kesinlikle öyle bir para almadılar. Yardım görmediler. Hep ceplerinden harcadılar. Bu 1960'lara kadar hep böyle devam etti. Biz aile olarak bunun sıkıntısını çektik. Birtakım fedakârlıklara katlanmak zorunda kaldık. Açıkçası tadımız, tuzumuz kaçıyordu. Ama işte babamız, seviyorduk, sayıyorduk, memleketi de sevdiğimiz için buna katlanıyorduk. Biz de babamızdan aşırı böyle aldık. Zaten babamızın geçim kaynağı aslında Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreterliği'ydi. İşte o zamanlar babamızın oradan aldığı maaş ile biz idare ediyorduk. Bunun yanında birtakım başka uğraşları vardı.

Annemize gelince; annemiz sosyal yapılı bir kadındı. Daha ilk yıllardan itibaren okulda çalıştığı gibi sonradan derneklerde görev almaya başladı. Yardımseverler Derneği, Kadın Derneği, Kızılay'da gönüllü oldu. Yardımseverler Derneği'ndeki çalışmalarından dolayı zannediyorum 1960'larde zamanın cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'dan kendisine onur madalyası verildi. Son yıllarına kadar bu faaliyetlerinden kaçmadı, devamlı hizmet etti. Ailece kısaca özetlemek gerekirse Cumhuriyet Dönemi'nde Mersin'de ilk modern ailenin öncülüğünü yapmış insanlardık. Her konuşmalarıyla, her davranışlarıyla bunu ispat etmişlerdir. Şimdi benim anlayışımın dışında olduğu için, biraz tevazuyu aştığı için bir şey yapmayacağım. Daha fazla konuşmak istemiyorum. Ama bu söylediklerimden onların vardığı sonucu çıkarmak, anlamak mümkündür. Zaten albümleri de karıştırdığınız zaman ne kadar öncülük yapmışlar göreceksiniz. Esas bir de annemizle ilgili bir olayı anlatayım; annemiz öylesine bir sosyal hanımdı. O zaman tek parti dönemi idi. Cumhuriyet Halk Partisi, 1935'ler olacak galiba parti milletvekili adaylarını iki elemekten geçiriyordu. Birinci seçime **"Müntehib-i evvel"** deniliyordu. Bu seçime birçok aday talip oluyor ve onların içinden diyelim ki 10 tanesi müntehib-i evvel olarak seçiliyordu. Ondan sonra ikinci bir eleme oluyordu. **"Müntehib-i sani "** denilen ikinci ve son seçimdi. İşte onu kazananlar partinin kesin milletvekili adayı oluyordu. Annemiz o müntehib-i saniyi kazandı. Yani Mersin'deki ilk kadın milletvekili olma şansına erişti.

- Anneniz Mersin milletvekili olmak için girdiği seçimlerde başarı kazanmıştır. Mersin milletvekili olmak istemiştir. Ancak niçin milletvekili olmak istiyor? Mersin'e neler yapmak istemiştir? Kafasındaki düşünceler nelerdi? Bu konuda bize bir şeyler söyleyebilir misiniz?

-Bak şimdi Hüseyin'ciğim annem milletvekili olmayı istemedi. Fakat burada çok sosyal yapılı ve bilgili bir insan haline gelmiş biri olarak parti onu aday gösterdi. Parti onun işte

Anadolu'yu temsil edebilecek fedakar bir ana, fedakar bir kadın olarak aday olmasını istedi. Zaten milletvekilliği adaylığını kazanabilmek çok zordu. Fakat annem büyük bir güvenle herkes inandığı için aday oldu. Kabul etti. Sonuna kadar bu işi götürdü. Fakat annemiz kesin mebus adayı olduktan sonra evde kıyamet koptu. Annem ve babam oturdular ve bu işin muhasebesini yapmaya başladılar. Dediler ki; şimdi bizim çocuklarımız ufak. Ankara o zaman mahrumiyet bölgesi, Ankara gelişmemiş, ev bark yok, okul nerede? Ya uzakta bir yerde olursa? Çocuklar nasıl gidecek? Servis yok. Ankara kara iklimi olan kışı soğuk ağır bir iklime sahip şehir. O bakımdan bütün bunları dikkate aldılar. Efendim biz gidersek sade bu milletvekili maaşı ile bir şey yapamayız. Bunu yapsak bile çocuklarımızı koruyamayız. Mademki iki oğlan evlat sahibiyiz bunları burada daha iyi yetiştiririz diye vazgeçtiler. O zaman partililer kızdılar. Ama işte bu mantıklı bir karardı. Yani muhteris olmadıklarını bu şekilde ispat ettiler. Bu bakımdan siyaset o dönemde de vardı. Az önce anlattığım gibi ben de denedim. Fakat bu iş bana göre değildi.

-Bu Atatürk'ün kadınlara seçme ve seçilme hakkı verdiği dönemle annenizin Mersin milletvekilliğine aday gösterildiği dönem çakışmaktadır. Bunun Atatürk devrimleriyle, annenizin milletvekili olma çalışmaları arasında acaba bir ilişki var mıdır? Yapılan devrimler ne ölçüde etkilemiştir?

- Hüseyin'ciğim şimdi ilişki yok. Dediğim gibi annem bunu istemedi, parti istedi. Ama belki parti yönünden böyle bir ilişki düşünülebilir. Yani ona paralel olarak demiştir. İşte biz de Mersin'de örnek bir kadın çıkartalım. Çok enteresandır, yıllar sonra Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı Mersin'den çıktı. Rahmetli Müfide İlhan. Aslında ilk milletvekili annem olmayabilir. Çünkü hatırladığım kadarıyla birkaç milletvekili meclisin ilk yıllarında vardı. Evet Seçkin bir şey soracaksın galiba.

- Anladığım kadarıyla Sudi Bey, aileniz İstanbul'dan Mersin'e göç etti. Mersin'e göç etmenizle birlikte modern yaşamı en iyi şekilde yansıtmaya çalıştınız. Bu bağlamda Cumhuriyet'in getirdiği yenilikler Mersin'de halk arasında nasıl etki etti? Yani kademe kademe mi yoksa aniden mi bir gelişim gösterdi?

- Şimdi bu da güzel bir soru. O zamanlar ben çocuktum. Ama yine de konuşmaları anlıyordum. Mersin halkı aslında Hristiyanlardan çok şey kaptı. Hristiyanlar daha kültürlüydü. Dışarda tahsil yapmışlar ve buraya gelmişler. En aşağı Beyrut'da Amerikan okulları vardı. Orada yetişenler buraya geliyor, iş hayatına atılıyorlardı. Onlarla olan münasebetinden dolayı Mersin halkı da böyle eğitiliyordu. Tiyatroda çok büyük musiki faaliyetleri, resim faaliyetleri, konferanslar veriliyordu. Bu hareketler Cumhuriyetin bu küçük devrimlerinin çabucak kavranmasına sebep oldu. Ama bunun yanı sıra Türkiye çapında Atatürk'ün yaptığı devrimlerin de büyük rolü oldu. Hemen burada duyuyoruz. Mesela o devrim benimseniyor. Hiçbir itiraz yok, Mersin halkı çok ileriye, çok aydınlı. Yani burada kozmopolit bir halkın olması Mersin halkının daha uyanık olmasına sebebiyet verdi. Adana'da 1998'de yaşıyoruz hala Adana'yı Köylülükten

Kurtarma Derneği var. Düşünebiliyor musunuz? Mersin’de hiçbir zaman böyle bir şey olmadı. Mersin şehir olarak kuruldu ve böyle devam etti. **"Anamızın, babamızın faydası oldu. Anamız, babamız İstanbul’u adeta buraya getirdi. O resimleri gördüğünüz zaman herhalde kabul edersiniz. Artist gibi insanlar. Ata biniyor anam, piyano çalıyor anam, bisiklete biniyor anam, ne bileyim daha birçok faaliyete rahatlıkla girip çıkıyor."** En ufak bir şey yok. Mersin’de o tarihlerde şunu söylerlerdi; “Hanımlar gece Cami Şerif Mahallesi’nden Tüccar Kulübü’ne kocasını almaya giderlerdi.” Mesela o dönemlerde gece en ufak bir vaka olmazdı. Akşam kol kola iki hanım Yoğurt Pazarı’na iner, ihtiyacını alır ve eve geri dönerdi.

- Sudi Bey, Atatürk devrimlerinin Mersin halkı tarafından direk kabul edildiğine dair hiçbir itiraz olmadığını söylediniz. Buna dair sizin kişisel gözlemlerinizi, anılarınızı var mıdır? Acaba bunlardan bahsedebilir misiniz?

- Benim anılarım biraz olumsuz. Ama söyleyebilirim. Mesela duyuyordum. O zamanlar bazıları yolda Arapça konuşuyormuş veya yabancı aksan, Rumca gibi. Polis hemen müdahale edermiş. Birçok yerde, sinemalarda, sahil yerlerinde, vatandaşın “ **Türkçe konuş** ” diye uyarıldığını görüyorum. Bu çok güzel bir olay. Kimileri inatçı davranır ve konuşmaya devam edermiş. Polis hemen karakola götürür ve para cezası keserdi. Dövmek kesinlikle yok. Bunları böyle ıslah ediyorlardı. Çarşaf, peçeyle gezenlere de aynı şekilde uygulama yapıyorlardı. Bunları çok küçük olaylar olarak kabul ediyoruz. Onun dışında başka bir şey duymadım. Mesela burada hemen ben size bir anımı anlatayım.

“10.Yıl Marşı nasıl kabul edildi?”

Biraz evvel teypte tespit etmeden önce aramızda konuşmuştuk. O güzel bir anı. Önceki Salim Güven Okulu’nun karşısında Demet Kreş var. Demet kreşin bahçesi çok güzeldi. Orası halen bizim evimiz. O sırada okullarda tabiat dersi vardı. Tabiat dersini o bahçede yapıyorlardı. Babamızın aktif olduğu dönem. Bir gün eve bir araba dolusu sandık içinde yumurta geldi. Kırılmasın diye samanlar içinde. Annem şaşırdı.

Annem : Oğlum bu yanlış gelmesin, biz bunu istemedik ne yapacağız?

Adam : Celal Abağ gönderdi.

Annem : Ne yapacak? Dükkân mı açacak? (O sırada babam geldi.)

Celal Abağ : Yumurtalar geldi mi?

Annem : Ne yapacaksın bu yumurtaları?

Celal Abağ : Radyoda bugün duyduğumuz 10.Yıl Marşı’nın notaları bütün şehirlere gönderildi. Musiki öğretmenleri aldı, halka öğretecek. Yarın bahçeye

İdman yurtlu 15- 20 genç gelecek, musiki öğretmeni İrfan Bey 10. Yıl Marşı’nı öğretecek. Dedi.

(Bunu da özellikle söylüyorum Mersin’e ilk radyoyu biz getirttik. Şimdiki Kamer Sineması’nın oralarda ağabeyimin(gençlik yıllarında işlettiği) beyaz eşya mağazası vardı.

Ortaklaşa çalışıyorlardı. Oraya getirmişler. Böylece ilk radyo da bize geldi. Kocaman kulaklığı ve hoparlörü vardı zaman zaman kulaklıkla dinlerdik.)

Bu aşağı yukarı on beş gün sürdü. Artık biz evde 10. Yıl Marşı'nı dinlemekten baygınlık geçiriyorduk. Bahçede gece yarısına kadar talim yapıyorlardı. Çocukların sesi kısılıyor, meğer o yumurtalar çocukların sesini açmak için içiriliyormuş. Annem bu arada bize de her sabah muntazam içiriyordu.

Annem : “Madem böyle bir fırsat var biraz da çocuklara faydalı olalım.” diyordu. Ondan sonra bu gençler okullara, şuraya buraya dağıldılar...

Mülakatımızın devam eden kısmında 1960 sonrası Mersin'in ekonomik ve sosyal gelişimine dair tarihsel bazı örneklerden, anılardan ve gayretlerinden bahsetti ancak çalışmamızı şu an doğrudan ilgilendirmedüğinden onlara bu çalışmada değinilmeyecektir.

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı: Hüseyin METİN
Doğum Tarihi: 01.01.1982
Doğum Yeri: Gülnar
E-mail: huseyin.metin@mersin.bel.tr

Öğrenim Durumu

Lisans : 2000–2004 **Süleyman Demirel Üniversitesi (ISPARTA)**
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi- Kamu Yönetimi Bölümü

